

Tellu Rosenqvist

JAETUSTA ARJESTA ETÄYHTEYDENPITTOON

Lapsenlapsistaan etäällä asuvien isovanhempien
kokemuksia isovanhemmudesta

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma
Sociologian pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2019

TIIVISTELMÄ

Rosenqvist, Tellu: JAETUSTA ARJESTA ETÄYHTEYDENPITOON. Lapsenlapsistaan etäällä asuvien isovanhempien kokemuksia isovanhemmudesta.

Pro gradu -tutkielma, 68 s., lähteet ja liitteet 12 s.

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta (SOC), Porin yksikkö

Sosiologia

Ohjaaja: Eriikka Oinonen

Maaliskuu 2019

Tutkielmassa tarkasteltiin isovanhemmuutta tilanteessa, missä isovanhemman ja lapsenlapsen välillä on pitkä maantieteellinen välimatka. Tutkimustehtävänä oli selvittää, miten etäisyys ja etäyhteydenpito vaikuttavat etäisovanhemman elämänlaatuun ja miten etäisovanhemmat kokevat oman isovanhemmuutensa.

Tutkielman teoreettinen viitekehys rakentui Erik Allardtin (1976b) hyvinvointiteorian pohjalle. Allardtin hyvinvointiteorian kuuluisa kolmijako jakaa hyvinvoinnin kolmeen ulottuvuuteen: elinolot (*having*), sosiaaliset suhteet (*loving*) ja itsensä toteuttaminen (*being*). Allardtin teoria mahdollisti huomion kiinnittämisen erityisesti hyvinvoinnin subjektiiviseen kokemukseen, tai elämänlaatuun.

Tutkielman aineisto koostui yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston tarjoamasta valmiista aineistosta. Valmiiksi digitaalisoitu aineisto sisälsi 185 isovanhemman kirjoitelmaa aiheesta ”Isovanhemmuuden uudet haasteet”. Tämän tutkimuksen aineistoksi valikoitiin 40 kirjoitusta sen perusteella, että niissä kirjoittaja (isovanhempi) asui lapsenlapsistaan etäällä.

Aineiston analyysi toteutettiin käyttämällä teorialähtöisen sisällönanalyysin menetelmää. Tavoitteena oli löytää aineistosta yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Aineisto luokiteltiin ja teemoiteltiin, jotta ilmiöstä saavutettaisiin mahdollisimman tarkka kuvaus. Analyysin pohjalta ja Allardtin *having*, *loving* ja *being* -kolmijakoon nojaten tuloksista koostettiin etäisovanhemman hyvinvointimalli, jonka tarkoituksena oli esittää etäisovanhemman elämänlaadun keskeiset osatekijät tiivistetysti ja visuaalisesti.

Tämä tutkielma tuottaa kontribuution isovanhemman hyvinvointia koskevaan keskusteluun. Tutkielman tulokset osoittivat, että säännöllinen yhteydenpito edistää isovanhemman ja lapsenlapsen välistä suhdetta, tapahtui se sitten kasvokkain tai esimerkiksi verkossa. Erityisesti verkossa tapahtuva etäyhteydenpito tarjoaa monia hyötyjä, kuten lievittää ikävää ja vähentää vierastamista. Vaikka kuvat ja tarinat lapsenlapsista houkuttelevat isovanhempia käyttämään uutta teknologiaa, on kuitenkin tärkeää kannustaa ja auttaa isovanhempia uusien kommunikaatiomenetelmien käyttöönotossa. Toisaalta, päinvastoin kuin stereotypiat ikääntyvien kyvyistä ja halusta käyttää nykyaikaista teknologiaa antavat olettaa, sitoutuvat isovanhemmat yhä enenevässä määrin digitaalisen median käyttöön yhteydenpidossa läheistensä kanssa.

Avainsanat: Isovanhemmuus, etäisovanhemmuus, maantieteellinen välimatka, hyvinvointi, elämänlaatu, yhteydenpito, sisällönanalyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

ABSTRACT

Rosenqvist, Tellu: FROM COMMUNAL LIVING TO MAINTAINING LONG-DISTANCE RELATIONSHIP. How remote grandparents experience grandparenthood in long-distance relationship with their grandchildren.

Master's Thesis, 68 pages, 12 appendix pages

Tampere University

Faculty of Social Sciences, Unit of Pori

Sociology

Supervisor: Eriikka Oinonen

March 2019

This master's thesis examined the experiences of grandparenting in cases where grandparent and grandchild maintain their relationship over a great geographical distance. Research questions guided this thesis in exploring, does geographical distance and long-distance communication have an impact on remote grandparents' quality of life and how remote grandparents experience their grandparenthood.

Theoretical framework of this study is based on a research of Erik Allardt (1976b), who classified multiple indicators of wellbeing using his classical distinction, *having* (material and impersonal resources), *loving* (love, companionship and solidarity) and *being* (self-actualization). The use of Allardt's theory made it possible to concentrate on the subjective components of wellbeing, or quality of life.

The data used in this study was provided by Finnish Social Science Data Archive. The digital data contained grandparents written stories on the subject of "The New Challenges of Grandparenthood". The original data contained 185 writings, from which 40 writings were selected.

The method of analysis was deductive content analysis. The aim was to find similarities and differences from the writings. The data were classified and organized by themes in order to gain description of the phenomenon. Based on Allardt's theory of wellbeing, the results were combined into *The structural model of remote grandparents' quality of life*. It combined the focal dimensions of remote grandparents' subjective wellbeing in to a visual presentation.

This thesis makes a contribution to theoretical discussion concerning grandparent wellbeing. According to the results of this research, the relationship between grandparents and grandchildren benefits from regular contact, whether it happens face-to-face or for instance online. Online communication especially has many benefits, it can alleviate longing or reduce shyness. Photos and news from grandchildren act as important incentives for grandparents to go on-line, but it needs to be acknowledged that grandparents need to be motivated and helped to use new ways of communication. Despite ageist stereotypes about older people's abilities and willingness to use computer-based technologies, grandparents seem to be increasingly engaged with digital media.

Keywords: grandparenthood, remote grandparenthood, geographical distance, wellbeing, quality of life, communication, content analysis

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service

*"Kun mummot kuolevat
heistä tulee kukkaniittyjä ja heinää
ja joistakin mummoista tulee puita
ja he humisevat lastenlastensa yllä,
suojaavat heitä sateelta ja tuulelta
ja levittävät talvella oksansa
lumimajaksi heidän ylleen.
Mutta sitä ennen he ovat intohimoisia."*

(Kilpi 1987)

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto	1
2	Isovanhemmuus	4
3	Muuttuva perhe	11
4	Hyvinvointi.....	15
4.1	Elämänlaatu	17
5	Allardtin hyvinvointiteoria ja hyvinvoinnin ulottuvuudet.....	21
5.1	Elintaso – Having.....	25
5.2	Yhteisyyssuhteet – Loving.....	26
5.3	Itsensä toteuttaminen – Being.....	28
6	Tutkimusprosessi	29
6.1	Tutkimuksen aineisto.....	29
6.2	Laadullinen sisällönanalyysi.....	31
7	Etäisovanhemmuus ja hyvinvoinnin ulottuvuudet	37
7.1	Yhteydenpitoon vaikuttavat olosuhteet (having)	37
7.2	Sosiaaliset suhteet (Loving).....	44
7.3	Mahdollisuudet toteuttaa isovanhemmuutta (Being)	49
8	Etäisovanhemman hyvinvointimalli	58
9	Pohdintaa.....	64
	Lähteet.....	69

1 Johdanto

Yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset heijastuvat isovanhempien ja lastenlasten välisiin suhteisiin. Ihmiset elävät pidempään, taloudellisesta tasapainosta ei ole varmuutta, lapsia syntyy vähemmän ja ihmiset muuttavat aiempaa enemmän. (Williams ja Nussbaum 2001:169). Nykypäivänä on tavallista, että sukulaiset asuvat matkojen päässä. Muuttaja voi olla lapsiperhe tai isovanhempi. Eläkepäiviään aurinkorannalla viettävä isovanhempikaan ei ole harvinaisuus.

Koska ihmisten eliniän odotus kasvaa, lisääntyy myös isovanhempien ja lastenlasten yhdessä eletty aika. Isovanhemmiksi tullaan nykyään keskimäärin myöhemmin kuin ennen, mutta ikääntyneet ovat samalla keskimäärin terveempiä entisaikoihin verrattuna. Syntyvyyden aleneminen saa aikaan sen, että yhdellä isovanhemmalla on verrattain vähän lapsenlapsia, jolloin heillä on mahdollisuus myös panostaa enemmän näihin lapsiin. (Tanskanen 2014:14.) Isovanhempien ja lastenlasten keskinäinen suhde on myös alati muuttuva. Suhteensa aikana sekä isovanhemmat että lapsenlapset vanhenevat, mikä myös vaikuttaa suhteen laatuun (Williams ja Nussbaum 2001:159).

Muuttuvaa vuorovaikutusta isovanhemman ja lapsenlapsen välillä on tutkittu yhteiskuntatieteessä melko vähän, huolimatta siitä, että isovanhempien ja lastenlasten välinen suhde on ollut keskeisessä asemassa perheessä kautta historian. Tämän työn tavoitteena on tarkastella etäisovanhemman koettua elämänlaatua. Aineisto koostuu isovanhempien kirjoituksista, joten näkökulmakin on isovanhempien. Pyrin tuomaan esille sitä, miten isovanhemmat kokevat isovanhemmuutensa silloin, kun lastenlapset asuvat pitkän maantieteellisen välimatkan päässä. Miten yhteyttä pidetään ja miten isovanhemmat suhtautuvat välimatkaan ja etäyhteydenpitoon.

Tutkimusotteeni on laadullinen. Sisällönanalyysin avulla tulkitseen Yhteiskunnallisesta tietoarkistosta (FSD) käyttööni saamia isovanhempien kirjoituksia. Kirjoitelmat on alun perin kerätty ET-lehden kirjoituskilpailun (ET-lehti 1/2009) kautta aiheella ”Isovanhemmuuden uudet haasteet”. Aineiston alkuperäisestä 185 kirjoituksesta tämän

tutkimuksen aineistoksi valikoitui 40 kirjoitusta. Valinnan perusteena oli, että niissä tuodaan joko suoraan tai epäsuorasti esiin isovanhemman ja lastenlasten välinen etäisyys, maantieteellinen välimatka. Sisällönanalyysin avulla pyrin luomaan kuvan siitä, miten yhteyttä pidetään ja millaisia tunteita se herättää isovanhemmassa, kun välimatka lapsenlapsen on pitkä. Tutkimustehtävänäni on selvittää, miten etäisyys ja etäyhteydenpito vaikuttavat isovanhemman elämänlaatuun, sekä sitä, miten etäisovanhemmat kokevat oman isovanhemmuutensa. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten isovanhempi ja lapsenlapsi pitävät yhteyttä, kun välissä on pitkä maantieteellinen etäisyys?
2. Millaisia tunteita (etä)yhteydenpito isovanhemmassa herättää?
3. Miten etäisovanhemmuus vaikuttaa isovanhemmuuden rooleihin?

Ensimmäinen tutkimuskysymys keskittyy siihen, millaisia yhteydenpidon keinoja isovanhemmalla ja lapsenlapsella on käytössään. Tarkastelen sitä, miten asuinpaikkojen välinen välimatka vaikuttaa tapaamisiin ja miten asiaan pyritään mahdollisesti vaikuttamaan. Toinen tutkimuskysymys tarkastelee sitä, mitä tunteita sekä kasvokkainen vuorovaikutus, että etäyhteydenpito herättävät isovanhemmassa, kun välimatkaa on paljon. Keskiössä on siis isovanhempien suhtautuminen välimatkaan ja etäyhteydenpitoon sekä niiden tuomiin haasteisiin ja mahdollisuuksiin. Mielenkiinnon kohteena on myös se, miten tunnetasolla etäyhteydenpitoa verrataan fyysisiin tapaamisiin. Kolmannessa tutkimuskysymyksessä keskityn siihen, millaisena isovanhemmat kokevat ja näkevät oman roolinsa isovanhempiana näissä olosuhteissa.

Tutkielman tuloksista koostettu *etäisovanhemman hyvinvointimalli* kuvaa niitä tekijöitä, joista etäisovanhemman isovanhemmuuteen liittyvät elämänlaadun osatekijät rakentuvat. Tutkielmani hyvinvointimalli pohjautuu suomalaisen sosiologin Erik Allardtin hyvinvointimallin ”Having, Lovin ja Being” -kolmijakoon ja erityisesti sen subjektiivisiin ulottuvuuksiin.

Tämän tutkielman perusteella näyttää siltä, että isovanhempien mahdollisuuksia käyttää erilaisia etäyhteydenpitomenetelmiä kannattaa tukea. Kun isovanhemmat saavat pidettyä säännöllisesti yhteyttä lastenlapsiinsa, on sillä suhdetta vahvistava vaikutus ja isovanhemmille syntyy omaa rooliaan isovanhempiana tukevia malleja. Myös muissa

tutkimuksissa (esim. Hurme, Westerback, ja Quadrello 2010) on todettu monimuotoisten kommunikaatiomuotojen hyödyttävän ihmissuhteita. Uuden teknologian käyttöönotolla on mahdollista mitätöidä välimatkan haittoja. Tutkimusten valossa voidaankin osoittaa, että on tärkeää opettaa ja rohkaista erityisesti ikääntyneempiä isovanhempia uuden teknologian käyttöön. (emt., 275)

Tutkimusraportti etenee tästä seuraavasti. Ensin käsittelen isovanhemmuutta ja sen merkitystä sekä perheessä että yhteiskunnallisessa kontekstissa. Tästä etenen perheen ja perherakenteissa tapahtuneiden muutosten tarkasteluun. Teoreettinen viitekehys muodostuu hyvinvoinnin ja elämänlaadun käsitteistä. Tarkemmin omassa luvussaan tarkastelen Erik Allardtin sosiologista hyvinvointiteoriaa. Luvussa kuusi käyn läpi tutkimusprosessia ja sitä, miten laadullisen sisällönanalyysin avulla pyrin löytämään aineistosta yhdistäviä tekijöitä ja kategorioimaan tulokset sen mukaisesti. Luku seitsemän pitää sisällään tulokset jaettuna kolmeen Allardtin hyvinvointiteorian ulottuvuuteen perustuvaan kategoriaan. Tuloksista muodostuu etäisovanhemman hyvinvointimalli, missä tarkoituksena on luoda kokonaiskuvaa niistä hyvinvoinnin ulottuvuuksista, jotka tukevat lapsenlapsistaan kaukana asuvan isovanhemman subjektiivista hyvinvointia. Hyvinvointimalli luo tuloksista yhteenvedon, mitä käsittelen luvussa kahdeksan. Luku yhdeksän sisältää pohdintaa ja jatkotutkimuksen aiheita.

2 Isovanhemmuus

Isovanhemmilla ja lastenlapsilla on entisaikaan verrattuna enemmän yhteistä aikaa vietettävänä. Tähän ovat vaikuttaneet sekä kasvanut elinajanodote että ikäihmisten terveiden elinvuosien lisääntyminen. (Igel ja Szydlík 2011:210.) Isovanhemman ja lastenlasten välisistä hyvistä keskinäisistä suhteista hyötyvät lapset, heidän vanhempansa sekä isovanhemmat itse. Hyvät suhteet voivat luoda hyvinvointia koko perheeseen lisäten tasapainoa, sosiaalista tukea ja tyytyväisyyttä. (Bangerter ja Waldron 2014:88.) Joissain tilanteissa isovanhemmilla voi olla myös keskeinen asema mahdollisten ristiriitatilanteiden purkamisessa (Soliz 2008:75). Toisaalta isovanhemmat voivat myös lisätä ristiriitojen mahdollisuutta, kuten esimerkiksi Sari Tontti (2011:47) tuo esiin pro gradu työssään.

Pelkästään Suomessa isovanhempien määrä on kasvanut vuodesta 2005 vuoteen 2011 sadallatuhannella. Yhä useammalla lapsella onkin ainakin joku isovanhemmista elossa. Huomioitavaa on, että laskelmissa ei huomioida ulkomailla asuvia isovanhempia. Laskelmien ulkopuolelle jäävät myös muut kuin biologiset isovanhemmat eli uusperheen mukanaan tuomat uusisovanhemmat sekä ns. sosiaaliset isovanhemmat (Pelkonen 2011). Väestön ikääntymisen myötä neljän perhesukupolven perheet ovat Suomessa jo yleisiä ja viiden sukupolven perheetkin ovat lisääntymässä. Tämä on lisännyt sukupolvien välisiin suhteisiin liittyviä kysymyksiä nyky-yhteiskunnassa. (Koskinen 2004:28.)

Väestön ikääntyminen yhdessä syntyvyyden laskun kanssa tarkoittaa sitä, että ikäihmisten osuus väestöstä kasvaa tulevien vuosikymmenien aikana. Tällä voi olla taloudellisten seurausten lisäksi myös sosiaalisia seurauksia. Muutokset voivat vaikuttaa esimerkiksi perheiden rakenteisiin ja muotoihin. Perhekoot pienentyvät ja yhden hengen taloudet lisääntyvät. Henkilökohtaiset ja perheenväliset verkostot ovat vaarassa heikentyä, mikä puolestaan voi vaikuttaa väestön hyvinvointiin ja elämänlaatuun. Muutosten myötä onkin tarpeen luoda uudenlaisia käytäntöjä, jotka

lieventävät väestön ikääntymisestä aiheutuvia epäsuotuisia muutoksia ja vähentävät sosioekonomista eriarvoisuutta. (Carrascosa 2015:499, 502.)

Suomen ajantasaisessa laissa isovanhemmilla ei ole laillisia huoltoon tai tapaamiseen liittyviä oikeuksia lapsenlapsen. Mikäli lapsen vanhemmat ovat kykenemättömiä toimimaan lapsen huoltajina, voivat isovanhemmat toimia lapsen huoltajana yksin tai yhdessä vanhempien kanssa ainoastaan, jos oikeus katsoo sen lapsen edun mukaiseksi. (Väestöliitto 2017.) Esimerkiksi Antti Tanskanen (2014:68) on esittänyt, että isovanhempien merkityksen tunnistaminen ja tunnustaminen olisi huomioitava poliittisessa päätöksenteossa aiempaa paremmin, koska isovanhempien liittäminen perhepolitiikan piiriin todennäköisesti hyödyttäisi perheitä merkittävällä tavalla. Nyt tilanteeseen on kuitenkin tulossa kaivattu muutos. Isovanhemmuuden merkitys on yhä paremmin tunnistettu ja sitä halutaan vahvistaa.

Nykyinen hallitus haluaa uudistaa lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuksiin liittyvää lainsäädäntöä osana laajempaa hallitusohjelman lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaa. Oikeusministeriön asettaman työryhmän vuonna 2017 julkaistussa mietinnössä lapsenhuoltolakiin ehdotetaan mm. velvollisuutta vaalia lapselle läheisiä ihmissuhteita ja myötävaikuttaa tapaamisoikeuksien toteutumista. Hallituksen esitys lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvistä lakiuudistuksista annettiin eduskunnalle kesäkuussa 2018. Lain on tarkoitus astua voimaan aikaisintaan huhtikuussa 2019. (Korkeila 2018.) Ehdotuksen mukaan lapsen oikeuksia tavata hänelle erityisen läheisiä ihmisiä halutaan vahvistaa ja lapsen huoltoa ja tapaamisoikeuksia koskevia sopimuksia halutaan lisätä. Jatkossa sosiaalilautakunta voisi vahvistaa esimerkiksi huoltajien tehtävänjakoon, oheishuoltajuuteen ja tiedonsaantioikeuteen liittyviä sopimuksia. Lapsen oikeutta osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn halutaan myös vahvistaa ja päätöksentekoa nopeuttaa. (Oikeusministeriö 2017.)

Lakiin ehdotetaan sitovaa säännöstä, minkä mukaan tapaamisoikeus voitaisiin vahvistaa lapsen ja hänelle erityisen tärkeän läheisen välillä. Erityisen läheisellä henkilöllä tarkoitetaan ihmistä, jolla on lapsen erityisen läheinen, vakiintunut suhde. Tällaiseksi henkilöksi voidaan määritellä esimerkiksi samassa taloudessa asunut isovanhempi,

sijaisvanhempi tai vanhemman entinen puoliso. Lakiin ehdotetaan myös erilaisia lainsäädäntötoimenpiteitä, joiden avulla voidaan puuttua lapsen vieraannuttamiseen toisesta vanhemmasta tai muusta tärkeästä henkilöstä. Tämän lisäksi ehdotetuilla säännöksillä halutaan laajemmin turvata lapsen mahdollisuus tutustua isovanhempiinsa, vaikka kiinteää suhdetta ei olisi vielä päässyt syntymään. Isovanhemmalle voidaan myös myöntää tiedonsaantioikeus lasta koskevissa asioissa. Tällöin isovanhempi voi seurata lapsen asioita ja tarjota apua ja neuvoja oikealla hetkellä. Päätösten ja toiminnan pitää kuitenkin aina olla lapsen edun mukaista. (Oikeusministeriö 2017.)

Vaikka lakiehdotus koskee enimmäkseen lapsen vanhempia ja aiempaa tasa-arvoisempia huoltajuus- ja tapaamisoikeuksia, huomio lakiuudistus entistä paremmin lasten oikeutta tavata myös muita hänelle tärkeitä aikuisia, kuten isovanhempia. Mikäli lakiehdotus hyväksytään tällaisenaan, mahdollistaa se aiempaa paremmin myös muiden kuin biologisten sukulaisten osallistumisen lapsen elämään. Tähän viittaa se, että lakiehdotukseen on kirjattu lapsen mahdolliseksi erityisen läheiseksi henkilöksi vanhemman entinen puoliso. Perustelu tapaamisoikeudelle tulee kuitenkin yhteisen asumisen kautta, mikä voi käytännössä osoittautua ongelmalliseksi isovanhempien kohdalla, olivat he sitten biologisia tai sosiaalisia isovanhempia.

Isovanhemman osallisuus on kuitenkin tärkeä ja ajankohtainen asia. Esimerkiksi monet sanomalehdet poimivat lakiehdotuksesta juuri lapsen oikeudet tavata isovanhempiaan. Suomenmaa (2018) uutisoi ”Lakiehdotus voi laajentaa lapsen oikeutta tavata läheisiä aikuisia – ei automaattinen isovanhempien tapaamisoikeus”. Myös Helsingin Sanomat korostaa isovanhempien asemaa artikkelissaan ”Mitä tehdä, kun riidat ajavat erilleen lapsenlapsista? Nyt pohditaan, pitäisikö lakiin kirjata oikeus tavata lapsenlapsia” (Pajuriutta 2017). Myös monet tutkijat ovat sitä mieltä, että mikäli koko sukuyhteisö kasvattaa lasta yhdessä, tulisi se huomioida myös heidän oikeuksissaan (esim. Rotkirch 2014:182).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on muutamissa tapauksissa ottanut kantaa isovanhempien tapaamisoikeuteen yleissopimuksessa esitetyn perhe-elämän suojan kunnioittamiseen liittyen. Esimerkiksi Italiassa sattuneessa tapauksessa EIT katsoi, että

perhe-elämän suoja koskee myös lapsen ja isovanhemman välisiä suhteita. Tapauksessa lapsen isänpuoleisilta isovanhemmilta evättiin tapaamisoikeus lapsenlapsen isän lapsen kohdistuneesta seksuaalirikosepäilystä johtuen. Isä vapautettiin kaikista syytteistä, mutta aikaa vievä prosessi ryösti isovanhemmilta yhteensä 12 yhteistä vuotta lapsenlapsensa kanssa. Vaikka tilanne EIT:n mukaan vaati erityistä hienovaraisuutta, katsottiin viranomaisten loukanneen hakijoiden (isovanhempien) perhe-elämän suojaa, koska heidän menettelynsä johti pitkään jatkuneeseen eroon. (European Convention of Human Rights 2015.)

Isovanhempien rooli ja merkitys on aina riippuvainen ajasta ja olosuhteista, mutta suhde isovanhempien ja lastenlasten välillä muuttuu myös heidän oman elinkaarensa aikana. Sekä isovanhemman oma että lapsenlapsen elämänvaihe vaikuttaa isovanhemman ja lapsenlapsen väliseen vuorovaikutukseen. On luonnollista, että suhde vauvaan tai leikki-ikäiseen on erilainen kuin suhde teini-ikäiseen tai nuoreen aikuiseen. Myös isovanhempi itse muuttuu isovanhemmuutensa aikana. Lapsenlapsen syntymä herättää isovanhemmassa monia identiteettiä ja minäkuvaan liittyviä kysymyksiä. (Williams ja Nussbaum 2001:159). Tunnesidoksia perheenjäsenten välillä tulisikin tarkastella prosessinomaisina, koska ne muuttuvat ajan kuluessa. Läheissuhteilla on aina oma menneisyytensä, nykytilansa ja tulevaisuus. Tunnetasolla tarkasteltuna läheissuhteet voivat muuttua huomattavasti. (Pirskanen ja Kallinen 2018:250.)

Tutkimusten mukaan isovanhemman merkitys lapsiperheen elämässä on muuttunut historian myötä. 1700-1800 -lukujen esiteollisissa, maataloutta ja kalastusta harjoittavissa yhteisöissä, isovanhempien ja erityisesti isoäitien läsnäololla ja osallistumisella perheen elämään on ollut positiivinen vaikutus perheen lapsilukumäärään. Perheissä, missä isovanhemmat osallistuivat perheen elämään, lapset myös saavuttivat todennäköisemmin aikuisiän. (Lahdenperä ym. 2004:179.)

Tutkimukset osoittavat, että isovanhempien merkitys on ollut suuri lasten hengissä säilymiseen. Koska lapsikuolleisuus on vähentynyt, tarvitaan isovanhempia nykyisin toisella tapaa kuin ennen. Isovanhemmilla voi kuitenkin edelleen olla myönteisiä vaikutuksia lasten hyvinvoinnille. Siinä missä traditionaalisissa yhteisöissä isovanhemmat ovat edesauttaneet lastenlasten hengissä selviämistä murrosikäisiksi,

voivat nykyajan isovanhemmat esimerkiksi edistää murrosikäisten nuorten psyykkistä hyvinvointia. (Tanskanen 2014:43–44.)

Tutkijat eivät aina ole yhtä mieltä siitä, missä mittakaavassa isovanhemmuutta on tutkittu. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että suurin osa isovanhemmuutta käsittelevistä tutkimuksista on keskittynyt sukupuoleen, kulttuuriin ja huostaanottokysymyksiin tai perheen sisäisiin kriisitilanteisiin, kuten eroon. Isovanhemman ja lapsenlapsen välinen vuorovaikutus on ollut tutkimuksen kohteena harvemmin. (Tanskanen 2014:43; Williams ja Nussbaum 2001:156.)

Stereotyyppinen ja staattinen ajatus isovanhemmuudesta on saattanut osaltaan vaikuttaa siihen, ettei isovanhemmuus ole ollut suosittu tutkimuskohde yhteiskuntatieteessä. Kuvat isovanhemmista keinuttelemassa kiikkustuolissa tai säilömässä syksyn satoa istuvat tiukassa. (Attia-Donfut ja Segalen 2002:281). Historiantutkija Laura Kolben (2004:25–26) mukaan esimerkiksi ulkoiset isoäitimielikuvaan kuuluvat harmaat hiukset, nutturat, esiliinat ja pyöreä olemus toistuvat edelleen. Lastenkirjat, elokuvat ja mainokset uusintavat sitkeästi tätä kuvaa isoäidistä. Ulkoisten mielikuvien lisäksi isoäitistereotypiaan liittyy myös monia luonteeseen liittyviä ominaisuuksia. Isoäitien katsotaan omaavan paljon hyvään elämään ja tunnehallintaan liittyvää ns. hiljaista tietoa, jota he jakavat eteenpäin jälkikasvulle. Jordan Soliz (2008:75,77) esittää, että isoisiin liittyvät mielikuvat eroavat isoäiteihin liitetystä mielikuvista. Isoisien ajatellaan olevan suurempia mm. keskustelutyyliltään ja jakavan käytännön tietoa emotionaalisen huolenpidon sijaan.

Selkeä enemmistö stereotyyppioihin ja asenteisiin liittyvistä tutkimuksista keskittyy isoäiteihin (esim. Sawchuk 2009), mihin syynä voi ainakin osittain olla media, joka uusintaa herkemmin naisiin, kuin miehiin liittyviä stereotyyppioita. Juuri isoäiteihin liitetäänkin mediassa usein mielikuva ”täydellisestä isovanhemmasta”. (Hatch 2005:20; Miller, Leyell, ja Mazachek 2004:336.) Kun mediassa vahvistetaan isovanhemmuuteen liitettyjä mielikuvia ja keskustelut isovanhemman roolien moninaisuudesta loistavat poissaolollaan, on isovanhemmalla vain vähän vertailukohtaa siihen, miten itse voi isovanhempana toimia. Chapmanin ym. (2016:1153) mukaan vastauksia kysymyksiin

”Millainen minun pitäisi olla?” ja ”Miten minun pitäisi toimia?” haetaankin tällöin juuri kulttuuristen stereotyyppien kautta.

Isovanhemmuus liittyy ihmisen elinkaareissa vanhuuteen ja Euroopassa suhtautuminen ikääntymiseen on ollut alati muuttuvaa. Siitä huolimatta kannamme mukana monia vanhoja kulttuurisia kerrostumia ja suhtautumistapoja. Näistä tuotetut ajatusmallit ovat säilyneet paikoin hyvinkin muuttumattomina. (Kolbe 2004:14.) Ikään liitettyjä stereotyyppioita ja ennako-oletuksia, kuten lämpöä ja kyvyttömyyttä, on yksittäisen ihmisen vaikea murtaa ja niitä haastetaankin keskusteluiden valtavirrassa vain harvoin (Fiske, Cuddy, ja Norton 2005:278, 280). Totuus kuitenkin on, että isovanhemmuus on hyvin monimuotoista isovanhempien erotessa toisistaan mm. iän, sukupuolen, parisuhdemuodon, koulutustason, työllisyyden sekä lasten ja lastenlasten lukumäärän perusteella. Yhdistävistä kokemuksista huolimatta, ei ole olemassa tyypillistä isovanhempaa. (May, Mason, ja Clarke 2012:152.)

Miten isovanhemmat roolissaan toimivat, voidaan Helena Hurmeen ja Riitta-Leena Metsäpellon (2004:522–23) mukaan jakaa viiteen erilaiseen isovanhemmuuden muotoon. *Etäiset isovanhemmat* ottavat vain hyvin vähän osaa lastenlasten elämään. Etäiseksi luokiteltu isovanhempi kokee usein, että lapsenlapset tuottavat pettymyksiä, eikä siten saa suhteesta kaipaamaansa tyydytystä. Etäisyys voi johtua myös siitä, että asutaan kaukana toisistaan. *Jatkuvuutta korostavat isovanhemmat* huolehtivat ensisijaisesti perinteiden jatkuvuudesta ja lapsenlapsille kerrotaankin usein tarinoita menneisyydestä. *Muodolliset isovanhemmat* eivät nauti roolistaan, mutta huolehtivat siitä velvollisuudentunnosta. *Yksilölliset isovanhemmat* toivovat lastenlasten vierailevan usein. He suhtautuvat isovanhemmuuteen luonnollisena osa elämään. Viidettä isovanhempityyppiä voidaan tarkastella jatkumolla *aktiivinen–passiivinen*. Aktiivisen isovanhemman aktiivisuus voi näyttäytyä jopa eräänlaisena sijaisvanhemmuutena. Hyvin iäkkäät isovanhemmat asettuvat usein akselin passiiviseen päähän, mutta tärkein erottava tekijä aktiivisuus-passiivisuus -janalla on kuitenkin se, kuinka aktiivisesti isovanhemmat osallistuvat lasten kurinpitoon ja kasvatukseen.

Vaikka isovanhemmuutta ja sen kokemusta ei voida yleistää, liittyy isovanhemmuuteen monia yleisesti hyväksytyjä, vaikkakin ristiriitaisia olettamuksia ja odotuksia. Yhtäältä

isovanhemman odotetaan olevan aina paikalla tai käytettävissä ja toisaalta isovanhemman odotetaan pitävän tiettyä etäisyyttä. Isovanhemman ei sovi puuttua liikaa lapsensa perheen toimintatapoihin ja päätöksentekoon. (May ym. 2012:139.)

Käytän tutkimuksessani etäällä asuvista isovanhemmista termiä etäisovanhempi. Etäisovanhempi ei vielä ole täysin vakiintunut käsite, mutta sitä esiintyy jo aikakausi- ja sanomalehdissä (ks. esim. Liikanen-Renger 2016; Mustavuori 2013) sekä uusimmissa opinnäytetöissä (esim. Kuismanen 2018). Tässä tutkimuksessa käsite etäisovanhemmuus on luontaista sukua aineistossakin esiintyneelle etäyhteydenpito – käsitteelle. Etäisovanhemmuus kuitenkin eroaa tutummasta etävanhemman käsitteestä. Myös etävanhemmuutta määrittää asuminen, mutta -etä etuliite ei edellytä maantieteellisesti pitkää välimatkaa, vaan sitä, että lapsi on virallisesti kirjoilla toisen vanhemman, ns. lähivanhemman, luona (Hietanen 2016).

Etäisovanhemmuuteen liittyviä ristiriitaisikin tunteita kuvailee osuvasti esimerkiksi Merete Mazzarella kirjassaan ”Illalla pelataan Afrikan tähteä: isovanhemmista ja lapsenlapsista” (2008:75.) Hän kirjoittaa mm. näin: ”He sanoivat, että olisin pettynyt, jos he eivät olisi tulleet, ja se on tietysti totta. Mutta heidän olisi pitänyt antaa minun pettyä. Olisi ajan oloon ollut helpompi minulle, että olisin pettynyt kuin että he kumpikin kokivat kärsivänsä niin suuresti vääryyttä koettaessaan olla tuottamatta minulle pettymystä.” Kirjassaan Mazzarella kuvaa osuvasti sitä, kuinka välimatka lisää ihmissuhteisiin oman latauksensa; ristiriitoja, odotuksia ja pettymyksiäkin.

3 Muuttuva perhe

Perhettä on tutkittu paljon, mutta tutkimukset pirstoutuvat monen eri tieteenalan välille ja ovat toisinaan ristiriidassa keskenään. Sosiologian tutkimuksissakin löytyy useita ristiriitaisiakin näkemyksiä perheestä. Perheen määrittelyä ja analysointia vaikeuttaa myös osaltaan aiheen tuttuus ja läheisyys. Meillä kaikilla on henkilökohtainen ymmärryksemme siitä, mitä perheellä tarkoitetaan sekä kokemuksemme perheestä. (Oinonen 2004:27.)

Perhe, jonka kanssa elämme arkeamme, on monitasoinen ja ristiriitainenkin, kun taas juhlissa ja valokuvissa esille tuodaan perheen suomaa jatkuvuutta ja turvaa. Näiden kahden perheen välillä on selkeää epäsuhtaa, toinen edustaa jokapäiväisen elämämme ihmissuhteiden kudelmaa neuvotteluineen ja sovitteluineen ja toinen taas edustaa kuvitelmaa, jota tuodaan esiin sanoin ja kuvin ja jonka avulla uusinnetaan eräänlaista perheideologiaa. (Castren 2009:33.) Perheideologiaa rakennetaan ja ylläpidetään myös yhteiskunnallisten instituutioiden, kuten lainsäädännön, yleisten käytäntöjen ja uskonnon avulla. Perheideologia ei siis välttämättä vastaa sitä todellisuutta, miten perheitä perustetaan tai millaista elämää niissä eletään. Myös perherakenteiden monimuotoisuus jää usein piiloon. Perheideologia on pikemminkin kulttuurin sisällä yhteisesti hyväksytty ja jaettu ajatus siitä, millainen perheen tulisi olla. (Oinonen 2004:62.)

Koska perhe on niin arkinen ja tuttu asia, sitä pidetään usein myös itsestäänselvyytenä ja luonnollisena. Tällöin harvoin pysähdytään punnitsemaan perhettä tai perhekäsitettä. Kriittinen perhetutkimus pyrkii ravistelemaan tätä kaavamaista perheajattelua. Tavoitteena on tuoda esiin perheen moninaisuutta ja erilaisia vaihtoehtoja sekä jäljittää uusia läheisyyden, jakamisen ja huolenpidon potentiaaleja. (Forsberg 2003:8–9.)

Feministinen kritiikki toi 1970- ja 1980-luvuilla oman panoksensa perhetutkimukseen. Feministinen tutkimus toi esiin perhe-elämän epätasaisuuden, kuten epätasaisen työnjaon sekä rahan ja vallan jakaantumisen perheissä. Esiin nostettiin myös naisiin kohdistuvia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia vaatimuksia sekä perhe-elämässä esiintyviä

ikäviä puolia, kuten perheväkivaltaa. Feministinen kritiikki koki heteroseksuaaliseen parisuhteeseen pohjautuvan ydinperheajattelun olevan yksi keskeisimmistä naisalistuksen patriarkaalista instituutioista, mitä kritiikin mukaan ylläpitivät yhteiskunnalliset rakenteet ja vallitseva ydinperheideologia. Feministinen kritiikki nosti esiin uusia tutkimuskysymyksiä ja perhettä alettiin yleisemmin tutkia sen eri perheenjäsenten näkökulmasta, eikä tutkimuksen kohteena ollutkaan enää perhe kokonaisuutena tai yksikkönä. (Kuronen 2014:81.)

Perheitä luokitellaan usein rakenteellista määrittelyä noudattaen. Näin toimii esimerkiksi Tilastokeskus, mikä käsittelee perhettä siihen kuuluvien jäsenten tai yhteisen asunnon avulla (Jallinoja 1985:5). Asumiseen keskittyvä tilastollinen tarkastelu on vaikeaa, koska näin suljetaan pois koettujen ja elettyjen perheiden huomioiminen. Perheen tarkastelun kiinnittäminen asumiseen on yleistä, mutta myös harhaanjohtavaa. Esimerkiksi pariskunta, jonka luona jommankumman puolison lapset edellisestä liitosta säännöllisesti vierailevat, mutta jotka eivät vakituisesti siellä asu, lasketaan myös ydinperheeksi. Sosiaalipolitiikan ja yhteiskunnallisen sosiaalisen tuen kannalta pyrkimys mahdollisimman tiiviiseen ja pelkistettyyn näkökantaan on kuitenkin ymmärrettävää. Esimerkiksi sosiaalietujen tasapuolinen jakaminen vaikeutuu huomattavasti, kun huomioidaan useaan eri kotitalouteen jakautuneet perhesuhteet, joissa hoiva ja taloudellinen vastuu jakautuvat useamman kotitalouden kesken. (Castren 2009:39–40.)

Tilastokeskuksen virallisessa määritelmässä (2016) perheet luokitellaan avio- ja avopareihin (lapselliset ja lapsettomat), rekisteröityihin mies- tai naispareihin sekä yhden vanhemman perheisiin. Avoparit määritellään yhdessä asumisen perusteella ja lapsiperheiksi luokitellaan perheet, joissa on alle 18-vuotiaita lapsia. Vielä 1950-luvulla perhetyyppejä oli kaksi: avioparit ja yksinhuoltajaperheet, 1970-luvulla mukaan liitettiin avoparit ja vuonna 2002 samaa sukupuolta olevat parit (Oikeusministeriö 2002). Kaikki edellä mainitut perhetyypit jakautuvat lapsiperheisiin ja lapsettomiin perheisiin (Tilastokeskus 2015). Tilastokeskuksen tunnistamat ja tunnustamat perhetyypit ovat lisääntyneet suhteellisen lyhyessä ajassa. Huomioitavaa kuitenkin on, että historiallinen tarkastelu paljastaa yhteiskunnastamme monimuotoisia perherakenteita jo aikojen takaa. Esimerkiksi avioerot, uusioperheet, yhdessä asuminen

eri muotoineen, etäsuhteet ja yksinhuoltajuus ovat jo kautta historian yhteiskunnassamme esiintyneitä asioita. Niille on vain annettu aikakaudelleen tyypillisiä nimiä ja selityksiä. (Jallinoja ja Widmer 2011:4.)

1900-luvulta alkaen kaikkialla Euroopassa perheet ovat pikkuhiljaa pienentyneet kooltaan ja tasa-arvoistuneet. Samaan aikaan myös suomalainen sukuperhe on pikkuhiljaa muuttunut kaksi sukupolvea käsittäväksi ydinperheeksi (Keurulainen 2014:33–34; Rotkirch 2013:7). Muutokset eivät kuitenkaan väistämättä tarkoita sitä, että perheet olisivat enemmän toistensa kaltaisia. Perhemuodot ovat edelleen moninaisia, mutta eri tavat toteuttaa perhettä kohtaavat aiempaa useammin jopa saman katon alla. (Rotkirch 2013:7.)

Uutisvirrassa törmää ajoittain keskusteluihin, jossa huolestunut poliitikko tai toimittaja tuo esille perheen, ja erityisesti sukuperheen, merkityksen vähenemisestä ihmisille nyky-yhteiskunnassa. Syitä haetaan yhteiskunnallisista, taloudellisista ja väestötieteellisistä muutoksista. Avioerojen lisääntymisen esitetään aiheuttavan rikkonaisia perheitä ja naisten lisääntyneen työssä käymisen uskotaan aiheuttavan ongelmia sekä lasten että vanhemman sukupolven tarvitsemaan hoivaan. Väitetään myös, että maantieteellinen liikkuvuus ja individualistinen ajattelutapa aiheuttavat sen, että ihmiset asettavat omat (itsekkäät) tarpeensa perheen edelle. (Mason 2011:59–60.)

Vaikka suurperheiden vähentymisen ja globalisaation toisinaan väitetäänkin johtaneen löyhempiin sukulaisten välisiin suhteisiin, osoittavat tutkimukset, että perheellä on edelleen suuri merkitys ihmisten elämässä, eikä kyseessä ole pelkästään ydinperhe, vaan esimerkiksi isovanhempien rooli ja merkitys on huomattava. Isovanhemmat ovat monille lapsiperheille tärkeä tuki ja turva erityisesti lastenhoidossa, mutta myös muissa perhe- ja työelämän yhteensovittamista vaativissa asioissa. (Lammi-Taskula 2004:70–71.) Perhepolitiikasta ja lainsäädännöstä käsin katsottuna isovanhemman ei lasketa kuuluvan lapsiperheeseen, mutta todellisuudessa lähes puolet suomalaisista aikuisista kokee isovanhemman kuuluvan osaksi perhettä (Rotkirch 2014:170).

Sukupolvien välinen vuorovaikutus koskee yhä useampia ihmisiä. Pidentynyt eliniän odote on johtanut siihen, että samanaikaisesti elossa olevien sukupolvien määrä on kasvanut. Samoin voi avioeron jälkeinen uudelleen avioituminen vaikuttaa sukupolviin

ja heidän väliseen vuorovaikutukseen. Samalla kun lasta koskevissa asioissa aikuisten lukumäärä saattaa nousta neljään, voi isovanhempien lukumäärä nousta jopa kahdeksaan. Todennäköistä on, että tällainen tilanne herättää keskustelua siitä, ketä kuuluvat perheeseen. (Ruoppila 2014:115.)

4 Hyvinvointi

Hyvinvoinnin käsite on sekä arkikielessä että tutkimuksissa hyvin monitulkintainen (Kinnunen, Virtanen, ja Valtonen 2011). Antti Kariston (2008) mukaan yksi monitulkintaisuutta lisäävä tekijä on, että hyvinvointipuhe on suurelta osin ohipuhumista, hyvinvointikäsitteen saadessa eri yhteyksissä eri merkityksiä. Esimerkiksi talouselämässä keskustelu kiertyy yritysten toimintaedellytyksiin ja sitä kautta syntyvään hyvään, kuten työpaikkoihin, palkkatuloihin, tuotteisiin jne. Yhteiskuntatutkimuksessa hyvinvointi ymmärretään mm. ongelmien ja riskien analysoinniksi, turvallisuudeksi, eriarvoisuuden poistamiseksi, yhteisyysuhteiksi ja moneksi muuksi. Hyvinvointi ankkuroituu myös terveyteen, kulttuuriin ja luontoon. (emt., 28) Lista on pitkä. Allardt (1976b:17) toteaaakin, että harva yhteiskuntatieteellinen käsite on määritelty niin moniulotteisesti kuin hyvinvointi.

Hyvinvointitutkimuksen keskeiset suuntaukset voidaan jakaa eri perinteisiin, jotka eroavat toisistaan mm. tarkastelulähtökohdan perusteella. Osa tutkimuksista lähtee siitä ajatuksesta, että ihminen valitsee itselleen parhaan vaihtoehdon mieltymystensä eli preferenssien avulla. Näiden valintojen tutkiminen auttaa selvittämään, mitkä tekijät edistävät ihmisten hyvinvointia. Makrotasoisessa elintasotutkimuksessa kiinnostuksen kohteena ovat kansakuntien hyvinvoinnin tason mittaus sekä niiden vertailu. Sosiaalipoliittisen tutkimuksen traditio on saanut alkunsa köyhyystutkimuksista. Elämäntyyli- ja elämäntapatutkimussuuntauksissa ajatellaan elämäntyylin tai elämäntavan kuvaavan yksilön tai ryhmän elämää kokonaisuutena. Elämäntyyli tutkimus on useimmiten kyselytutkimuksiin nojaavaa kvantitatiivista tutkimusta ja elämäntapatutkimus on puolestaan kvalitatiivista tutkimusta. Sosiologiaan ja psykologiaan pohjautuva elämänlaatututkimus jakautuu tutkimaan koettua, subjektiivista hyvinvointia sekä objektiivisia tarpeita. (Simpura ja Uusitalo 2011:107–12.)

Pohjoismaista hyvinvointitutkimusta voidaan tarkastella omana tutkimusperinteenään, joka pohjautuu makrotasoiseen elintasotutkimukseen sekä brittiläistä resurssikeskeisyyttä korostavaan sosiaalitutkimukseen. Yhtenä esimerkkinä

suomalaisesta hyvinvointitutkimuksesta ovat tilastokeskuksen hyvinvoinnin eri ulottuvuuksia kartoittavat elinoloaineistot. Pohjoismaisessa hyvinvointitutkimuksessa on sitä erityisesti luonnehtivia piirteitä. Hyvinvointi jaetaan ulottuvuuksiin ja se määritellään resurssien ja toimintakenttien avulla. Hyvinvoinnin mittaaminen pyritään yleisimmin suorittamaan objektiivisilla mittareilla. Pohjoismainen hyvinvointitutkimus liittyy läheisesti hyvinvointi- ja toimintapolitiikkaan ja huomio kiinnittyy usein enemmän huonoihin oloihin kuin hyvään elämään. (Simpura ja Uusitalo 2011:107–14.)

Hyvinvointitutkimuksissa ensisijaisena kohteena ovat hyvinvoinnin edellytykset. Niiden paikantaminen kuitenkin tapahtuu yleisimmin kartoittamalla niitä tekijöitä, jotka aiheuttavat puutteita hyvinvoinnissa. Näistä vajeista vallitseekin suurempi yhteisymmärrys, kuin siitä, mitkä tekijät edistävät hyvää elämää. Hyvinvointiin liittyvien puutteiden avulla tehdään myös oletuksia hyvinvointipolitiikan vaikutuksista. (Rauhala, Simpura, ja Uusitalo 2000:193.) Hyvinvoinnin tutkimukseen olisi kuitenkin tärkeää sisällyttää sekä hyvinvointia heikentävien, että sitä edistävien tekijöiden tutkimusta (Diener ym. 1999:277).

Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen (THL) määritelmän mukaan hyvinvointi jaetaan seuraavaan kolmeen kategoriaan: terveys, materiaallinen hyvinvointi ja koettu hyvinvointi tai elämänlaatu. Hyvinvoinnilla viitataan sekä yhteisölliseen että yksilölliseen tasoon. Hyvinvoinnin yhteisötason ulottuvuuksia ovat mm. elinolot, kuten asuminen, ympäristö, työ, koulutus sekä toimeentulo. Koettua hyvinvointia tai elämänlaatua puolestaan tarkastellaan esimerkiksi terveyden, materiaallisen hyvinvoinnin, yksilön omien odotusten, ihmissuhteiden, omanarvontunnon ja mielekkään tekemisen kautta. (THL 2015.)

Allardtin (1976b) hyvinvoinnin tutkimusta on innoittanut se, että hyvinvoinnin on pitkään käsitetty koostuvan vain aineellisista resursseista. Allardtin mukaan on perusteltua ja hyödyllistä käsittää hyvinvointi huomattavasti laajemmin ja monisäikeisemmin ja kääntämällä katse kohti subjektiivista hyvinvointia. Subjektiivista hyvinvointia Allardt tavoittelee mm. onnellisuuden kokemusten ja tyytymättömyyden ilmaisujen kautta. Nämä subjektiiviset kokemukset ja objektiivinen elintaso ovat usein

hyvinkin irrallaan toisistaan eikä niitä voida ilmiöinä aina tarkastella rinnakkain. (emt., 9-10)

4.1 Elämänlaatu

Hyvinvointiin liitetään usein toinen hyvin monitulkintainen käsite, elämänlaatu. Elämänlaadulle (quality of life) kuten hyvinvoinnillekin (wellbeing) on kirjallisuudesta löydettävissä monia lähes tai täysin samaa tarkoittavia käsitteitä, mikä aiheuttaa hämmennystä ja sekaannuksiakin. Näistä yleisimpiä lienevät onnellisuus (happiness), elämäntyytyväisyys (life satisfaction) ja subjektiivinen hyvinvointi (subjective well-being). (Eckersley 2000:267.) Laveasti ymmärrettynä hyvinvointi ja elämänlaatu sekä terveys ovat toisiinsa yhteydessä olevia käsitteitä. Ongelmallista on, että tutkimuksissa ei läheskään aina avata käytettyjä käsitteitä tai selitetä niiden suhdetta toisiinsa. (Konu 2002:12.) Elämänlaatu, kuten hyvinvointikin, on monitahoinen käsite, jonka tutkimista on hyvä lähestyä usean tieteenalan kautta (Diener ja Suh 1997:214).

Elämänlaadussa on kyse ihmisen omiin arvioihin pohjautuvasta käsityksestä hyvinvoinnista, koostuen ihmisen näkemyksistä, kokemuksista ja arvostuksista. Arvio perustuu yleensä juuri sen hetkiseen elämään. (Raijas 2011:53.) Elämänlaadun tutkimusta voidaan pitää vastineena ja kritiikkinäkin elintasotutkimukselle. Molempia, hyvinvointia ja elämänlaatua, voidaan tutkia sekä objektiivisesti että subjektiivisesti. (Kainulainen 2011:156.) Maailman terveysjärjestön WHO:n määritelmän mukaan elämänlaatu on yksilön kokemus omasta elämästä siinä kulttuurin ja arvojen kontekstissa, missä hän elää. Tähän kokemukseen vaikuttavat omat odotukset, vaatimukset ja huolet. Elämänlaatu on laaja käsite, mihin vaikuttavat monimutkaisilla tavoilla ihmisen fyysinen ja psyykkinen terveys, odotukset, sosiaaliset suhteet sekä suhde elinympäristöön. (WHO 2014.)

Onnellisuus on käsitteenä haastava, koska se rinnastetaan usein elämänlaatuun, mutta myös laajempaan hyvinvoinnin käsitteeseen. Onnellisuus sisältää kuitenkin eri merkityksiä kuin hyvinvointi tai elämänlaatu (Veenhoven 2000:1). Filosofin Henrik Von Wrightin (2001:149) mukaan hyvinvointi on utilitaarinen käsite, mikä liittyy ”hyväntekeviin” ja haitallisiin asioihin linkittyen siihen, mitä ihminen haluaa ja tarvitsee. Onnellisuus puolestaan on hedonistinen käsite, liittyen mm. mielihyvään, iloon ja nautintoon. Kirjallisuudessa puhutaan myös kreikan kielen sanaan perustuvasta ”eudaimonisesta” ulottuvuudesta (ks. esim. Houni 2015:33; Sauli 2011:38–39). Eudainomilla tarkoitetaan hyvää oloa ja onnellisuutta pysyvänä olotilana, ei vain hetkittäisinä mielentiloina. Taustalla on ajatus mahdollisuudesta elää ”täyttä elämää” tai ”kukoistaa”. Tähän yhdistyy ajatus mielekkyydestä, tunteesta, että saavuttaa jotain elämässä. (Sauli 2011:38.)

Onnellisuuden mittaaminen on noussut maailmalla tärkeäksi hyvinvoinnin mittaamisen osa-alueeksi. Paljon mediahuomiotaakin saaneessa maailman onnellisuusraportissa (Helliwell, Layard, ja Sachs 2018) Suomi sijoittui kärkipaikalle. Raportti herätti kuitenkin kritiikkiä siitä, miten onnellisuutta ja koettua hyvinvointia tulisi mitata. Esimerkiksi Frank Martela (2018) esittää vastineena maailman onnellisuusraportille, että elämäntyytyväisyyden sijaan pitäisi keskittyä myönteisiin tunteisiin keskeisenä koetun hyvinvoinnin ulottuvuutena. Martela perustelee valintaansa mm. sillä, että yhteiskunnalliset olot, kuten varallisuus, eivät vaikuta myönteisiin tunteisiin samassa määrin kuin elämäntyytyväisyyden kokemuksiin. Kansakuntien vertailussa eniten positiivisia tunteita esittävät maat eivät ole samoja kuin elämäntyytyväisyyttä mittaavien raporttien kärkisijoilla paistattelevat rikkaan länsimaisen demokratian edustajat. (emt., 331-32.)

Sosiologiassa elämänlaadun tutkiminen ei ole ollut suuressa suosiossa. Ruut Veenhovenin (2008b) mukaan syitä voi olla monia. Sosiologit ovat hänen mukaansa usein enemmän kiinnostuneita siitä, mitä ihmiset tekevät, kuin mitä he tuntevat. Toisekseen tutkimuksen kohteena on useammin yleinen kuin yksityinen taso. Lisäksi tutkimuksen aiheet liittyvät usein sosiaalisiin ongelmiin, jolloin elämänlaadun tutkimukset painottuvat enimmäkseen sen puuttumiseen. Tyypillisimmillään

elämänlaadulliset tutkimukset sosiologiassa painottuvat työssä viihtymiseen, avioliittoon ja ikääntymiseen. (emt., 44.)

Hyvinvointia kuvataan monessa maassa erilaisten sosiaali-indikaattorien avulla. Ne ovat hyvinvoinnin osa-alueita kuvaavia muuttujia, joiden avulla kuvataan hyviä ja huonoja olosuhteita. Tavoitteena on kuvata sekä olevia että toivottuja tiloja. (Allardt 1976b:17.) Täydellistä kuvaa hyvinvoinnista ja sen monimuotoisuudesta on kuitenkin mahdoton tavoittaa minkään mittarin avulla ja valitut kysymykset jättävät aina jotain ulkopuolelle. (Vaarama, Munkkila, ja Hannikainen-Ingman 2014:35.) Myös subjektiivisen hyvinvoinnin tutkimuksessa pääpaino on viime vuosikymmeninä ollut hyvinvointia vähentävissä tekijöissä, sen sijaan, että keskityttäisiin hyvinvointia tukeviin ja edistäviin tekijöitä. Kuitenkin elämänlaatu on paljon enemmän kuin pahoinvoinnin poissaoloa. (Pollard ja Lee 2002:65.)

Subjektiivisen hyvinvoinnin mittaamisen mielekkyyttäkin on hyvä miettiä kriittisesti. Esimerkiksi Pia Houni (2015) tuo esiin, että ulkoisilla mittareilla voi olla vaikea saavuttaa tietoa ihmisen subjektiivisesta hyvinvoinnista, koska yksilön oma arvio omaa hyvinvointi koskevista seikoista voi poiketa paljonkin monien mitattavien tulosten arvioista. Subjektiivisen hyvinvoinnin tutkimusta tulisikin siirtää kaksitahoiselta ”tyytyväinen – tyytymätön” akselilta moniulotteisempaan suuntaan. Ihmisellä voi olla monia ristiriitaisiakin ajatuksia ja tunteita yhdestä elämään liittyvästä alueesta. (emt., 33.) Toisekseen, samoissakin olosuhteissakin elävät ihmiset kokevat elämään tyytyväisyytensä eri tavoin. (Diener ym. 1999:277.)

On hyvä miettiä, onko ihmisen oma arvio omasta hyvinvoinnista luotettava tai onko asiantilaa ylipäättään mahdollista arvioida objektiivisesti. Hyvinvoinnin tarkastelussa on myös määriteltävä mistä lähtökohdista käsin hyvinvointia halutaan määritellä. Lähdetäänkö liikkeelle tarpeista, preferensseistä tai resursseista. Kolmas pohdinnan aihe on, käsitetäänkö ihmisen hyvinvointi kokonaisvaltaisesti vai voidaanko se jakaa osiin eri painotuksin. (Rauhala ym. 2000:194.) Olosuhteita arvioidaan aina perustuen jokaisen ihmisen omiin odotuksiin, arvoihin ja historiaan. Hyvinvoinnin tutkimuksessa on tärkeää huomioida, että millään indikaattoreilla ei ole mahdollista tavoittaa täyttä ymmärrystä ihmisten hyvinvoinnista. (Diener ym. 1999:277.) Muistettava on myös, että

huolimatta siitä, että hyvä elämänlaatu on tavoiteltavaa, ei jatkuva euforia ole mahdollista tai edes toivottavaa (Diener ja Ryan 2009:393).

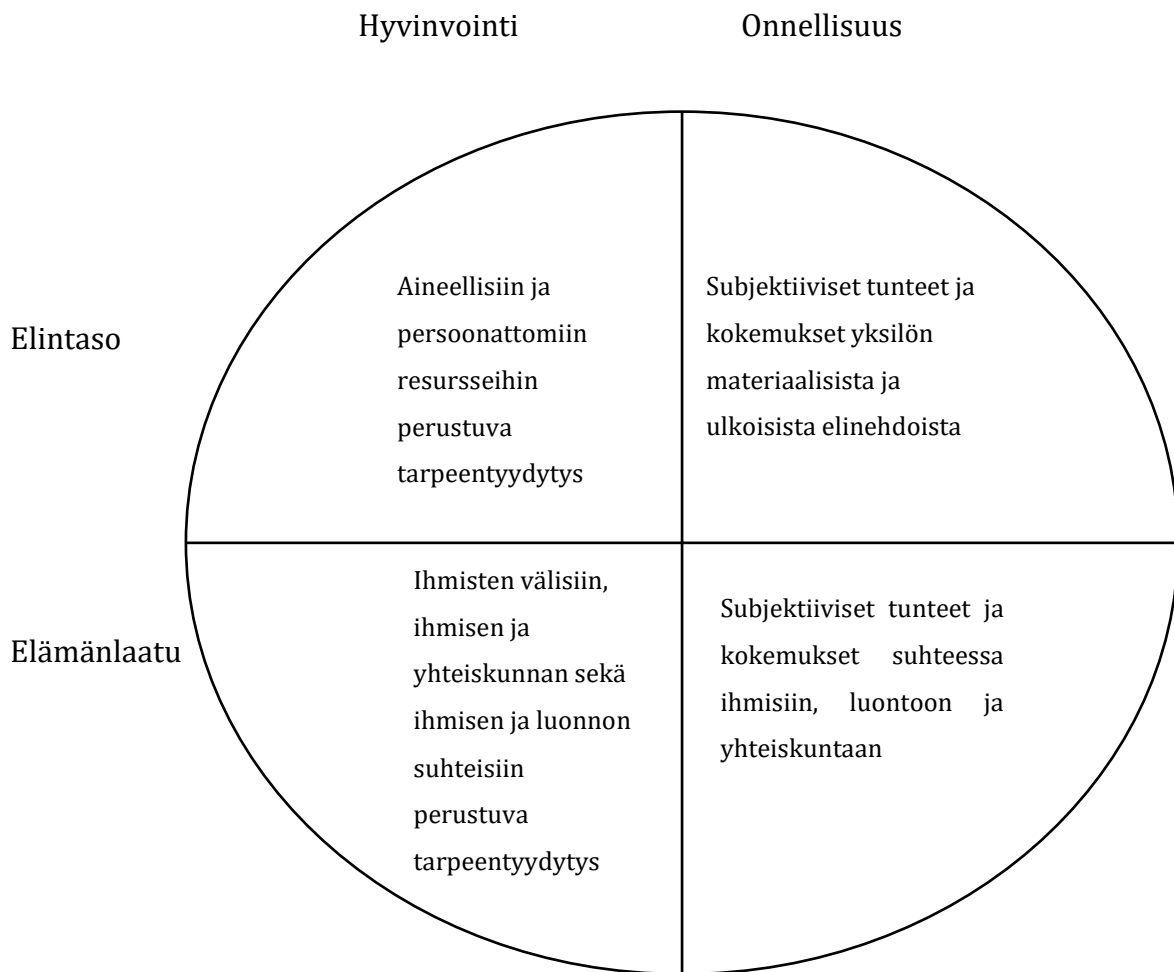
Edellä on kuvattu hyvinvointiin läheisesti liittyviä käsitteitä. Myös tässä tutkimuksessa esimerkiksi elämänlaatu, elämäntyytyväisyys, onnellisuus ja hyvinvointi nähdään limittäisinä käsitteinä, eikä niiden välille voi vetää tarkkoja rajoja (ks. esim. Eckersley 2000) Seuraavassa luvussa tarkastellaan tarkemmin Erik Allardtin (1976b) hyvinvointiteoriaa, joka ohjaa työtä siihen liittyvien Having, Loving ja Being – ulottuvuuksien kautta.

5 Allardtin hyvinvointiteoria ja hyvinvoinnin ulottuvuudet

Hyvinvointitutkimusta nykypäivänä luonnehtii hyvinvoinnin moniulotteisuus (ks. esim. Kunnari 2017; OECD 2018) Myös Erik Allardt yhdisti tutkimuksissaan objektiivisia elinoloihin liittyviä mittareita, elämänlaadun subjektiivisia ulottuvuuksia ja onnellisuuden kokemuksia. Näiden osa-alueiden yhdistämisen avulla täydentyy monimuotoisempi ja osuvampi kuva hyvinvoinnista. (Simpura ja Uusitalo 2011:115.)

Pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen käsitejärjestelmä käsittää kaksi perustavaa erottelua: hyvinvointi – onni (onnellisuus) ja elintaso – elämänlaatu. Ensimmäinen käsite eli hyvinvoinnin aste määräytyy perustarpeista ja niiden tyydytyksestä. Perustarpeiden tyydyttämättä jättäminen johtaa siten huonoihin olosuhteisiin. Onni puolestaan liittyy ihmisen subjektiivisiin kokemuksiin ja tunteisiin. Onnellisuuden kokemus tuottaa tietyn onnellisuuden asteen. Toinen erottelu jakautuu myös aineelliseen ja aineettomaan. Elintaso määrittää ne aineelliset resurssit, joiden avulla ihminen voi ohjailla elinehtojaan. Elämänlaadulla käsitetään sosiaalisia ja itsensä toteuttamisen tarpeita. (Allardt 1976b:32–33.)

Kaavio 1. Hyvinvoinnin käsitteet ja suhteet Erik Allardtin (1976b:33) mukaan

Kaaviossa vasemmalla puolella olevat kategoriat määrittävät hyvinvointiin liittyviä arvioita, kun taas oikealla puolella olevat kategoriat määrittävät subjektiivisia arvioita tai asenteita. Kaavion kaikki neljä ulottuvuutta on otettu huomioon pohjoismaisessa hyvinvointitutkimuksessa. (Allardt 1976a:229.) Kaavion avulla Allardt on halunnut osoittaa käsitteiden määrittelyä suhteessa toisiinsa. Elämänlaadun käsitettä näkee usein käytettävän kuvaamaan henkilön subjektiivisia kokemuksia ja tunteita vastakohtana materiaaliselle elintasolle. Lähtökohtana kuitenkin on, että sekä elintasoa että elämänlaatua on mahdollista tutkia subjektiivisin ja objektiivisin keinoin. (Allardt 1976b:33.)

Kun Helsingin yliopiston Vertailevan sosiologian tutkimusryhmä aloitti 1970-luvun alussa tutkimaan Pohjoismaiden elintasoa ja elämänlaatua, oli Allardtin (1998)

tavoitteena lisätä hyvinvoinnin tarkasteluun uusia piirteitä. Erityisesti hän halusi mukaan sellaisia piirteitä, jotka tuovat esiin sosiaalisia suhteita, yhteisyyttä ja itsensä toteuttamista. Samalla kehittyi kolmijako, joka koostuu seuraavista osista: *Elintaso – Having, Yhteisyys – Loving ja Itsensä toteuttaminen – Being*”. Yhteisyyttä, sosiaalisia suhteita ja itsensä toteuttamista on hankalampaa tutkia kuin esimerkiksi elintasoon liittyviä ulottuvuuksia, mistä syystä monet tätä tarkoitusta varten luodut mittarit ja kyselytutkimukset epäonnistuvat. (emt., 38-38.)

Kolmijakonsa avulla Allardt (1998:40–41) pyrki tutkimaan, ei pelkästään ulkoisia elinoloja, vaan myös subjektiivisia kokemuksia ja asenteita. Ristiintaulukoimalla objektiiviset ja subjektiiviset indikaattorit oman kolmikantajakonsa kanssa, tuloksena oli kuusi indikaattoryyppiä. Listasta on tummennettu ne indikaattorit, jotka tässä tutkimuksessa ovat keskiössä.

1. Elintason (Having) objektiiviset indikaattorit kuten tulotaso, asuntotila, terveys, työllisyys jne.
2. **Elintason (Having) subjektiiviset indikaattorit kuten elintaso (tuloja, asuntoja, terveyttä, työllisyyttä jne.) koskeva tyytymättömyys ja tyytyväisyys.**
3. Yhteisyysuhteiden (Loving) objektiiviset indikaattorit kuten ystävien lukumäärä, kontaktit paikallisyhteisössä, yhteydet järjestöissä jne.
4. **Yhteisyysuhteiden (Loving) subjektiiviset indikaattorit kuten onnellisuuden ja onnettomuuden elämykset.**
5. Ihmisenä olemisen (Being) objektiiviset indikaattorit kuten poliittinen aktiivisuus, korvaamattomuus työssä, aktiiviset harrastukset, toiminta luonnossa jne.
6. **Ihmisenä olemisen (Being) subjektiiviset indikaattorit kuten omakohtaiset kokemukset vieraantumisen ja itsensä toteuttamisesta.**

(Allardt 1998:40–41.)

1970-luvulla hyvinvointitutkimusta tehnyt Erik Allardt on innoittanut monia uusia tutkijoita hyvinvointiteeman pariin. Alun tarve- ja resurssinäkökulmista on hyvinvointitutkimus 1990-luvulta lähtien kääntynyt eriytyneempään suuntaan

keskittyen mm. huono-osaisuuteen ja terveyteen. (Kainulainen 2011:148–49.)
Kiinnostus on kantanut tähän päivään saakka. Parhaillaankin Tampereen yliopistossa toistetaan vuonna 1972 tehtyä hyvinvointitutkimusta, tarkoituksena selvittää, miltä suomalaisten hyvinvointi näyttää tänä päivänä verrattuna 1970-lukuun. Aineisto tutkimuksen toisintoa varten on kerätty vuonna 2017 (Heikkilä 2018.), mutta kirjallisuutta tuloksista ei vielä ole saatavilla.

Vaikka Allardtin hyvinvointiteorian kolmijaolla on ollut kiistämätön merkitys hyvinvointia koskevaan keskusteluun on teorian kolmijaon käytettävyydestä tutkimuksissa myös kiistelty (Veenhoven 2000:23). Mallin tavoitteita on kritisoitu epämääräisiksi, vaikeaselkoisiksi ja ristiriitaisiksikin (Rauhala ym. 2000:210). Hyvinvointiteoria laajensi käsitystä siitä, mitä kaikkea hyvinvointi sisältää, mutta tutkimuksissa sen käyttäminen on edellyttänyt toisinaan soveltamista. Allardtin hyvinvointimallin lisäksi tutkimuksissa on toisinaan käytetty myös muita mittareita tai teorioita varmentamaan mallin soveltumista tutkimukseen (esim. Konu 2002:22) tai kolmijaon teemoja on sijoitettu uudelleen (esim. Kunnari 2017:59).

Tähän tutkimukseen Allardtin hyvinvointiteoria valikoitui siitä syystä, että sillä on mahdollisuus tavoittaa subjektiivisen elämänlaadun eri ulottuvuuksia niin, että niistä muodostuu monipuolinen kuvaus ilmiöstä. Allardtin malli antaa myös mahdollisuuksia teemojen uudelleen sijoitteluun, jolloin on mahdollisuus päästä tarkemmin kiinni kyseistä ilmiötä kuvaaviin ulottuvuuksiin.

5.1 Elintaso - Having

Having (Elintaso) -indikaattorilla viitataan materiaalisiin ja yleisiin, aineettomiin resursseihin. Having -kategoria jakautuu seuraaviin alakomponentteihin:

- Tulot
- Asuminen
- Työllisyys
- Terveys
- Koulutus

(Allardt 1976a:231–32.)

Elintason arvoja ei arvioida niinkään fysiologisten tarpeiden perusteella, vaan tarpeiden tyydyttämiseen perustuvien toimintaresurssien avulla. Elintasojen osatekijöiden avulla ilmaistaan, mitä ihmiset tarvitsevat. Niihin liittyvät arvot ovat hyvinvoinnissa perustavia tekijöitä. Alhaisella elintasolla on heikentävä vaikutus sekä yksilöön että sosiaaliseen organisaatioon. (Allardt 1976b:39–40.)

Allardt (1976b:41–42) viittaa mm. kuuluisaan Maslow'n tarvehierarkiaan perustellessaan elintason osatekijöiden ensisijaista merkitystä hyvinvoinnille.

Tarvehierarkiassa fysiologiset perustarpeet ovat hyvinvoinnissa ensimmäisellä sijalla ja sitä seuraavat turvallisuus, rakkaus, arvonanto ja viimeisenä itsensä toteuttaminen. Esimerkiksi alhainen tulotaso aiheuttaa heijastusvaikutuksia, jotka ulottuvat laajalti koko elämään, ei ainoastaan elintasaan (Aro 2009:501).

Terveys on elintason arvoista muita arvoja keskeisemmässä asemassa. Terveyttä voidaan pitää hyvinvoinnin keskeisenä arvona, koska se vaikuttaa kiinteästi moniin muihin osatekijöihin. Se vaikuttaa mm. mahdollisuuksiin hankkia koulutusta, tuloja jne. (Allardt 1976b:134.) Kausaliteettiyhteys löytyy myös toiseen suuntaan. Koettu onnellisuus vaikuttaa positiivisesti terveyteen. Onnelliset terveet ihmiset myös elävät pidempään. Toisin sanoen, koettu onnellisuus ei paranna sairauksista, mutta näyttäisi ehkäisevän niiden syntyä. Tämän mukaisesti terveys- ja yhteiskuntapolitiikassa on tärkeää huomioida subjektiivinen hyvinvointi osana yhteiskunnan politiikkatoimia. (Kinnunen ym. 2011:387; Veenhoven 2008a:449.)

Tässä tutkimuksessa hyvinvoinnin Having –ulottuvuus on verrattavissa elintason käsitteeseen ja soveltuvin osin materiaaliin olosuhteisiin. Asumisen osuus näyttäytyy välimatkan muodossa. Tämän tutkimuksen lähtökohtana on ajatus, että oman ja itselle tärkeiden ihmisten asuinpaikan maantieteellinen etäisyys vaikuttaa elämänlaatuun. Lisäksi Having –ulottuvuus näkyy niissä materiaalisissa olosuhteissa, joita tapaamiset ja etäyhteydenpito edellyttävät, kuten mahdollisuutta matkustaa tai käyttää yhteydenpitovälineitä.

5.2 Yhteisyyssuhteet – Loving

Loving –indikaattorilla viitataan rakkauteen ja kiintymykseen sekä yhteisyyssuhteisiin ja solidaarisuuteen. Loving jakautuu seuraaviin alakomponentteihin:

- Paikallisyhteisyys
- Perhesuhteet
- Ystävyysuhteet

(Allardt 1976a) 231-232

Sekä sosiologisissa teorioissa, että empiirisissä tutkimuksissa on osoitettu, että sosiaalisella kanssakäymisellä on kiistaton vaikutus koettuun hyvinvointiin läpi koko ihmisiä (Mahne ja Huxhold 2015:782). Läheisten ihmissuhteiden koetaan lisäävän onnellisuutta, hyväosaisuutta ja elämäniloa. Ihmiset, jotka kokevat läheiset ihmissuhteensa hyviksi ja tärkeiksi, tuntevat itsensä vain harvoin yksinäisiksi, huono-osaisiksi, osattomiksi, alakuloisiksi tai ahdistuneiksi. Toisessa ääripäässä läheisten ihmissuhteiden puute tai huono laatu voivat aiheuttaa eristäytyneisyyttä, syrjäytymistä ja alentunutta terveydentilaa. (Siltaniemi ym. 2011:53–54; Tiikkainen 2003:290.)

Sheldon Cohenin (2004) mukaan on olemassa kaksi eri mekanismia, miten sosiaaliset suhteet voivat edistää terveyttä ja hyvinvointia. Ensimmäinen on sosiaalinen tuki, tarkoittaen niitä henkisiä ja materiaalisia resursseja, joiden avulla yksilö selviytyy paremmin stressaavista elämäntilanteista. Tuki voi olla hyvin konkreettista, kuten

kaupassakäyntiä, siivoamista tai taloudellista apua. Tarjottu tuki voi olla myös neuvontaa tai henkistä tukea (empatiaa). Toisella mekanismilla viitataan sosiaaliseen integraatioon ja sen suomiin hyötyihin. (emt., 676-677) Tässä yhteydessä sosiaalisella integraatiolla viitataan laajasti kaikkiin niihin sosiaalisiin tilanteisiin ja kanssakäymisiin, mihin ihminen elämässään osallistuu (Brissette, Cohen, ja Seeman 2000:54).

Samaan yhteisöön kuuluvilla ihmisillä on yhteisiä, jaettuja intressejä. Usein jäsenet toimivat yhdessä näiden intressien eteen ja tuntevat myös jonkinasteista yhteydentunnetta (me-henkeä). (Pessi ja Seppänen 2011:292.) Sosiologiassa puhutaan usein myös sisäryhmästä ja ulkoryhmästä. ”Meitä” tai ”sisäryhmää” ei voi edes olla olemassa ilman ajatusta ”muista” tai ”ulkoryhmästä”. Ajatukset useimmista sisäryhmistä, myös perheestä, ovat hyvin samanlaisia. Näitä ajatuksia värittävätkin monet ihanteet, kuten solidaarisuus, luottamus ja ns. yhteinen side. (Bauman 1997:52–55.)

Erilaiset yhteisöt tarjoavat ihmisille tilaisuuden johonkin itseään suurempaan kuulumiseen (belonging). Näin on myös tänä päivänä, vaikka uudet kommunikoinnin muodot ovat muuttaneet yhteisöön kuulumisen ehtoja ja mahdollisuuksia. Esimerkiksi internet mahdollistaa yhteisöjen syntymisen ja niihin kuulumisen paikasta riippumatta. (Pessi ja Seppänen 2011:293.) Ihmisellä on halu tuntea yhteenkuuluvuutta ja olla osa sosiaalista verkostoa, missä on mahdollisuus ilmaista toisista välittämistä. Tällainen ihmisten välinen yhteisyys pitää sisällään myös ajatuksen ihmissuhteen symmetrisyydestä. Ihminen sekä antaa hoivaa, huolenpitoa ja rakkautta että saa sitä osakseen. Yhteisyysuhteet kuitenkin edellyttävät yhteistä kieltä sekä kykyä kohdata toinen empaattisesti. (Allardt 1976b:43, 45.)

Hyvinvoinnin Loving -ulottuvuutta tarkastellaan yhteisyyden tunteiden ja ihmissuhteiden merkityksellisyyden kautta. Näitä ovat esimerkiksi isovanhemman ja lapsenlapsen suhde sekä muut perhesuhteet. Tarkastelu kohdistetaan sosiaalisen vuorovaikutukseen, joka voi vahvistaa tai heikentää yhteisyyden ja osallisuuden tunteita.

5.3 Itsensä toteuttaminen - Being

Being -indikaattorilla viitataan itsensä toteuttamisen ja mukaan kuulumisen tarpeisiin.

Being jakautuu seuraaviin alakomponentteihin:

- Arvonanto (tunnustuksen saaminen)
- Korvaamattomuus
- Poliittiset resurssit
- Mielenkiintoinen vapaa-ajan toiminta (tekeminen)

(Allardt 1976a:231–32.)

Itsensä toteuttamista voidaan tarkastella sen vastakohtana, eli vieraantumisen kautta. Vieraantumiskäsitteellä tässä tarkoitetaan tilanteita, joissa inhimillisiä suhteita ajatellaan vain hyödyn kannalta. Samaa kaavaa noudattaa myös ajatus korvaavuudesta tai korvaamattomuudesta. Mitä korvaamattomammaksi ihminen itsensä kokee, sitä enemmän hän kokee itsensä persoonaksi ja yksilöksi. Helppo korvattavuus rinnastaa ihmisen esineeksi tai tavaraksi. Ajatus korvaamattomuudesta voidaan havaita monissa yhteyksissä, myös perheissä. (Allardt 1976b:46–47.)

Allardt esittää kirjassaan ”Hyvinvoinnin ulottuvuuksia” (1976b:46–49), että Being -kategorian kattaa ajatus itsensä toteuttamisesta. Allardt kuitenkin lisää myöhemmässä vaiheessa, että tämä yksistään ei riitä. Hänen mukaansa kategoriaan on lisättävä myös ihmiselle tärkeä tarve identiteetin muodostamiseen. Identiteetin muodostamiseen liittyy ihmisen henkilökohtainen käsitys omista kyvyistä ja taustasta sekä yhteisöihin kuulumisesta. (Allardt 1998:45.)

Tässä tutkimuksessa hyvinvoinnin Being -ulottuvuuteen sisällytetään isovanhemmuuden roolit, toimet ja tehtävät sekä paikan merkitys isovanhemmuuden toteutumiselle. Paikan merkitys tässä yhteydessä tarkoittaa niitä merkityksiä, joita isovanhemmat antavat niille paikoille, missä isovanhemmuutta toteutetaan. Koti/mummola merkityksellisenä paikkana sijoittuu Being -kategoriaan, vaikka Allardt'n hyvinvointiteorian mukaisesti sen paikka olisi Having -kategoriassa.

6 Tutkimusprosessi

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella isovanhemman ja lapsenlapsen välistä vuorovaikutusta tilanteessa, missä yhteydenpidon haasteena on pitkä maantieteellinen etäisyys. Haen vastausta siihen, miten yhteyttä pidetään sekä siihen, mitä tunteita ns. etäyhteydenpito isovanhemmassa herättää. Käytän suuntaviivoinani Erik Allardtin hyvinvointiteorian subjektiivisia indikaattoreita (Having, Loving, Being) sekä niihin kuuluvia osa-alueita.

Tutkimuskysymykset ovat:

4. Miten isovanhempi ja lapsenlapsi pitävät yhteyttä, kun välissä on pitkä maantieteellinen etäisyys?
5. Millaisia tunteita (etä)yhteydenpito isovanhemmassa herättää?
6. Miten etäisovanhemmuus vaikuttaa isovanhemmuuden rooleihin?

6.1 Tutkimuksen aineisto

Tutkimusaineistoni koostuu isovanhempien kirjoituksista, joita kerättiin ET-lehden ”Isovanhemmuuden uudet haasteet” – kirjoituskilpailun kautta (Fågel 2009). Kirjoituskutsussa (ET-lehti 1/2009) toivottiin kirjoituksia erityisesti 1940 – 50 –luvuilla syntyneiltä, mutta myös muilta isovanhemmilta. Osallistujia pyydettiin kirjoittamaan kokemuksistaan isovanhempana sekä isovanhemmuuteen liittyvistä iloista ja suruista. Kirjoittajille annettiin yhteensä yhdeksän eri aihealuetta koskien isovanhemmuutta. Kanssakäymiseen liittyen kysyttiin, kuinka usein kirjoittaja tapaa lastenlapsiaan. Kirjoituskilpailuun oli tullut kaiken kaikkiaan 189 eripituista ja erityylistä kirjoitelmaa, mistä arkistoitavaksi oli toimitettu 185 neljän kirjoituksen digitoinnin epäonnistuttua. Kirjoitukset kerättiin alun perin populaaria ”Farkkumummoja ja pehmoaareja – uusia

ikkunoita isovanhemmuuteen” kirjaa varten (Fågel, Rotkirch, ja Söderling 2010). Aineiston sain käyttöni Yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta (FSD), missä kirjoitukset oli jo valmiiksi anonymisoitu. Aineistossa yhdistyy omaelämäkerran ja kerronnallinen tekstimuoto, koska vastaajia on pyydetty kuvaamaan tietyn asian merkitys hänen omassa elämässään.

Valikoin oman tutkimusaineistoni näiden kirjoitelmien joukosta kahdessa vaiheessa. Aluksi luin koko aineiston (N=185) läpi tekemättä mitään muistiinpanoja. Tämän jälkeen luin aineiston toiseen kertaan, merkitsemällä samalla niissä esiintyviä, oman tutkimukseni kannalta merkitseviä seikkoja ylös. Tällaisia seikkoja olivat mm. mainitaanko niissä kasvokkaista tai mediavälitteistä kanssakäymistä sekä asuvatko isovanhemmat kaukana tai lähellä lapsenlapsiaan.

Alkuperäinen ajatukseni oli ottaa mukaan kaikki sellaiset kirjoitukset, joissa mainitaan mediavälitteinen vuorovaikutus isovanhempien ja lastenlasten välillä. Kirjoituksia, joissa aiheesta kerrotaan suoraan, on 14 kpl. Koska halusin tuoda esiin myös kirjoituksissa epäsuoremmin ilmaistuja, sukupolvien välimatkaan liittyviä ajatuksia, päätin laajentaa aineistoani. Alussa tekemiäni muistiinpanojen avulla luin läpi kaikki tekstit, missä isovanhempien ja lastenlasten välinen maantieteellinen välimatka on mainittu. Lopulta otin mukaan kaikki tekstit, missä välimatkaan ja etäisyyteen liitettiin suoraan tai epäsuorasti ajatuksia, kokemuksia tai mielipiteitä. Näin lopulliseksi aineiston kooksi muodostui 40 kirjoitusta.

Näistä 40 kirjoituksesta 35 oli naisen kirjoittamia, 4 miehen ja yhdestä kirjoituksesta ei selvinnyt sukupuoli. Kirjoituspyynnössä oli toivottu kirjoituksia ensisijaisesti 1940-50 - luvuilla syntyneiltä, mutta syntymäaika tai ikää ei kuitenkaan erikseen pyydetty kertomaan. Omasta aineistostani ikänsä tai syntymävuotensa oli ilmoittanut 16 tarkkaan ja neljä vuosikymmenen mukaan. Tarkkaan ikänsä ilmoittaneiden keski-ikä on 64 vuotta. Tutkimuksen tuloksissa esitetään suoria lainauksia aineistosta. Niiden avulla lukijalla on mahdollisuus seurata tuloksista tehtyjä tulkintoja läpi tutkimusosion. Lainaukset on numeroitu alkuperäisen aineiston mukaisesti.

6.2 Laadullinen sisällönanalyysi

Laadullisen tutkimuksen käsitteen voidaan ajatella olevan eräänlainen sateenvarjo, minkä alle kuuluu useita ja toisistaan hyvin erilaisiakin laadullisia tutkimuksia (Tuomi ja Sarajärvi 2002:7). Analyysimenetelmäksi valikoitui sisällönanalyysi, koska se sopii hyvin erilaisten aineistojen, kuten artikkeleiden, kirjojen, keskusteluiden tai raporttien, analysointiin. Sisällönanalyysin avulla on tarkoitus saada tutkittavasta ilmiöstä tiivis kuvaus yleisessä muodossa. Sisällönanalyysi voidaan tehdä teorialähtöisesti (deduktiivisesti) tai aineistolähtöisesti (induktiivisesti). (Tuomi ja Sarajärvi 2002:105, 110.)

Analyysilla pyritään luomaan mahdollisimman selkeä, sanallinen kuvaus siitä ilmiöstä, mitä ollaan tutkimassa. Tarkoituksena on järjestää aineisto niin, että lopputulos on selkeä, informatiivinen ja tiivis. Aineisto puretaan osiin ja käsitteellistetään ja lopulta koodataan tavoitteena muodostaa uusi looginen kokonaisuus. (Tuomi ja Sarajärvi 2002:110.) Tämä tutkielma noudattaa teorialähtöistä lähestymistapaa (esim. Kunnari 2017), jossa aineiston tulosten luokittelu perustuu aiempaan teoriaan. Teorialla on koko työskentelyn ajan keskeinen merkitys ja aineiston tuottama tieto asetetaan aina vuoropuheluun aiheeseen liittyvän aiemman teoreettisen tiedon kanssa. Teorialähtöisessä lähestymistavassa teorialla on suuri vaikutus erityisesti analyysinvaiheen etenemiseen. Tutustuminen aikaisempiin tutkimuksiin myös syventää tietoutta työn pääkäsitteistä ja lähikäsitteistä ja auttaa laatimaan perusteltuja rajauksia ja näkökulmia. (Puusa ja Juuti 2011:53–54.)

Tässä tapauksessa aineisto oli valmiina kirjallisessa muodossa. Kirjoitustapa oli kerronnallinen ja osa kirjoituksista oli käsinkirjoitettuja, joten analyysi aloitettiin aineiston redusoinnilla eli pelkistämällä. Yksinkertaisimmillaan aineiston pelkistäminen tarkoittaa sitä, että aineistosta jätetään pois kaikki tutkimukselle epäolennainen pois. Aineiston tarjoamaa informaatiota voidaan myös tiivistää tai pilkkua osiin. Tässä vaiheessa voidaan jo koodata tutkimustehtävälle olennaisia ilmauksia. Käytännössä pelkistäminen voidaan tehdä niin, että aineistosta etsitään vastauksia tutkimustehtävässä asetettuihin kysymyksiin. Vastauksia kuvaavat ilmaisut voidaan alleviivata erivärisillä kynillä, minkä jälkeen ne kirjoitetaan peräkkäin eri

paperille. Ennen varsinaista analyysia on kuitenkin tarkoituksenmukaista määrittää analyysiyksikkö. Se voi olla yksittäinen sana, lause tai ajatuskokonaisuus. (Tuomi ja Sarajärvi 2002:110–12.)

Poimin aineistosta analyysiyksiköitä, mitkä tässä tapauksessa muodostuivat kokonaisista ajatuskokonaisuuksista. Analyysiyksiköitä poimiessa on pidettävä mielessä, että tarkoituksena on vastata tutkimuskysymyksiin. Isovanhempien kirjoitelmat pitivät sisällään paljon informaatiota ja mielenkiintoisia huomioita, mutta poimin ilmauksia, mitkä vastasivat johonkin seuraavista kysymyksistä:

- Miten isovanhemmat pitävät yhteyttä lapsenlapsiinsa?
- Mitä merkityksiä isovanhemmat antavat tapaamisille?
- Millaisia merkityksiä isovanhemmat antavat etäyhteydenpidolle?
- Millaisia emotionaaliseen läheisyyteen liittyviä tunteita ja merkityksiä isovanhemmat ilmaisevat?
- Miten isovanhemmat kuvailevat omaa isovanhemmuuttaan ja nykyajan isovanhemmuutta?

Poimitut ilmaukset toivat esiin eri yhteydenpidon muotoja, ihmissuhteiden läheisyyttä, isovanhempien pohdintoja isovanhemmuudesta sekä näihin liittyviä tunteita. Kaikki analyysiyksiköt kirjattiin ylös yhdelle Word-dokumentille analyysin seuraavaa vaihetta varten. Jatkoin aineiston pelkistämistä edelleen, koska alkuperäiset analyysiyksiköt olivat vielä sangen laajoja ja sisälsivät tutkimuksen kannalta epärelevanttia informaatiota. Nämä pelkistetyt analyysiyksiköt muodostivat ilmauksia, joiden pituus vaihteli yhdestä seitsemään lauseeseen. Pelkistetyistä analyysiyksiköistä kertyi yhteensä 12 sivua tekstiä. Tässä vaiheessa otin aineistoni analyysin ja koodaamisen avuksi QDA Miner ohjelmiston, jonne siirsin analyysiyksiköt ryhmittelyä varten. Tähän mennessä olin lukenut sekä kokonaiset kirjoitelmat että niistä poimitut laajemmat analyysiyksiköt useaan kertaan, sekä tehnyt niiden pohjalta alusta lähtien muistiinpanoja huomioideni tueksi.

Toisessa vaiheessa pelkistetty aineisto ryhmitellään ja viimeisenä on vuorossa teoreettisten käsitteiden luominen eli abstrahointi. Ryhmittelyvaiheessa käydään

tarkasti läpi kaikki aineistosta koodatut alkuperäisilmaukset. Tarkoituksena on etsiä sekä samankaltaisuuksia että eroavaisuuksia. Samaa asiaa ilmentävät asiat luokitellaan omiksi ryhmikseen ja ne nimetään mahdollisimman kuvaavasti. Nämä ryhmät muodostavat ns. alaluokkia, joita yhdistellen muodostetaan niille yläluokat. (Tuomi ja Sarajärvi 2002:112–13.) Jatkoin aineiston pelkistämistä QDA Miner –ohjelmassa niin, että poimin analyysiyksiköistä yhden sanan ja lauseen mittaisia ilmauksia ryhmiksi niiden samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien perusteella. Ryhmittelyvaiheessa minulla oli jo apunani muistiinpanot ja jonkinlainen intuitio käsitteistä ja teemoista.

Ilmausten etsiminen ja niiden teemoittelu oli haastavaa, koska jo lausemittaisetkin analyysiyksiköt viittasivat pääsääntöisesti useampaan eri ulottuvuuteen. Yksi ilmaus saattoi viitata yhteydenpidossa käytettävään välineeseen, sen käytettävyyteen ja omaan kokemukseen. Oman haasteensa tuotti myös yksittäisen ilmauksen sopiminen useampaan kuin yhteen kategoriaan. Esimerkkinä nostan esille isovanhempien työssäkäynnin, mikä itsessään on tapaamisia rajoittava tekijä, mutta työstä vapaan järjestäminen puolestaan tuli esille tapaamisia edistävänä tekijänä. Teemoittelun haastavuutta lisäävät myös löydökset, jotka eivät täysin edusta aineistoa (Hsiu-Fang ja Shannon 2005:1280). Tutkimuksenteossa on yleistä, että rajausta täsmentyy ja syventyy työskentelyn edetessä (Puusa ja Juuti 2011:51).

QDA Miner –ohjelma kuitenkin mahdollisti päällekkäisin teemoittelun ja sen myötä ilmausten määrällisen tarkastelun. Aineiston systemaattinen ja toistuva lukeminen sisällönanalyysia hyödyntäen auttoivat nostamaan tarkasteluun asioita, joita ei ensimmäisten pintapuolisempien lukukertojen jälkeen ollut mahdollista havaita. Sisällönanalyysin avulla oli siis mahdollista tuoda näkymätöntä näkyväksi. Pelkistämisen ja ryhmittelyn lisäksi poimin aineistosta tutkimuksen tavoitteen kannalta irrelevantteja asioita.

Aineiston sisällönanalyysiin perustuvaa ryhmittelyä ohjasivat koko ajan Allardtin hyvinvointiteorian kolme indikaattoria ”Having”, ”Loving” ja ”Being”. Nämä teemat antoivat kuitenkin vielä hyvin joustavan kehyksen ja ulottuvuudet niiden alle nousivat aineistosta. Luokittelun tulokset on koottu alla olevaan kolmeen taulukkoon, missä ulottuvuuksia tarkastellaan luokittelun lisäksi myös määrällisesti. Huomioitavaa taulukon tarkastelussa on seuraava merkittävä erottelu: etäisyydellä ja läheisyydellä viitataan suhteeseen liittyvään emotionaaliseen läheisyyden tai etäisyyden

kokemukseen, kun taas viittaukset välimatkaan tarkoittavat maantieteellistä välimatkaa. Toinen täsmennys koskee nimityksiä. Vaikka isovanhempien kaksoisrooli sekä vanhempana että isovanhempana on merkittävä, viitataan isovanhempiin ainoastaan termillä isovanhempi, kun vanhemmilla viitataan lastenlasten vanhempiin. Lastenlapsia tarkoitetaan puhuttaessa sekä lapsista että lapsenlapsista.

Taulukko 1. Etäyhteydenpitoon ja tapaamisiin liittyvät ulottuvuudet sekä ilmausten määrä aineistossa

(HAVING)		
	Ilmaukset	Ilmausten määrä aineistossa
Etäyhteydenpidon tavat	Puhelin/kännykkä (sis.teksti- ja ääniviestit)	16
	Tietokone (Skype ja sähköposti)	13
	Määrittelemättömät sähköiset yhteydenpidon välineet	2
	Perinteinen kirjeenvaihto	2
Etäyhteydenpitoon liitetyt tunteet	Positiivinen tai neutraali suhtautuminen	24
	Negatiivinen suhtautuminen	4
Tapaamisille tunnusomaista	Viivästynyt ensikohtaaminen	4
	Tapaamiset kestävät yhtäjaksoisesti pitkään	14
Voimavarat	Tapaamiset vaativat etukäteisharkintaa	14
	Välimatkaan vaikuttaminen	10
	Vapaa-ajan lisääminen	10
	Myönteinen suhtautuminen	18
Rajoittavat tekijät	Lapsiperheeseen liitetyt rajoitteet	8
	Isovanhempaan liittyvät rajoitteet	14
	Matkustamiseen liitetyt ongelmat	10
	Paikkaan sitoutuminen	4
	Huonoksi koetut läheissuhteet	4

Taulukko 2. Läheisyyden kokeminen ja siihen liittyvät ulottuvuudet sekä ilmausten määrä aineistossa

(LOVING)		
	Ilmaukset	Ilmausten määrä aineistossa
Fyysinen etäisyys	Tapaamisten määrä koetaan riittäväksi	6
	Tapaamisten määrä koetaan riittämättömäksi	16
Emotionaalinen läheisyys	Hyvä tai riittävä läheisyyden tunne	19
	Riittämätön läheisyyden tunne	9
	Etäsuhteeseen liittyy ikävöintiä ja surua	10
Sukulaisten vaikutus	Muiden sukulaisten negatiivinen vaikutus	9
	Muiden sukulaisten positiivinen vaikutus	9

Taulukko 3. Etäisovanhemmuuteen liittyviä ulottuvuuksia sekä ilmausten määrä aineistossa

(BEING)		
	Ilmaukset	Ilmausten määrä aineistossa
Ideologinen isovanhemmuus	"Haluaisin olla kuin entisajan isovanhemmat"	7
	"Kunpa vain välimatka olisi lyhyempi"	10
	"Mummola on täällä, mutta lapsenlapset ovat kaukana"	4
Etäisovanhemman roolit	Vanhempien auttaminen (lasten- ja kodinhoito)	11
	Lapsille tarjotaan hoivaa, hyviä muistoja ja kivaa tekemistä	20
	Lapsille jaetaan neuvoja, ohjeita ja opetusta	10
	Isovanhemmuus on tasapainottelua	22

Taulukoissa on esitetty tulosten määrällinen esiintyminen aineistossa ja jakautuminen kategorioihin. Taulukko havainnoillistaa sitä, miten isovanhempien kokemukset ja mielipiteet jakautuvat. Se, miten tulokset jakautuvat kolmen hyvinvointi-indikaattoreiden (Having, Loving ja Being) alle, on näkemykseni siitä, mistä aineiston perusteella etäisovanhemman isovanhemmuus koostuu. Tulosten tarkempi esittely seuraa luvussa seitsemän.

Määrällisten taulukoiden avulla pyrin sekä havainnollistamaan aineiston monimuotoisuutta, että tuomaan esiin eri ilmausten esiintyvyyttä. Määrällinen esittely voikin Anita Saaranen-Kauppinen ja Anna Puusniekan (2006) mukaan olla hyödyllinen myös laadullisessa aineistossa. Aineistossa esiintyvien ilmausten laskeminen antaa varmuuden siitä, että tuloksina esitetyt päätelmät eivät perustu ainoastaan tutkijan omaan tuntemukseen. Tavoitteenani on määrällisen esittelyn avulla siten lisätä tutkimuksen luotettavuutta.

7 Etäisovanhemmuus ja hyvinvoinnin ulottuvuudet

7.1 Yhteydenpitoon vaikuttavat olosuhteet (having)

Tässä tutkimuksessa Having –ulottuvuus käsittää etäyhteydenpitoon ja tapaamisiin liittyviä merkityksiä. Yhdistävänä tekijänä on Allardtin hyvinvointiteorian Having –ulottuvuuden tavoin, rinnastettavuus resursseihin. Esimerkiksi isovanhemman mahdollisuudet pitää yhteyttä ja tavata lapsenlapsiaan vaativat aineellisia resursseja, kuten autoa, puhelinta, lentolippuja tai tietokonetta. Näiden hankkimiseen luonnollisesti tarvitaan taloudellisia resursseja. Aineistossa esiintyvät yhteydenpitomuodot isovanhempien ja lastenlasten välillä ovat rikkaita. Puhelimen ja kännykän käyttö mainitaan kirjoituksissa yleisimmin, mutta tietokoneen mahdollistamat kuvapuhelut ja sähköpostit ovat lähes yhtä yleisiä. Huomioitavaa on, että mediavälitteisten yhteydenpitovälineiden ja -sovellusten käyttäminen edellyttää taitoa käyttää niitä. Käytön opettelu ja hallinta voidaan luokitella aineettomiin resursseihin.

Tärkeä yksittäinen resurssi tässä kategoriassa on terveys. Isovanhemmat tiedostavat, miten tärkeässä asemassa terveys ja oma jaksaminen ovat, jotta voi touhuta lastenlasten kanssa. Erityisesti etäisovanhemmuuteen usein liittyvä matkustelu korostaa terveyden merkitystä. Matkustaminen koetaan rasittavaksi ja voimia vaativaksi, jolloin hyvä kunto ja terveys nousevat sangen merkityksellisiksi. Hyvän terveyden omaavilla isovanhemmilla on myös paremmat valmiudet tarjota apua lapsiperheille (Haavio-Mannila ym. 2009:30), kun taas huono terveys voi tehdä isovanhemmista avuntarvitsijoita (esim. Blomgren ym. 2006). Terveys on myös edellytyksenä monen muun hyvinvointiin liittyvän ulottuvuuden toteutumiselle, mutta on jo itsessäänkin hyvinvoinnin lähde tai osatekijä (Kinnunen ym. 2011:387).

Tietokone ja matkapuhelin mahdollistavat monenlaisia yhteydenpidon muotoja. Esimerkiksi internet-puhelut, kuten Skype, mahdollistaa näköyhteyden ääniyhteyden lisäksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että postin välityksellä kulkevat kirjeet olisivat täysin kadonneet. Mielenkiintoista on, että osassa kirjoituksista etäyhteydenpitoon käytettävä väline ei ole itsestään selvä. Isovanhemmat kertovat kirjeiden ja videoiden

lähettämisestä, mutta täysin selväksi ei jokaisessa kirjoitelmassa tule, mistä etäyhteydenpidon välineestä on kulloinkin kysymys. Tämä voi kertoa siitä, että sähköisiä yhteydenpitomuotoja ei enää nähdä merkitykselliseksi erottaa ns. perinteisemmistä yhteydenpidon muodoista.

Jos yhteyttä pidetään usein, on käytössä yleensä useita mainituista yhteydenpitokeinoista. Aiemmat tutkimukset osoittavat isovanhempien käyttävän yhä enemmän ja laaja-alaisemmin digitaalista mediaa. Uutiset ja valokuvat lapsilta ja lapsenlapsilta houkuttavat isovanhempia tietokoneen ääreen ja erityisesti isoäidit omaksuvat hyvin uusia verkkosovelluksia. Lapsiperheet voivat osaltaan motivoida isovanhempia sosiaalisen median käyttöön yhteydenpidon välineenä. (Ivan ja Hebblethwaite 2016:11.)

”Yhteydenpito on jatkuvaa. Onneksi ovat tietokoneet ja kännykät. Minulle mummina ne ovat ehto tyttäreni ja lapsenlapseni elämän seuraamiseen ja tukenakin olemiseen. Tietokoneen kautta pystyy ”puhumaan” ja välittämään viestejä sekä valokuvia. Olenkin saanut pojasta paljon kuvia. Kännykässä kuulen Robertin vielä pikkuisen äänen ja mieleni valtaa sanomaton hellyys”. 26

Valtaosa isovanhemmista suhtautuu etäyhteydenpitoon positiivisesti tai neutraalisti (ks. taulukko 1). Nykyisiä etäyhteydenpidon keinoja kiitellään ja niitä pidetään ehtona lapsenlapsen kasvun ja kehityksen seuraamiseen. Tämä tulos on yhteneväinen aiempien tutkimustulosten kanssa, joiden mukaan isovanhempien kokemus yhteydenpidosta nykyaikana on, että se on helppoa, kunhan riittää halukkuutta opetella uusien teknologisten yhteydenpitovälineiden käyttöä. Lisäksi vaaditaan motivaatiota käyttää

niitä. Asenteet sosiaalista mediaa kohtaan ovatkin usein merkittävässä asemassa silloin, kun niitä pitäisi ottaa käyttöön (Ledbetter ym. 2011:29).

Huolimatta siitä, että valtaosa isovanhemmista kokee etäyhteydenpidon positiivisena, liitetään siihen myös negatiivisia piirteitä. Keskustelut koetaan toisinaan pintapuolisena uutistenvaihtona, vailla mahdollisuutta syvempään keskusteluun. Negatiivista suhtautumista etäyhteydenpitoon tuodaan myös esiin vähättelemällä sen arvoa suhteessa tapaamisiin. Isovanhemmat kertovat esimerkiksi puhuvansa *vain* puhelimesta tai *valitettavasti* internetin välityksellä.

”Välimme ovat hyvät ja lämpimät 400 kilometrin etäisyydestä huolimatta. Ja kun tyttäreni sai lisää lapsia, olimme tietysti heidän elämässään mukana, mutta enimmäkseen puhelimen kautta valitettavasti”. 103

Etäisovanhempien ja lastenlasten tapaamisiin liittyy kaksi niille tunnusomaista ulottuvuutta. Tapaamiset pitää suunnitella etukäteen ja ne kestävät yleensä pitkään. Lapsiperheiden ja isovanhempien vierailut toistensa luona kestävät viikonlopusta useisiin viikkoihin ja ulkomaille matkustettaessa kyläilyyn voidaan varata pidempikin aika. Talvisin vierailuja on vähemmän, kun taas kesällä tapaamisia saadaan lomien vuoksi järjestettyä helpommin. Tapaamisilla on moninaisia hyvinvointia tukevia elementtejä. Sosiaaliset kanssakäymiset lisäävät elämään mielenkiintoisia tapahtumia ja lisäävät aktiivisuutta. Säännölliset tapaamiset voivat vaikuttaa positiivisesti, mutta jo pelkästään lastenlasten elämän seuraaminen tuottaa isovanhemmille hyvää mieltä. (Gabriel ja Bowling 2004:679, 685.)

Kahdessa kirjoituksessa nostetaan esille kielitaito matkustamista ja siteiden luomista rajoittavana tekijänä. Jo aiemmin on havaittu, että lapsiperheen muuttaessa ulkomaille, voivat kanssakäymistä vaikeuttaa fyysisen välimatkan lisäksi myös kulttuurilliset ja kielelliset haasteet. Lapset elävät eri kulttuuriympäristössä vieraskielisten tuttaviansa

ympäröimänä. Isovanhempaa saattaa vaivata ikävä ja menetyksen tunne, mutta myös syyllisyys siitä, ettei pysty auttamaan perhettä jokapäiväisessä elämässä. Pelko siitä, ettei pysty luomaan tunnesuhdetta lapsenlapsiinsa voi herättää isovanhemmassa jopa ahdistusta. Ajan kuluessa elämät voivat eriytyä yhä enemmän jolloin henkistä välimatkaa on vaikeampi kuroa umpeen. Isovanhempi voi toimia kielitaidon ja kulttuurisen perimän kehittäjänä. Yhteinen kieli onkin tärkeä perusta lapsenlapsen ja isovanhemman suhteelle ja samalla se toimii siltana isovanhempien kulttuuriin ja yhteiskuntaan. (Alitolppa-Niitamo ja Säävälä 2010:138–39.)

*"Kunpa vain pystyisin useammin
koskettamaan ja silittämään pientä päätä.
Kielimuuri on myös ongelma. Vaikka olen
opiskellut englantia ja osaan sitä
mielestäni kohtalaisen hyvin, en pysty
seuraamaan pojan ja vävyäni keskustelua
vieraan kielen vuoksi. Siihen minun taitoni
ei riitä... Kielimuurin takia moni mukava
ja hellyttävän suloinen lapsenlapsen ja
isovanhemman välinen asia jää
välittymättä. 26.*

Pidempikestoiset vierailut vaativat etukäteissuunnittelua, minkä osa kertoo olevan rasittavaa. Monista kirjoituksista käy myös ilmi, että isovanhempi on itse vielä työelämässä, mikä osaltaan rajoittaa tapaamisia. Ilkka Haarnin (2010) mukaan tosin vielä eläkeiässäkin ihmisillä on toisinaan vaikeuksia yhdistää osallisuutta erilaisiin toimiin ja harrasteisiin kodin velvollisuuksien kanssa. Yhteensovittaminen tuottaa päänvaivaa erityisesti naisille. (emt., 115.) Tämä isoäitien korostuminen on huomioitu myös muissa tutkimuksissa. Isoäidit ja isoisät voivat hoitaa lapsenlapsiaan samassa määrin, mutta tarkasteltaessa isovanhempien hoitovastuuta lähemmin, kertovat monet isoisät lähinnä kulkevansa isoäidin mukana hoitotilanteissa. Isoäidit ottavat suuremman vastuun lastenhoitojen vastuusta ja järjestämisestä. (Herlofson ja Hagestad 2012:37.) Isovanhemmuuden luonne, velvollisuudet ja toimet ovat ylipäätään erilaisia riippuen

siitä, onko isoäiti vai isoisä (Williams ja Nussbaum 2001:159). Tämän tutkimuksen tulokset ovat samansuuntaisia erityisesti aikataulujen yhteensovittamisen suhteen. Isoäitien roolista aikatauluttamisessa ei kuitenkaan voi tehdä luotettavia päätelmiä, koska valtaosa kirjoittajista on naisia, eikä vertailua isoisien kokemuksiin siten voida aukottomasti tehdä.

Kirjoittajista moni näyttäytyy hyvin aktiivisena keksimään tapoja, jotka edistävät tapaamisia. Nämä tapaamisia edistävät keinot on nimetty *voimavaroiksi* ja niitä on kolmenlaisia: vapaa-aikaan vaikuttamisen keinot, vapaa-ajan lisäämisen keinot ja myönteinen suhtautuminen. Ensimmäinen luokka sisältää ne toimet, joiden avulla isovanhemmat pyrkivät vaikuttamaan välimatkaan konkreettisesti. Osalle isovanhemmista tämä tarkoittaa sitä, että muutetaan pysyvästi lähemmäs lapsiperhettä, kun taas osa on etsinyt ratkaisua välimatkakysymykseen vuokraamalla asunnon lapsiperheen läheltä. Lapsiperhettä saatetaan tukea taloudellisesti matkustamisen mahdollistamiseksi. Toiseen luokkaan kuuluvat erilaiset vapaa-ajan lisäämiseen liittyvät keinot. Tällaisia ovat erilaiset työaikajärjestelyt, kuten palkaton vapaa, osa-aikaeläke ja varhaiseläke. Kolmas ja usein myös tärkeimmäksi tekijäksi osoittautunut voimavara on myönteinen suhtautuminen. Monet isovanhemmat kuvaavat ”voimakasta imua”, mikä saa tekemään järjestelyjä, jotta tapaaminen olisi mahdollista. Lapsenlapsen tapaamisen koettiin onnistuvan hyvin, jos vain tahtoa riittää.

Välimatka mahdollistaa molemmille osapuolille myös itsenäisyyttä ja oman elämän hallintaa. Osa isovanhemmista kokeekin positiivisena sen, ettei lapsiperhe pääse liikaa vaikuttamaan heidän elämäänsä. Itsenäisyys ei kuitenkaan poista rinnalla elämistä ja yhteisyyttä, vaan vierailujen ja etäyhteydenpidon avulla voidaan ylläpitää ja vahvistaa lujaa suhdetta (esim. Sevier 2013:145). Kun asutaan etäällä toisistaan, on yhteydenpidon ylläpitämistä varten nähtävä enemmän vaivaa. Tapaamisten eteen tehtävillä ponnisteluilla on kuitenkin suhteelle merkittävää symbolista merkitystä. (ks. Bangerter ja Waldron 2014:95.) Koska yhdessäoloa ei ole tarjolla jatkuvasti, kokevat monet isovanhemmat tapaamisten olevan yhtä juhlaa. Vierailut toisten luona ovat mieleenpainuvia kokemuksia, joiden avulla ladataan yhteenkuuluvuuden tunnetta pitkäksi aikaa (Alitolppa-Niitamo ja Säävälä 2010:144).

Tapaamisia koetaan yleisesti olevan liian harvoin (ks. taulukko 2). Tapaamisten vähyydelle annetaan useita syitä ja selityksiä. Nämä tekijät on nimetty *rajoittaviksi tekijöiksi* ja ne jakautuvat viiteen luokkaan: lapsiperheeseen liitetyt rajoitteet, Isovanhempaan liittyvät rajoitteet, matkustamiseen liitetyt ongelmat, paikkaan sitoutuminen ja huonoksi koetut läheissuhteet. Rajoitteet liittyvät sekä isovanhempiin, että lapsiperheisiin.

Lapsiperheen vanhempien työssä käyminen ja muut kiireet huomioidaan kirjoituksissa toistuvasti. Useammassakin kirjoituksessa vanhempien ja lasten kiireet nostetaan merkittäväksi tapaamisia ja yhteydenpitoa rajoittavaksi tekijäksi. Vaikka lapsiperheet pääsisivätkin hyvin vierailemaan isovanhempien luona, hoidetaan samalla myös muita sosiaalisia suhteita. Lapsiperheen elämä näyttäytyykin isovanhemmalle usein hyvin kiireisenä.

”Näemme enää kovin harvoin. Koulu ja vanhempien kiireet pitävät nuoret omalla paikkakunnallaan. Toivottavasti jokin yhteys sentään jää.” 46

Kuten ylläoleva lainaus havainnollistaa, vaikuttaa myös lapsen ikä isovanhemman ja lapsenlapsen väliseen yhteydenpitoon. Mitä nuorempia lapsia perheessä on, sitä useammin isovanhempien apua kaivataan (Lammi-Taskula 2004:70–71). Lapsen kasvaessa mukaan tulevat koulu, ystävät ja harrastukset, mitkä pitävät lapsen kiireisenä omalla paikkakunnallaan. Yhteydenpidon vähenemisestä kertovat myös Lauren Bangerter ja Vincent Waldron (2014), joiden tutkimuksessa jopa kolmannes isovanhemmista ilmoitti lapsenlapsen pitävän merkittävästi vähemmän yhteyttä, lapsen lähestyessä murrosikää. Murrosikäisen kasvava sosiaalinen verkosto ja aktiivisuus hankaloittavat suhteeseen investoimista ja kenties vähentävät motivaatiotakin. Isovanhemmat eivät ole enää samassa määrin tärkeitä nuoren identiteetin vahvistamisessa ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta saatavan mielihyvän saamisessa. Ystävät ja muut vertaisryhmät toimittavat nyt tätä virkaa. Vähenevä yhteydenpito ei silti vähennä isovanhempien kokemaa läheisyyden tunnetta, mikäli suhde lapsenlapsen on

ollut vakaa ja läheinen tähänkin saakka. Kun lapsenlapsen yhteydenpito murrosiässä vähenee, monet isovanhemmat sopeutuvat tilanteeseen esimerkiksi pyrkimällä itse järjestämään vierailuja tai pitämällä yhteyttä sosiaalisen median kautta. (Emt., 94-95.) Toisaalta isovanhemman ja lapsenlapsen välinen suhde saattaa myös muuttua läheisemmäksi, samalla kun aikuistuvan lapsenlapsen ymmärrys isovanhemman elämää kohtaan kasvaa. Vanhempien välikätenä oloa ei enää samassa määrin kaivata, jolloin isovanhempi ja lapsenlapsi voivat esimerkiksi auttaa suoraan toinen toistaan. (Monserud 2011:426.)

Isovanhempien ajankäyttöä rajoittaa useassa tapauksessa työssä käyminen. Ainakin osa-aikaisesti työelämässä olevia isovanhempia on aineistossa useita. Yhteistä heille on, että eläkkeelle tai osa-aikaeläkkeelle jäämistä odotetaan innokkaasti. Työssä käymisen lisäksi muita ajankäyttöä ja erityisesti matkustamista rajoittavia tekijöitä ovat isovanhemman ikä ja terveys. Tosin ilman terveyshuoliakin matkustaminen saatetaan kokea hankalaksi ja raskaaksi. Varsinkin ulkomaille matkustaminen koetaan jännittäväksi ja uskallusta vaativaksi. Lisäksi matkustaminen on monelle kallista. Tämä ongelma on yhteinen sekä isovanhemmille että lapsiperheille.

Vaikka esiintyvyys aineistossa on pieni (4 kpl), nousee mielenkiintoa herättäväksi rajoittavaksi tekijäksi paikkaan sitoutuminen. Osalle isovanhemmista tapaamisia rajoittaa toive siitä, että lapsiperhettä odotetaan vierailulle mummolaan. Tällöin yleensä isovanhempien oma matkustaminen on rajallista. Koska paikkaan sitoutuminen voi etäsuhteessa rajoittaa isovanhemmuuden kokemusta laajemminkin, tarkastellaan asiaa lähemmin Being -kategorian alla.

Myös muut sukulaiset voivat vaikuttaa tapaamisia rajoittavasti. Yhdessä kirjoituksessa esiin nousevat viileät välit isovanhemman ja vävyn välillä ja toisessa harmitellaan isovanhemman ja miniän välisiä ongelmia. Ongelmia esiintyy myös isovanhempien ja heidän omien lastensa välillä. Ongelmat ja riidat ihmissuhteissa saattavat vähentävää tapaamisia tai niiden järjestämiseen pitää nähdä enemmän vaivaa. Tosin on muistettava, että kaikkiin ihmissuhteisiin sisältyy enemmän tai vähemmän jännitteitä (esim. Attia-Donfut ja Segalen 2002:282).

”Tytär pyysi minua tai meitä yleensä tulemaan silloin, kun mies oli poissa työn tai harrastusten takia. Emme ole vävyn kanssa huonoissa väleissä, hän vain ei kestä minua tai meitä talossaan eikä ainakaan pitempää aikaa.”¹⁴

7.2 Sosiaaliset suhteet (Loving)

Tässä tutkimuksessa hyvinvoinnin Loving –ulottuvuutta tarkastellaan yhteisyyden ja isovanhempi-lapsenlapsi suhteen merkitysten kautta. Tarkastelussa ovat isovanhemman kokemukset ja tunteet läheisyydestä sekä sen vaikutuksista hyvinvointiin. Tämä ulottuvuus sisältää kolme luokkaa. Ensimmäiseen luokkaan kuuluvat maantieteelliseen välimatkaan liittyvät kokemukset. Toinen luokka liittyy emotionaaliseen läheisyyteen ja kolmanneksi tarkastellaan sitä, miten muut sukulaiset voivat vaikuttaa isovanhemman ja lapsenlapsen väliseen suhteeseen.

Isovanhempien ja lastenlasten välinen etäisyys vaikuttaa lähes aina siihen, kuinka usein tavataan. Aineistossa enemmistössä ovat ilmaisut, joissa tapaamisia koetaan olevan riittämättömästi. Tämä ei ole mitenkään yllättävää, koska etäisyyttä usein määritetään tapaamisten helppouden ja frekvenssin perusteella (Stafford ja Reske 1990:277). Kuitenkin noin kolmasosan mielestä tapaamisia oli usein tai ainakin riittävästi. Merkille pantavaa on, että vaikka yhdelle harvoin näkeminen tarkoittaa sitä, ettei nähdä päivittäin, voi se toiselle merkitä, että nähdään kaksi kertaa vuodessa. Ilmaukseen ”harvoin” liitetäänkin usein vertailua. Esimerkiksi muuttaminen kauemmas aiheuttaa tilanteen, missä tavataan aiempaa harvemmin. Toisinaan vertailua tehdään lapsiperheiden kesken. Omista lapsista toisen lapsen perhe voi asua kauempana kuin toisen, jolloin kauempana asuvia lapsenlapsia tavataan harvemmin, kuin lähempänä asuvia.

Kokemus välimatkasta ja etäisyydestä on aina henkilökohtainen, mikä tekee siitä myös suhteellista. Kun yhdessä kirjoitelmassa lapsiperheen muutto 20 km:n päähän tuodaan esille maansuruna, toisessa kirjoituksessa vajaan sadan kilometrin päässä asuva lapsiperhe on ”mukavan lähellä”. Myös lapsenlapsen piipahtaminen kylään kutsumatta on monen isovanhemman haaveissa, mutta saavuttamattomissa. Olipa tapaamisia harvoin tai usein, on niiden merkitys joka tapauksessa suuri. Jennifer Masonin (2004:424) mukaan tapaamiset itsessään ilmaisevat olennaisesti sukulaisuutta ja siihen liittyviä, kulttuuriin ja uskontoon sidottuja, sosiaalisen vuorovaikutuksen, velvollisuuden, rituaalien ja etikettien olemuksia ja olettamuksia.

Enemmistö isovanhemmista kokee suhteensa lapsenlapsen olevan läheinen ja lämmin. Lapsenlapsista ollaan poikkeuksetta ylpeitä ja onnellisia. Kirjoituksissa tuodaan myös esille, että isovanhemmus on jo itsessään arvokasta. Kiinteä suhde isovanhemman ja lapsenlapsen välillä voikin tarjota isovanhemmalle vakautta ja turvaa suvun tai perheen jatkuvuudesta (Kemp 2007:876). Aiemmissä tutkimuksissa läheinen suhde isovanhemman ja lapsenlapsen välillä on usein yhdistetty siihen, että myös asutaan lähekkäin (Holladay ja Seipke 2007:286). Tämän tutkimuksen perusteella läheinen kiintymyssuhde liittyy kuitenkin ensisijaisesti yhteydenpidon säännöllisyyteen (esim. Wood ja Liossis 2007:393). Tunne läheisestä suhteesta on mahdollista säilyttää myös ilman kasvokkaista vuorovaikutusta. On todennäköistä, että isovanhemmat sopeutuvat vallitsevaan tilanteeseen ja ovat siten motivoituneita valitsemaan muita keinoja vuorovaikutuksen ylläpitämiseksi. (Holladay ja Seipke 2007:292–93.)

Aiemmissä tutkimuksissa tuodaan esiin, että etäisemmistä väleistä ja ristiriidoista raportoivat eniten isänpuoleiset isovanhemmat. (esim. Mason, May, ja Clarke 2007; Michalski ja Shackelford 2005.) Tulokset viittaavat siihen, että lapsiperheen suhde äidinpuoleisiin isovanhempiin on tiiviimpi kuin isänpuoleisiin ja äidinpuoleiset isovanhemmat myös investoivat lapsenlapsiin isänpuoleisia isovanhempia enemmän. Tuloksiin tosin vaikuttaa se, että äidinpuoleiset lapsiperheet myös asuvat usein lähempänä isovanhempiaan kuin isänpuoleiset lapsiperheet (Michalski ja Shackelford 2005:301; Somary ja Strieker 1998:54). Tämä tutkimus ei vahvista näitä löydöksiä, vaan ristiriidoista raportoivat isovanhemmat ovat yhtä lailla isänpuoleisia ja äidinpuoleisia.

”Toinen lapsenlapsi, pojanpoika asuu toisella puolella Suomea. Häntä tapaan harvemmin jo välimatkan takia. Ja myönnettävä se on, että pojan lapsi on erilainen. Vaikka kuinka läheinen suhde olisi miniään, niin pikkuisen varovainen joutuu aina olemaan.” 74

Isänpuoleisilla isovanhemmilla vaikuttaisi myös olevan äidinpuoleisia isovanhempia suurempi riski vieraantua lapsenlapsista lasten vanhempien avioeron jälkeen. Yhteys vähenee tai katkeaa silloin, kun isät pitävät vähän tai eivät lainkaan yhteyttä lapseensa. Tällöin myös isovanhempien yhteydenpito lapsiperheeseen vähenee. Mikäli isovanhempien suhde lapsiperheen kanssa katkeaa, voivat isovanhemmat kokea tulleensa hyväksikäytetyiksi aiempien investointiensa vuoksi. Isovanhemmat ovat voineet ennen välien viilenemistä auttaa lapsiperhettä hoitamalla lapsenlapsia sekä taloudellisesti. Kun isovanhempien taloudellista tai lastenhoitoapua ei enää tarvita, isovanhemmat voivat tuntea, että heidät suljetaan perheen ulkopuolelle. (Sims ja Rofail 2013:381–84.) Tämän tutkimuksen tulokset ovat osittain yhteneväiset Simsin ja Rofailin (2013) tutkimuksen kanssa. Osa isovanhemmista korostaa miniän merkitystä suhteen välittäjänä. Yhtäältä miniän osallisuutta suhteen ylläpitäjänä kiitellään, mutta toisaalta miniään suhtaudutaan myös varoen.

Huonot välit oman lapsen puolisoon aiheuttaa kitkaa isovanhempien ja lasten vanhempien välisessä suhteessa ja saattavat siten harventaa isovanhempien ja lastenlasten välisiä tapaamiskertoja. (Sims ja Rofail 2013:384.) Huono suhde vanhempien ja isovanhempien välillä voi johtaa jopa välien katkeamiseen lopullisesti. Tällöin vuorovaikutuksen loppuminen johtaa lopulta myös tunnesidosten katkeamiseen. Tällaisia tilanteita aiheutuu esimerkiksi ristiriitojen, liiallisten jännitteiden tai muiden ongelmien vuoksi. (Pirskanen ja Kallinen 2018:248.) Jos ristiriitatilanteissa tapaamisia joudutaan harventamaan, saattaa voimavaraksi nousta ylipäätään tunne, että perheellä on kaikki hyvin.

Mielenkiintoista on, että pitkää välimatkaa usein syytetään huonoista väleistä. Kuitenkin aineiston tarkempi lukeminen selventää tämän olevan vain osa tarinaa. Taustalta löytyy toistuvasti muita epäselvyyksiä ja ristiriitoja. Asia on mielenkiintoinen ja olisi tarkemman tarkastelun arvoinen, mutta sisällönanalyysin avulla ja kahteen kirjoituksen nojautuen, tätä ei ole mahdollista tuoda syvällisemmin näkyväksi. Esimerkki tukee kuitenkin päätelmää siitä, että fyysinen etäisyys ei väistämättä johda emotionaaliseen etäisyyteen (esim. Holladay ja Seipke 2007:292).

Kaukana olevia lapsenlapsia ikävöidään ja lapsiperheissä ikävöidään isovanhempia. Läheisyydestä puhuttaessa ikävän kokeminen ei kuitenkaan väistämättä ole yksinomaan negatiivista. Ikävän tunne tarkoittaa, että toinen osapuoli on ajatuksissa, mikä voi vahvistaa rakkauden ja läheisyyden tunteita (Merolla 2012:790; Sevier 2013:152). Ongelmia kuitenkin saattaa ilmetä silloin, kun harvoihin tapaamisiin ladataan kohtuuttomasti odotuksia puolin ja toisin. Lisäksi negatiivisia tunteita saatetaan peitellä, jotta odotetut tapaamiset eivät kääntyisi riitelyksi. On kuitenkin muistettava, että läheisiin ihmissuhteisiin sisältyy aina myös ikäviä tunteita ja pettymyksiä. (Alitolppa-Niitamo ja Säävälä 2010:144.)

”Ikävöin usein lapsenlapsiani, mutta
tunnen olevani etuoikeutettu
”sunnuntaimuuri” jolle lankeavat vain ne
ihana hetket lastenlasten seurassa” 116

Isänpuoleisten isovanhempien ja äidinpuoleisten isovanhempien välinen kilpailuasetelma saattaa lisätä jännitteitä moniin lastenlasten läheissuhteisiin. (Attia-Donfut ja Segalen 2002:286). Lapsenlapset voivat viettää enemmän aikaa toisten isovanhempien luona kuin toisten, mikä aiempien tutkimusten mukaan synnyttää helposti kateutta. Isovanhemmat voivat myös tuntee häpeää siitä, että toisilla isovanhemmilla on tarjota jotain mihin itsellä ei ole mahdollisuutta. (Rotkirch 2014:178.) Tässä tutkimuksessa muiden sukulaisten vaikutus omaan suhteeseen lapsenlapsen kanssa on yhtäläillä positiivista kuin negatiivistakin, kummankaan ääripään korostumatta. Lapsiperheen kanssa enemmän aikaa viettäviä sukulaisia

saatetaan kadehtia, mutta toisaalta heitä myös kiitellään. Lähellä asuvien isovanhempien nähdään tarjoavan lapsiperheelle tukea, mihin itsellä ei nähdä olevan mahdollisuutta. Toisaalta yhdessä kirjoituksessa toisten isovanhempien asuminen kauempana nähdään hyödyttävän oman suhteen kehittymistä lapsenlapsen.

"Tapaamme häntä usein, vaikka asummekin eri paikkakunnilla. Hänet saimme hyvin "leimautettua", sillä muita isovanhempia ei ole aivan lähistöllä kilpailemassa." 162

Lapsiperheen vierailut ovat myös aina ajankäytön valinta. Perheen vieraillessa muiden sukulaisten luona, voivat isovanhemmat kokea itsensä syrjäytetyiksi ja merkityksettömiksi.

Suhdetta tai yhteydenpitoa lapsenlapsen ei aineistossa aina mainita suoraan tai sen kerrotaan muotoutuvan ajan mittaan itsekseen. Tärkeimmäksi asiaksi nousee monilla lasten vanhempien eli omien lasten auttaminen kotitöiden ja lastenhoidon muodossa. Aiempaan tutkimukseen viitaten, välit lasten vanhempiin ovatkin tärkeitä, sillä mitä läheisemmät välit isovanhemmilla on lasten vanhempiin, sitä läheisemmät välit heillä on myös lapsiin (Michalski ja Shackelford 2005:301). Usein isovanhemmat kertovatkin kanssakäymisen lapsenlapsen kanssa riippuvan paljolti lapsen vanhempien toiveista ja halusta. Isovanhemmilla ei edes väistämättä ole kykyä tai halua ilmaista omia toiveitaan. (Mason ym. 2007:698.)

"Ajatukseni kohdistuivat enemmän tyttären tukemiseen kuin lapseen sinänsä. Suhde tähän poikaan kehittyi vasta ajan mittaan omaksi persoonalliseksi suhteekseen." 14

Isovanhemman suhde lapsenlapsen vanhempiin, erityisesti äitiin, vaikuttaa usein siihen millainen suhde isovanhemmalle kehittyy lapsenlapsen kanssa. Vanhemmat voivat estää

tai edistää isovanhempien osallistumista lastenlasten elämään. Pahimmillaan isovanhempien ja lasten vanhempien huonot välit voivat johtaa siihen, etteivät isovanhemmat pääse lainkaan tapaamaan lapsenlapsiaan. Parhaimmillaan kuitenkin osallistuminen lastenlasten elämään tuo sisältöä isovanhempien elämään sekä auttaa heitä elämään terveinä pidempään. (Tanskanen 2014:60.)

7.3 Mahdollisuudet toteuttaa isovanhemmuutta (Being)

Being –ulottuvuus on aineiston perusteella jaettu kahteen kategoriaan. Näistä ensimmäinen käsittelee ideologista isovanhemmuutta. Mitä etäisovanhemmat toivovat suhteestaan lapsenlapsen ja mihin nämä toiveet perustuvat. Toinen kategoria käsittelee etäisovanhemmuuden rooleja. Alkuperäistä Being –ulottuvuutta mukailien, tarkastelun kohteena on se, miten etäisovanhemmat toteuttavat omaa isovanhemmuuttaan.

Isovanhemmuus sisältää monia stereotyyppioita sekä nostalgista ajattelua.

Isovanhemmilla itsellään on usein hyvin tarkkakin mielikuva siitä, millainen on 'oikea isovanhempi'. Tämän on todennut tutkimuksessaan esimerkiksi Karisto (2008), joka tuo esille, että erityisesti isoäidin rooli on usein arkkityyppinen. Isoäidin ihannekuva on kiikkustuolissa istuva, sukkaa kutova herttainen mummo. Myös tämän tutkielman aineistosta nousee esiin samankaltainen isoäitiyden ihannekuva. Useimmiten tämä ihannekuva perustuu kirjoittajan suhteesta omaan isoäitiin ja siihen liittyvistä muistoista. Syntyneeseen ihannekuvaan myös peilataan omaa isovanhemmuutta (emt., 319). Satu Katvala muistuttaa, että nämä uskomukset eivät aina toimi tietoisella tasolla, vaan niistä tulee ikään kuin näkymättömiä. Näin ne voivat vaikuttaa asenteisiin ja arvoihin tiedostamattamme. (Katvala 2001:28.) Isovanhemman ja lastenlasten välisessä vuorovaikutuksessa isoäidin rooli korostuu verrattuna isoiisiin. Isoäidit ovat ensisijaisia yhteydenpitäjiä, mikä esimerkiksi Donald Reitzesin ja Elisabeth Mutranin (2004) mukaan saattaa johtua isoäitiyteen ja naiseuteen yleisemminkin liittyviin odotuksista. Isoäitien odotetaan pitävän yhteyttä lapsenlapsiinsa, siinäkin tapauksessa, että isovanhemmuus ei olisi henkilökohtaisesti merkittävä osa omaa identiteettiä. Isoisiin

liittyy usein vähemmän odotuksia, jolloin myös isoisän rooli kokonaisuudessaan saattaa olla vapaamuotoisempi. (Emt., 14.)

Nykyajan perheitä verrataan usein agraariajan Suomen suurperheisiin, joissa isovanhemmat sekä asuivat lähellä, että olivat päivittäin tekemisissä lapsiperheen kanssa. Nyky-yhteiskunnassa aikuissukupolvet asuvat harvemmin samassa pihapiirissä tai edes lähietäisyydellä. (Rotkirch 2014:170.) Vaikka sukupolvien yhdessä asumista tuodaan usein esille nostalgisena ja ideologisenakin mallina, ei samassa pihapiirissä asuminen ole aina suinkaan ollut helppoa. Isovanhempien muistoissa tuntuu toisinaan unohtuvan, että yhteisasuminen ei yleensä ollut vaihtoehto, vaan pakko. Erityisesti agraariyhteisöissä eli pitkään ns. syytinkijärjestelmä, mikä oli eräänlainen vanhuuden vakuutus. Syytingille siirtyvä vanhus luovutti oikeudet ja työt jälkipolville saaden samalla oikeuden asua heidän luonaan, vaatetuksen ja ruoan. Syytinki oli ikivanha tapa, millä taattiin samalla vanhusten hoiva, että kotitilan jatko. Syytinkiläisiin suhtautuminen ei aina ollut kovin suopeaa. Vanha sanontakin sanoo, että ” syytinkiläinen elää kiusallaankin”. (Kolbe 2004:18.)

”Agraari yhteiskunnassa koko kylä kasvatti kaikkien lapsia pitämällä silmällä muitakin kuin omiaan ja ohjasi heidän käyttäytymistään. Vanhat ihmiset, jotka eivät jaksaneet osallistua raskaisiin maataloustöihin, olivat lapsien seuralaisina, siirtämällä huomaamattaan korvaamatonta perinnetietoa jälkipolville. Toivoisin olevani omalle lapsenlapselleni heidän kaltaisensa ja jättäväni jälkeeni yhtä lämpimiä muistikuvia, mitä nuo mummot ovat itselleni jättäneet.” 34

Vaikka isovanhemmudesta ja sen historiasta on vain vähän järjestelmällistä tietoa, on kuitenkin selvää, että valtaosa isovanhemmista on historiallisena aikana asunut sukulaistensa, erityisesti naimisissa olevien lastensa kanssa (Kolbe 2004:17). Tässä aineistossa kirjoittajien suhteet ja etäisyydet omiin isovanhempiin ovat moninaisia,

mutta yli neljäsosa kirjoittajista kertoo asuneensa yhteisessä talossa tai pihapiirissä, tai ainakin hyvin pienen kävelymatkan päässä. Mielenpitoet sukupolvien yhteisestä asumisesta jakautuvat. Osa isovanhemmista muistelee yhteisasumista lämmöllä, kun taas osalle pragmaattinen puoli suhteista ja tilanahtaudesta näyttyy vähemmän vetoavana.

”Entisajan kolmen sukupolven talo ei siis aina ollut lapsellekaan onnena. Aikuisten väliset ristiriidat heijastuivat lapsen elämään, vaikka muutoin monen aikuisen läsnäolo olisi ollut lapselle mieluista” 14

Etäsuhteessa elävien parien keskuudessa on tutkittu samankaltaista yhdessä olemisen idealisointia. Etäsuhteessa elävät parit saattavat ylläpitää ideaaleja mielikuvia ja epätodellisia toiveita puolisoaan kohtaan. (Stafford ja Reske 1990:275, 278.) Tämä muistuttaa tilannetta, jossa isovanhempi esittää vahvoja odotuksia saada lapsenlapsi omaan kotiinsa, mummolaan. Tällöin mummola näyttyy ideologisena paikkana isovanhemman ja lapsenlapsen vuorovaikutukselle. Tällaisissa tilanteissa välimatka vaikuttaa myös tuottavan eniten mielipahaa. Koska lapsenlapsia odotetaan omaan kotiin, ovat mahdollisuudet vaikuttaa tapaamisiin ja yhteydenpitoon vähäisiä. Ajatus siitä, että isovanhemmisuus edellyttää sitoutumista tiettyyn tai tietynlaiseen ympäristöön, voi siten vähentää isovanhemmuuden toteutumista täysimääräisesti.

”Nyt isovanhemmilla olisi suuri halu ja innostus suoda aikaa ja rakkautta lapsenlapsille, mutta he ovatkin jossain muualla ”mummolan” sijaitessa Varsinais-Suomessa. Meillä olisi tarjota lapsenlapsille ulkoisesti ihanteelliset ja turvalliset olosuhteet...” 80

Erilaiset etäyhteydenpitokanavat tarjoavat välineitä siihen, että isovanhemmilla on mahdollisuus suunnitella yhdessä lasten ja lastenlasten kanssa tulevaa tapaamista ja sitä, miten yhdessä ”tehdään kivoja juttuja”. Pitkien vierailujen aikana puolestaan on mahdollisuus tutustua lasten arkeen ja arkisiin asioihin. Tapaamisten aikana tutustutaan ja luodaan yhteistä historiaa sekä rakennetaan yhteisiä muistoja, mitä voidaan sitten vaalia eri tavoin tapaamisten välillä. (Mason 2004:424). Välimatka ei myöskään automaattisesti poista isovanhempien roolia perinteen välittäjänä. Vaikka karjalanpiirakoita ei päästäisikään yhdessä leipomaan, voi perinteitä välittää eteenpäin myös tarinoiden ja kertomusten avulla. Isovanhemman avulla lapselle kehittyy tunne sukuun kuulumisesta ja kokemus omista juurista (Alitolppa-Niitamo ja Säävälä 2010:142).

Fyysisen kontaktin ja kosketuksen puute tulee esiin monissa kirjoituksissa. Siitä kirjoitetaan jopa ristiriitaisesti. Toisaalta välimatkaa pidetään syypäänä siihen, ettei voi ”sylitellä ja silitellä” lapsenlasta ja toisaalta kerrotaan, kuinka pitkän vierailun aikana on mahdollisuus runsaaseen läheisyyteen. Fyysisellä läheisyydellä rakennetaan turvallisuutta ja luottamusta (Mikkola 2006:162).

Isovanhemmuus on tasapainottelua, mikä näkyy myös tässä tutkimuksessa (ks. taulukko 3). Esimerkiksi pitkät vierailuajat saattavat vaikeuttaa isovanhempien jo valmiiksi haastavaa ajatusta siitä, että pitäisi olla läsnä, mutta ei häiritä. Ristiriitaa syntyy näiden odotusten ja tosielämän yhteentörmäyksessä. ”Aina paikalla” kuulostaa positiiviselta ja kunnioitettavalta ajatukselta, mutta tosiasiassa aiheuttaa isovanhemmille ongelmia ja epävarmuutta. Isovanhemmasta voi tuntua, että hänen omia halujaan ja toiveitaan ei oteta huomioon, vaan heidän pitää tavallaan odottaa taustalla hetkeä, jolloin perhe tarvitsee häntä. (ks. myös May ym. 2012:146–47.)

”Pelkään joskus esim. sitä etten pysty enkä voi olla paikalla, silloin kun minua eniten tarvittaisiin. Silloin en pysty jakamaan sitä vastuuta, joka minulle kuuluu. Tuntuu, että sormet osoittavat minua kun en ole paikalla, vaikka minua tarvittaisiin. Silloin minua pelottaa, kun en pysty vastamaan haasteisiin. Tunnen itseni huonoksi ja koen, että ainakin näyttää siltä, että joku muu on elämässä tärkeämpää kuin isovanhemmuus. Siltä se varmaan näyttääkin, vaikkei sitä olekaan.” 42

Isovanhempien odotetaan olevan läsnä lastenlasten elämässä, mutta kuitenkin niin, etteivät he liikaa puuttuisi lapsiperheen elämään. Tämän pohjalta isovanhemmat määrittelevät mitä he saavat tai eivät saa tehdä. (Mason ym. 2007:687–88.) Käytännössä raja läsnäolon ja etäisyyden pitämisen välillä on harvoin itsestään selvää, vaan se vaatii neuvotteluja isovanhempien ja vanhempien välillä. Monet isovanhemmat kokevat tämän vaikeaksi. (May ym. 2012:144). Aineistossa esiintyy mielenkiintoisia diskursseja siitä, miten isovanhemmat ovat neuvotelleet uusia toimintamalleja tai oikeuksia isovanhemmuutensa tueksi. Isovanhemmat ovat neuvotelleet esimerkiksi vierailujen kestosta, kuinka pitkäksi aikaa lapsenlapsia saa ottaa mummolaan, koska saa ottaa vauvaa syliin, mitä tuliaisia saa tuoda ja saako isovanhempi ottaa kasvatusvastuusta.

Tästä, jopa universaalista etäisyyteen ja läsnäoloon liittyvistä säännöistä poiketaan, mikäli lapsiperheessä on jokin kriisi, kuten avioero. Tällöin isovanhemmat kokevat olevansa oikeutettuja osallistumaan lapsenlapsen elämään jopa siinä määrin, että normaalitilanteessa isovanhemman osallisuus laskettaisiin jo liialliseksi puuttumiseksi. (May ym. 2012:144.) Mielenkiintoista on, että sama ilmiö saattaa esiintyä myös sosiaalisessa mediassa. Isovanhemmat seuraavat mielellään lastenlapsiaan esimerkiksi

Facebookissa, mutta he miettivät sielläkin yhteydenpidon taajuutta ja laatua. (Ivan ja Hebblethwaite 2016:21.)

Isovanhemmat haluavat päättää omaan elämäänsä liittyvistä asioista. Myös aikaa tehdä itselle tärkeitä asioita pidetään arvossa. Tämä on linjassa aiempien tutkimusten kanssa, joissa tuodaan esille, että vaikka isovanhemmat tuovat itse esille ajatusta siitä, että ”hyvä isovanhempi” on paikalla tai käytettävissä lapsiaan ja lapsenlapsiaan varten, on isovanhemmille tärkeää myös oman itsemääräämisoikeutensa säilyttäminen. Jatkuvassa hälytysvalmiudessa oleminen voi olla rasittavaakin ja tärkeäksi nousee tarve omaan aikaan. (May ym. 2012:144, 147–48.)

”Olen miettinyt, että on ehkä hyväkin asia lasten asuminen vähän kauempana. Näin ei kummankaan lapset pääse liikaa vaikuttamaan meidän suhteeseen... Kaikella on puolensa, me voimme olla tyytyväisiä, että on lastenlapsia, eivätkä he kuitenkaan sido meitä liikaa.” 12

Välimatka voi aiheuttaa sen, että lastenhoito tapahtuu yksinomaan lapsiperheen luona eli isovanhemmalle vieraassa talossa, missä pitää opetella omat tavat toimia.

Isovanhemman pitkä oleilu saattaa aiheuttaa ristiriitoja, erityisesti taloudenpidon suhteen. Aineistossa kuvataan tilanteita, joissa juuri isoäidin liiallinen puuttuminen taloudenpitoon aiheuttaa hankaluuksia suhteissa. Tämä linkittyy aiempaan tutkimukseen, jonka mukaan isovanhempien toivotaan yleisesti osallistuvan lasten hoitamiseen vanhempien toiveiden mukaisesti. Heidän odotetaan kunnioittavan lapsiperheen rajoja. (Attia-Donfut ja Segalen 2002:285.)

Mitä isovanhemmat haluavat lapsenlapsilleen tarjota? Väestöliiton teettämän kyselyn mukaan tärkeimmät asiat ovat rauha, aika ja pienet arkiset elämykset. Isovanhemmat kokevat myös tärkeäksi opettaa kädentaitoja sekä luonnossa liikkumista. (Rotkirch 2014:171.) Tämä kaikki saattaa vaikeutua, mikäli kanssakäymisen haasteena on pitkä

maantieteellinen välimatka, kuten tämän tutkimuksen keskiössä olevilla etäisovanhemmilla. Näin ei kuitenkaan aina väistämättä ole. Aineistossa näkyy, miten välimatkan päästäkin lapsiperheelle jaetaan neuvoja ja kokemuksia. Videoiden avulla välitetään hyvin arkisiakin asioita, marjanpoimimista, kalastamista ja luontokokemuksia. Lapset puolestaan soittavat ja viestittelevät isovanhemmilleen heille tärkeistä asioista, hampaiden irtoamisista alkaen. Tämä antaa isovanhemmalle tunteen osallistumisesta lapsen kasvatukseen, mikä puolestaan lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Auttaminen eri muodoissaan kuuluu isovanhempien puheessa paljon.

Käytännöllisempää apua tarjotaan lastenhoidon tai taloudellisen avun muodossa, mutta erityisesti etäsuhteessa apu on usein henkistä tukea ja neuvomista. Pitkän välimatkan vuoksi lapsiperheen auttaminen on vaikeaa nopealla aikataululla, minkä osa isovanhemmista koki rasittavaksi. Tutkimukset osoittavat, että ensisijaisesti isovanhemmilta odotetaan apua ja tukea silloin, kun perheessä on kriisi, kuten ero tai sairaus. Isovanhemmilta myös odotetaan tukea ja vahvistusta omaan vanhemmuuteen. Harvemmat odottavat isovanhemmilta taloudellista apua. (Danielsbacka ym. 2013:90; Herlofson ja Hagestad 2012:32.)

"Välillä sain osallistua pojan kasvatukseen antamalla neuvoja ongelmiin. Tunsin suurta yhteenkuuluvuutta, kun sain auttaa lapsenlapseni hoidossa tällä tavalla. Eniten huolta tuottivat pikkuvauvojen sairaudet. Neuvoin, että ne kuuluvat lapsen maailmaan. Mitään vakavaa ei koskaan onneksi ole ollut." 26

Perhesosiologiassa auttaminen liitetään yleisesti sukupolvien väliseen solidaarisuuteen. Tällä viitataan siihen, että sukupolvien välinen apu perustuu vastavuoroisuuteen. (Danielsbacka ym. 2013:14.) Vastavuoroisuuden odotus liittyy annetun avun muotoihin. Taloudellisessa auttamisessa vastavuoroisuutta odotetaan vähemmän, kun taas

emotionaalisisessa avussa tai tuessa vastavuoroisuutta odotetaan enemmän. (Gauthier 2002:299.) Aineistossa isovanhemmat odottavat vastavuoroisuutta esimerkiksi matkustamisen suhteen. Etäyhteydenpidossa vastavuoroisuuden odotus puolestaan näyttöytyy siten, että isovanhemmat ovat tyytyväisempiä etäyhteydenpitoon, mikäli molemmat osapuolet ottavat vastuuta aloitteen tekemisestä (ks. esim. Holladay ja Seipke 2007:293). Vastavuoroisuuden voidaan ajatella myös toteutuvan siinä, miten isovanhemmat ja lapsiperhe noudattavat toistensa toiveita ja odotuksia toistensa luona vieraillessaan. Isovanhemmille tasapainottelu sopivan etäisyyden ja läheisyyden välillä on tuttua, mutta lapsiperheen vieraillessa mummolassa, odotetaan siellä noudatettavan isovanhempien tapoja ja sääntöjä.

”Mummolassa mummolan tavoilla ja säännöillä, on selkeää ja yksinkertaista sekä meille että lapsille.” 186

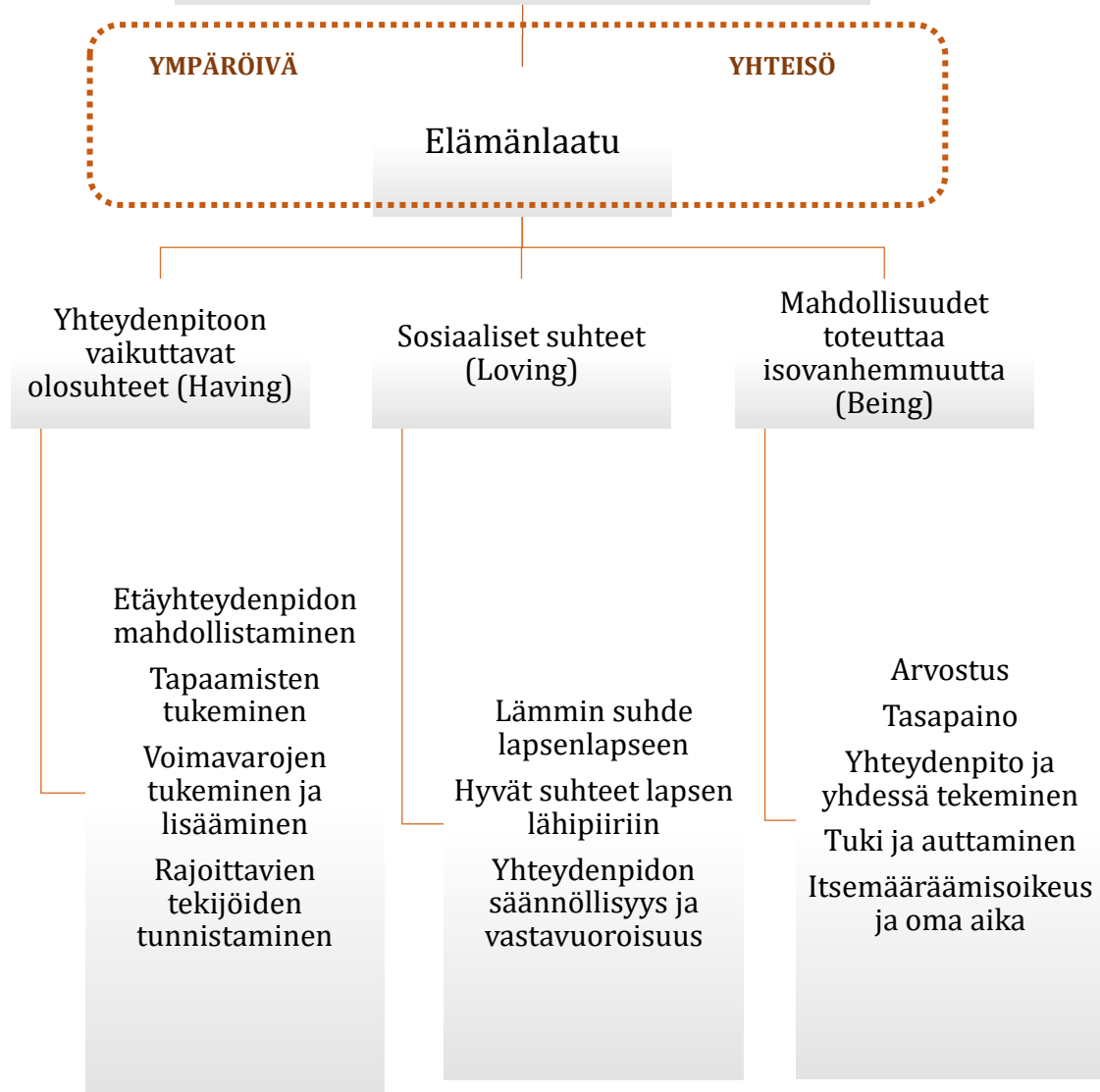
Huomioitavaa on, että tavat toimia perheessä ovat juurtuneet syvälle kuhunkin yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Ne määrittelevät joko avoimesti tai epäsuoraan sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen liittyviä vaatimuksia ja odotuksia. (Pinazo-Hernandis ja Tompkins 2010:100.) Esimerkiksi Margaret Sims ja Maged Rofail (2013) pohtivat tutkimuksessaan yhteiskunnassamme esiintyvien itsenäisyysodotusten vaikutuksia auttamiseen. Toisinaan avun vastaanottaminen isovanhemmilta voidaan kokea niin, että lapsiperhe pettää yhteiskunnan heille asettamat odotukset tulla toimeen omillaan. Kun välitöntä apua isovanhemmilta ei pikkulapsivaiheen jälkeen enää tarvita, lastenlasten vanhemmat saattavat torjua heidät todistaakseen, että he ovat kykeneväisiä pärjäämään itsenäisesti. (emt., 384.) Tällöin isovanhemmat voivat kokea itsensä hyväksikäytetyiksi. Terhi-Anna Wilska (2010:29) tuo esiin, että isovanhemmat voivat esimerkiksi odottaa saavansa jonkinlaista korvausta taloudellista apuaan vastaan, kuten vierailuja tai vaikka apua pihatöissä. Isovanhemmat saattavat myös odottaa taloudellisen avun takaavan heille valtaa osallistua lapsiperheen päätöksiin ja

ajankäyttöön. Lapsiperheen ja isovanhempien ajatukset ja odotukset vastavuoroisuudesta eivät aina kohtaa.

8 Etäisovanhemman hyvinvointimalli

Tässä tutkimuksessa käsitellään etäisovanhempien kokemuksia isovanhemmuudesta, kun lapsenlapset asuvat kaukana. Tutkimustehtävänä on selvittää, miten etäisyys ja etäyhteydenpito vaikuttavat etäisovanhemman elämänlaatuun, sekä sitä, miten etäisovanhemmat kokevat oman isovanhemmuutensa. Tämän tutkimuksen tuloksiin ja aiempiin tutkimuksiin perustuen, olen koonnut *Etäisovanhemman hyvinvointimallin* havainnollistamaan etäisovanhemman monimuotoisia rooleja ja niitä tukevia toimia. Tähän malliin on koottu ne etäisovanhemman koettua hyvinvointia tukevat ulottuvuudet, mitkä tämän aineiston perusteella nousevat tärkeiksi osatekijöiksi. Mallin sisältämät käsitteet on kehitetty isovanhemmuutta ja ihmissuhteiden läheisyyttä käsittelevän kirjallisuuden perusteella. Allardt'n käsitteistöä on sovellettu samaan tapaan mm. koulumaailmassa *koulun hyvinvointimallissa* (Konu 2002:44).

Etäisovanhemman hyvinvointimalli

Yhteydenpitoon vaikuttavat olosuhteet (Having)

Valtaosa yhteydenpitoon vaikuttavista olosuhteista liittyy isovanhempaa koskeviin voimavaroihin ja rajoitteisiin. Voimavaroihin tässä yhteydessä kuuluvat isovanhemman mahdollisuudet omilla toimillaan vaikuttaa välimatkan vaikutusta vähentävästi.

Käytännön toimia ovat esimerkiksi vuokra-asunnon hankkiminen lapsiperheen läheltä, lapsiperheen matkustamisen tukeminen taloudellisesti tai vapaa-aikajärjestelyt töistä. Tärkeänä voimavarana näyttäytyy myös yleinen myönteinen suhtautuminen.

Teknologian käyttöön ottaneet isovanhemmat kokevat sen käytön positiivisena.

Teknologia saa kiitosta siitä, että se mahdollistaa kommunikaation lisääntymisen ja monimuotoistumisen ja esimerkiksi Skypen, Facebookin tai tekstiviestien käyttämisen koetaan lisäävän läheisyyttä. Lauren Bangerterin ja Vincent Waldronin (2014) mukaan voidaan jopa ajatella, että teknologia on luonut isovanhemmille mahdollisuuden pitää paremmin yhteyttä suoraan lapsenlapsiin ilman vanhempien osallisuutta. Näin he voivat olla jopa entistä paremmin perillä lastenlasten omasta henkilökohtaisesta elämästä. (Emt., 95.)

Konkreettisia rajoitteita ovat isovanhemman olosuhteisiin liittyvät asiat, kuten talous, terveys ja työssä käyminen. Muita rajoitteita ovat mm. isovanhemman ja lapsiperheen kiireet tai ristiriidat läheisissä ihmissuhteissa. Myös haluttomuus käyttää etäyhteydenpitovälineitä saattaa rajoittaa läheisiä tunnesiteitä. Ongelmallista on, että juuri ikääntyvien on toisinaan vaikea motivoitua teknologian käyttämiseen. Huomioita tulisikin kiinnittää sovellusten käyttäjälähtöisyyteen ja yksinkertaisuuteen. Myös tietynlainen helppo sulautuminen arkeen ja luonnollisuus on tärkeää. Uusien innovaatioiden kohdalla niillä tuleekin olla suoraa hyötyä ja käyttötarkoitusta kohderyhmälle. (Wessman ym. 2013:45.)

Vaikka tässä tutkimuksessa isovanhemman hyvinvointia tarkastellaan ihmissuhteiden valossa, on huomioitavaa, että erityisesti tässä kategoriassa osa ulottuvuuksista vaikuttaa isovanhemman hyvinvointiin myös suoraan. Esimerkiksi terveys ja hyvinvointi ovat vahvasti linkittyneinä toisiinsa ja ikääntymisen myötä tämä yhteys vahvistuu koko ajan. Hyvä terveys vaikuttaa positiivisesti koettuun hyvinvointiin. Yhteys on olemassa myös toiseen suuntaan. Positiivisesti koettu hyvinvointi vaikuttaisi suojaavan sairauksilta. (Steptoe, Deaton, ja Stone 2015:644.) Myös tulotaso vaikuttaa

hyvinvointiin sekä suoraan että välillisesti. Esimerkiksi Allardt (1976b:41) tuo esiin, että tulotaso vaikuttaa ihmiseen kokonaisvaltaisesti, myös käyttäytymiseen ja sosiaaliseen ympäristöön. Korkea koulutustaso vaikuttaa positiivisesti erityisesti tulotasoon, mutta myös muihin hyvinvoinnin ulottuvuuksiin (Kristoffersen 2018:73). Tässä tutkimuksessa koulutustasolla voidaan nähdä olevan yhteyttä mm. matkustamiseen ja yhteydenpitoon. Etäisovanhemmalle tapaamiset ja etäyhteydenpito edellyttävät uusien taitojen ja välineiden opettelua. Uusien taitojen ja tapojen omaksuminen edesauttaa suhteen luomista ja ylläpitämistä kaukana asuvaan lapsenlapsen (Alitolppa-Niitamo ja Säävälä 2010:142) ja vaikuttaa sitä kautta positiivisesti isovanhemman hyvinvointiin.

Sosiaaliset suhteet (Loving)

Sosiaaliset suhteet käsittelevät sosiaalista ympäristöä isovanhemman ja lapsenlapsen suhteessa. Tähän yhteyteen kuuluvat sekä isovanhemman ja lapsenlapsen suhde sekä suhteet muihin vaikuttaviin läheisiin ihmisiin. Maantieteellisesti pitkä välimatka ei suoraan korreloi sen kanssa, kuinka läheisiksi sukulaiset tuntevat toisensa. Varmaa kuitenkin on, että etäisyys vaikuttaa siihen millaisiksi suhteet muodostuvat. Etäisyys voi helpottaa tai vaikeuttaa tiettyjen suhteeseen ja hyvinvointiin liittyvien ulottuvuuksien toteuttamista. (Mason 2004:421.)

Hyvinvoinnin näkökulmasta isovanhemman ja lapsenlapsen suhteella on oma tärkeä ja erityinen asemansa. Isovanhemmuus on monimuotoinen sosiaalinen rooli, mikä voi vaikuttaa elämänlaatuun sekä positiivisesti että negatiivisesti (Burn ja Szoeki 2015:124). Lapsenlapset vaikuttavat positiivisesti ikääntyvän hyvinvointiin ja koettuun terveyteen, mutta jos vaatimukset esimerkiksi lastenhoidon suhteen ovat liian kovat, voivat kokemukset kääntyä negatiivisiksi. (Burn ja Szoeki 2015:123.)

Isovanhemmat, jotka raportoivat tiiviistä ja säännöllisesti yhteydenpidosta, kertovat useimmin myös läheisistä suhteista lapsenlapsen ja tämän perheeseen. Tämä on linjassa Bangerterin ja Waldronin tutkimukseen, jossa tutkimustulokset osoittavat, että ihmissuhteet, missä osapuolet elävät välimatkan päässä toisistaan voivat olla yhtä läheisiä, kuin ihmissuhteet, missä osapuolet asuvat lähekkäin. Siteet säilyvät, mikäli

molemmat sitoutuvat yhteydenpitoon, on se sitten kasvokkaista tai mediavälitteistä etäyhteydenpitoa. (Bangerter ja Waldron 2014:95.)

Etäsuhteessakin on isovanhemmalla mahdollisuuksia omaksua uusia rooleja sekä tapoja luoda suhdetta. Kiinteä ja merkityksellinen suhde syntyy, kunhan yhteydenpito on säännöllistä ja riittävän taajaa. (Alitolppa-Niitamo ja Säävälä 2010:140–41.) Kuten tämäkin tutkimus näyttää, vaikuttavat suhteet lapsenlapsen muihin läheisiin ihmisiin suuresti isovanhemman ja lapsenlapsen suhteeseen. Erityisesti lapsen vanhemmilla on usein välittäjän asema isovanhemman ja lapsenlapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Vanhemman roolia voidaan verrata jopa portinvartijaan. (Chapman ym. 2016:1151. Tan ym. 2010:1002.)

Mahdollisuudet toteuttaa isovanhemmuutta (Being)

Isovanhemman ja lapsenlapsen suhteeseen liitettynä *Being* voidaan nähdä ihmissuhteiden tarjoamina mahdollisuuksina toteuttaa isovanhemmuutta. Katteoria käsittää tässä yhteydessä molemminpuolisen arvostuksen ja tasapainon. Lisäksi mahdollisuudet toteuttaa isovanhemmuutta käsittää yhteydenpidon ja yhdessä tekemisen toisiaan täydentävästi.

Isovanhemman tekemän työn saama arvostus kaikilta lapsen lähipiiriin kuulavalta on olennaisen tärkeää. Se, että kokee itsensä tärkeäksi toisille ihmisille, on keskeistä kaikille ihmisille. Ihminen haluaa tulla arvostetuksi sekä ihmissuhteissa että laajemminkin omassa elinympäristössään. (Kallio, Korkiamäki, ja Häkli 2015:9.)

Isovanhempana olo vaatii tasapainottelua, sillä isovanhemmalta odotetaan sopivan etäisyyden säilyttämistä ja tasapuolisuutta. Huomionarvoista on, että isovanhemmat toimivat samaan aikaan sekä isovanhempina että vanhempina. Isovanhemmalle aikuisten lasten vanhempana olo kuitenkin merkitsee sitä, että lapsille annetaan vapaus määrätä omasta elämästään ja oikeus kasvattaa lapsiaan omalla tavallaan. Auktoriteettia lastenlasten vanhempina tulee kunnioittaa. Samaa aikaa tärkeää isovanhemman hyvinvoinnille on myös itsemääräämisoikeus ja oma aika.

Osa isovanhemmista kokee, että he ovat jo kasvattaneet yhden sukupolven lapset ja ovat siten täyttäneet velvollisuutensa. Isovanhemmat ovat valmiita auttamaan ja olemaan

tukena ajoittain, mutta jatkuvaan auttamiseen he eivät aina ole halukkaita. Työelämässä olevat isovanhemmat kokevat ansaitsevansa myös omaa aikaa, mutta myös eläköityneet isovanhemmat haluavat usein aikaa nauttia lisääntyneestä vapaa-ajastaan. (May ym. 2012:148.) Isovanhempien aktiivisuus voidaan nähdä jatkumona, missä toisessa päässä ovat etäiset, yhteyttä pitämättömät isovanhemmat ja toisessa päässä lapsenlapsiaan käytännössä kasvattavat isovanhemmat (Tan ym. 2010).

Teknologian käyttämisellä on mahdollisuus edistää isovanhemman ja lapsenlapsen välistä yhteydenpitoa ja yhteisyyttä. Esimerkiksi sähköposti voi vähentää vanhemman merkitystä välittäjänä, jolloin isovanhemmalla ja lapsenlapsella on parempi mahdollisuus itse kehittää omaa suhdettaan ilman vanhempien väliintuloa. (Holladay ja Seipke 2007:284.) Isovanhemmalla on näin mahdollisuus jakaa arkisia asioita lapsenlapsen kanssa sekä suunnitella tulevaa. Hyvä ja säännöllinen yhteydenpito auttaa säilyttämään välit rakkaina, mutta tapaamisten merkitys on myös merkittävä. Niiden avulla luodaan yhteisiä muistoja, joita voidaan tapaamisten välillä vaalia (esim. Mason 2004:424).

Vaikka toisinaan uutisoidaan isovanhemmista, joilla ei ole aikaa ja halua hoitaa lastenlapsiaan, ovat nämä vain poikkeustapauksia. Valtaosa isovanhemmista haluaa hyvin mielellään osallistua lastenlastensa elämään ja myös tekevät niin. (Rotkirch 2014:171.) Oma tutkielmani tukee tätä päätelmää. Isovanhemmuus on rooli, mihin aineiston kirjoittajat suhtautuvat vakavasti. Pitkienkin matkojen päästä isovanhemmat pyrkivät aktiivisesti tukemaan ja auttamaan lapsiperheitä.

Kaaviossa *ympäröivä yhteisö* voidaan ymmärtää kahdella tavalla. Ensinnäkin sillä tarkoitetaan isovanhemman ja lapsenlapsen suhteeseen vaikuttavia muita ihmissuhteita. Erityisesti vanhemman asema on tärkeä. Lisäksi sillä muistutetaan, että vuorovaikutus ei koostu yksittäisistä tapahtumista, vaan se on tapahtumaketjuihin ja kohtaamisiin kytkeytyvää. Keskinäinen ymmärrys perheenjäsenten välillä perustuu kanssakäymisen käytäntöihin, joita uudistetaan ja muokataan suhteessa aiempiin tapoihin. Vuorovaikutuskulkuja voidaan tarkastella esimerkiksi tapahtumakulun tai elämänkulun kautta. (Pirttilä-Backman ym. 2013:27.)

9 Pohdintaa

Etäisovanhemmuuden kokemuksen jakaa tänä päivänä jo moni mummo ja pappa. Tämän vahvistaa esimerkiksi Vappu Taipale (2017), joka muistuttaa, että lapsiperheet muuttavat opiskelun ja työn perässä joskus kauaskin kotiseudultaan isovanhempien ollessa itsekin usein vielä kiinni työelämässä. Eläkkeelle jääminen kyllä vapauttaa aikaa, mutta lisääntyntä vapaa-aikaa voidaan haluta hyödyntää vaikkapa matkusteluun. Tämä ei suinkaan tarkoita, etteivätkö lastenlapset olisi vahvasti mielissä ja yhteyden ylläpitäminenkin onnistuu erilaisten keinojen avulla. (emt., 75.)

Kirjoituksissaan etäisovanhemmat pohtivat paljon sitä, miten pitkä maantieteellinen välimatka vaikuttaa heidän suhteeseensa lapsiin ja lapsenlapsen. Asuinpaikkojen sijainnille etsitään syitä ja perusteluita, mutta lisäksi etsitään keinoja välimatkan selättämiseksi. Pitkä välimatka vaatii järjestelyjä ja tottumista sekä nostaa pintaan ikävän ja kaipuun tunteita. Toisaalta välimatka myös lisää isovanhemman itsenäisyyttä, omaa rauhaa ja päätösvaltaa. Kaukana asuvat omaiset eivät pysty vaikuttamaan isovanhemman omiin päätöksiin ja valintoihin yhtä helposti kuin lähempänä asuvat omaiset. Kariston (2008) mukaan uudenlainen, etäisempi suhde voidaan nähdä hyväksi asiaksi myös lapsiperheen kannalta. Osa isovanhemmista saattaa puuttua liiaksi lapsiperheen asioihin lähellä asuessaan. Välimatkan pidentyessä lapsiperhe saa tilaa opetella ottamaan itse vastuuta. Suhteet jälkipolviin on mahdollista säilyttää intensiivisinä etäsuhteeksi muuttumisen jälkeenkin. (emt., 318-19.)

Harhaanjohtava ja toistuva yleistys on, että verkossa tapahtuva vuorovaikutus liittyy heikkoihin siteisiin ja kasvokkainen vuorovaikutus puolestaan vahvoihin siteisiin. Tätä ajatusmallia pitäisi haastaa. (Wong ja Shoham 2011:7.) Tämä tutkielma tukee näkemystä, että välimatka ei automaattisesti rajoita suhdetta. Yhteydenpito tapaamisten välillä on nykypäivänä helppoa ja eri kommunikaatiovälineet auttavat ylläpitämään suhdetta läheisten välillä. Vaikka kasvokkainen vuorovaikutus välittää läheisyyttä verkossa tapahtuvaa yhteydenpitoa paremmin, voi etäyhteydenpito yhdistettynä kasvokkaiseen vuorovaikutukseen tehostaa merkittävästi läheisyyttä ihmissuhteissa (Ledbetter 2009:144).

Kasvokkaiset tapaamiset ja etäyhteydenpito tulisikin nähdä toisiaan täydentävästi. Yhdessä tekeminen lataa hyviä muistoja ja luo yhteisyyden tunnetta, jota voidaan etäyhteydenpidon keinoin ylläpitää. Etäyhteydenpito myös poistaa vierastamista, jolloin tapaamisten aikana yhdessäolo jatkuu luontevana. Tässä tutkimuksessa tulee kuitenkin esiin, kuinka kasvokkaiset tapaamiset ja etäyhteydenpito asetetaan yhä edelleen vastakkain ja ne nähdään toisinaan jopa toisensa poissulkevinä yhteydenpidon keinoina. Erityisesti etäisovanhemman elämänlaatua kuitenkin edistää se, että vastakkainasettelusta luovutaan. Rikas ja monimuotoinen yhteydenpito kaikkia kanavia hyödyntäen edesauttaa hyvää suhdetta isovanhemman ja lapsenlapsen välillä sekä tukee oman näköisen isovanhemmuuden toteuttamista myös etäältä. Samaa on esitetty myös aiemmissa tutkimuksissa (esim. Kangaspunta 2011). Internet mahdollistaa monia ja monitasoisia vuorovaikutuksen ja yhteisyyden muotoja. Se voi myös toimia yhteistyössä muun elämän kanssa. Perhe, ystävät ja muut yhteisöt voivat tavata toisiaan usein ja silti olla tiiviissä yhteydessä myös mediavälitteisesti. (emt., 27-30.)

Isovanhempien ja lastenlasten välinen vuorovaikutuksellinen suhde on ajankohtainen lisä meneillään olevaan ikääntymiseen liittyvään keskusteluun. Aiheeseen liittyvää viitekehystä rakentaessani, aloin yhä enemmän kallistua Antti Kariston kritiikkiin siitä, että vanhenemiseen liittyvä tutkimus on hyvin ongelmapainotteista. (Antti Karisto 2008:317–18.) Sama koskee myös isovanhemman ja lapsenlapsen välisen vuorovaikutuksen tutkimista. Useat tutkimukset keskittyvät hetkiin, jossa perheen elämä on murroksessa esimerkiksi avioerosta johtuen (esim. Bangerter ja Waldron 2014; Soliz 2008).

Kulttuurin merkitystä ei voi tässäkään tutkimuksessa sivuuttaa. Niissä maissa (esim. Italia ja Kreikka) missä kunnallista päivähoidoa on tarjolla rajatusti, odotetaan isovanhempien kantavan päävastuun lastenhoidosta vanhempien työssäoloaikana. Pohjoismaissa, missä lasten päivähoido on sekä korkeatasoista, että edullista, ei isovanhempien odoteta hoitavan lapsia säännöllisesti. Kulttuuristen odotusten vaikutus isovanhemman hyvinvointiin on osittain ristiriitaista. Maissa, missä isovanhemmilta odotetaan runsasta osallistumista lastenhoitoon, voi lapsista erossa oleminen aiheuttaa isovanhemman mielialaan negatiivisesti jolloin myös elämäntyytyväisyys laskee. Toisaalta niissä maissa missä isovanhempiin kohdistuu vähemmän lastenhoito-

odotuksia, saattavat vapauteen tottuneet isovanhemmat kokea satunnaisemman lastenhoidon rajoittavaksi. Tällöin vapaa-ajan rajoituksesta nousevat negatiiviset tunteet voivat jopa ylittää lapsenlapsien tuottamat positiiviset tunteet, ja siten heikentää isovanhemman elämänlaatua. Pääsääntöisesti näyttää tosin siltä, lastenlasten hoitaminen vaikuttaa isovanhemman elämänlaatuun silloin kun hoitamiseen liittyy vahvoja kulttuurisia odotuksia. (Neuberger ja Haberkern 2014:172–172, 179.)

Huomioitavaa on, että sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta on vaikeaa tehdä yleistäviä päätelmiä, sillä sukulaisten välisissä kontakteissa on ylipäättään suurta vaihtelua sekä laadullisesti että määrällisesti. Erilaiset tavat pitää yhteyttä voivat tuntua toisille luonnolliselta ja toisille hyvinkin vierailta. (Haavio-Mannila ym. 2009:42.) On myös tiedostettava, että perhesuhteisiin voi liittyä negatiivisiakin kokemuksia. Perhe-elämä on harvoin vailla konflikteja, eikä isovanhempi-lapsenlapsisuhde ole tästä poikkeus. Myös tämä yleensä lämmin ja hoivaava suhde saattaa sisältää piittaamattomuutta ja riitoja, sekä pahimmillaan jopa vihamielisyyttä ja väkivaltaa. (Kemp 2007:877.)

Sosiaalisuus ja vuorovaikutus ovat aina olleet osa ihmisen elämää, vain yhteydenpitokeinot ovat lisääntyneet ja monipuolistuneet. Haasteena joillekin saattaa olla, että mediavälitteinen vuorovaikutus edellyttää erilaisia taitoja kuin kasvokkainen vuorovaikutus. Esimerkiksi vaatimukset tekniselle osaaminen ja kyvylle ilmaista itseään kirjoittamalla ovat lisääntyneet. Sosiaalisen median ympäristöjen kehittämistyö on kuitenkin tärkeää, koska parhaimmillaan virtuaaliset yhteisöt voivat osaltaan ehkäistä sosiaalista eristäytymistä. (Tiikkainen 2003:284–90.) Teknologinen kehitys nopeaa ja siihen liittyvä tutkimus on aina ajankuvaus, hetkellinen poikkileikkaus (Selwyn ym. 2003:575–76). Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty vuonna 2009. Paljon on siis tapahtunut teknologian, ja mediavälitteisen viestinnän saralla sen jälkeen. Ikääntyvien tietotekniikan käyttö kaipaa jatkossakin huomiota, koska näyttää siltä, että ikä on edelleen merkittävin tekijä siinä, miten paljon tietotekniikkaa käytetään. (ks. Selwyn ym. 2003:576).

Sitä, miten erilaiset kommunikaatiomuodot vaikuttavat suhteeseen, kun välillä on pitkä maantieteellinen etäisyys, on tutkittu vain vähän (Holladay ja Seipke 2007:282). Koska

yhteydenpitoon tarkoitettut välineet ja sovellukset lisääntyvät kiihtyvää vauhtia, kaivataan myös enemmän tietoa siitä, miten eri yhteydenpitokeinot vaikuttavat ihmissuhteisiin.

Käytin tutkimuksessani valmista aineistoa. Syitä tähän valintaan oli monia. Keräämällä aineiston itse, en olisi työssäkävänä graduntekijänä pystynyt keräämään niin isoa, saati maanlaajuista, aineistoa. Haluan myös osoittaa arvostusta sille työlle, mitä tutkijat tekevät kerätessään aineistoa ja auliisti jakaessaan sen muiden tutkijoiden käyttöön. Aineisto oli myös aihepiirilleni sopiva, vaikkakin asetti myös rajoituksia. Haasteena oli, että tutkimustyöni aiheetta ei isovanhemmille osoitetussa kirjoituspyynnössä kysytty suoraan. Annoinkin aineistolle mahdollisuuden puhua puolestaan ja muokkasin alkuperäisiä tutkimuskysymyksiäni niin, että niihin oli aineiston avulla mahdollista vastata. Myös nopean kehityksen tietoyhteiskunnan näkökulmasta katsottuna olisi oman aineiston kerääminen ollut perusteltua. Tutkielmaa tehdessäni luotin kuitenkin siihen, että isovanhempien elämänlaadullinen näkökulma, missä tutkimuksen pääpaino on, tulee kuitenkin esille hyvin valitsemassani aineistossa.

Yhteiskunnallisen näkökulman lisäksi aihe on ollut minulle henkilökohtainen. Olen pohtinut paljon sitä, miten lasteni suhde heidän omiin isovanhempiinsa on muotoutunut ajan saatossa. Olen myös herännyt pohtimaan omaa asemaani heidän välisissä suhteissa, miten oma toimintani tai käyttäytymiseni on mahdollisesti edesauttanut tai kenties haitannut näitä tärkeitä suhteita. Lastemme ja heidän isovanhempien välillä oli heidän ensimmäisinä yhteisinä vuosinaan yli 100 kilometrin etäisyys. Olin itse kotiäitinä useamman vuoden, mikä sekin aineiston yhdessä kirjoituksessa tuotiin esille tapaamisia rajoittavana tekijänä. Isovanhempien osallisuus saattaa vähentyä, jos he eivät tunne itseään tarpeellisiksi.

Lähtökohtana isovanhemman hyvinvoinnin tarkastelussa on ollut Allardtin (1976b) hyvinvointiteoria. Siinä hyvinvointi on määritelty elintason ja elämänlaadun osatekijöiden avulla. Kritiikkiä teoria on saanut osakseen mm. siitä, että se ei erityisesti huomioi ihmisen psyykkistä hyvinvointia, mutta toisaalta sen avulla on mahdollisuus huomioida erityisesti aikuisen maailmaan liittyviä realiteetteja (Minkkinen 2015:24).

Tähän tutkimukseen Allardtin hyvinvointiteoria soveltui hyvin, koska sen avulla on mahdollisuus tavoittaa subjektiivisen hyvinvoinnin kokemuksia.

Monet aiemmista vuorovaikutuksen tutkimuksista ovat keskittyneet joko isovanhempaan tai lapsenlapsen. Hyödyllistä olisi tutkia isovanhemman ja lapsenlapsen välistä suhdetta niin, että huomioidaan koko sukulaisten ja perheiden verkosto. (Monserud 2008:191.) Esimerkiksi vanhemmilla on merkittävä rooli isovanhemman ja lapsenlapsen vuorovaikutuksessa (esim. Giarruso ja Silverstein 1996).

Kiinnostava jatkotutkimuksen kohde olisi tarkastella myös sitä, miten isovanhemmat toteuttavat omaa isovanhemmuuttaan omassa kodissaan (mummula) ja lapsiperheen luona. Isovanhemmista muutama toi kirjoituksessaan esiin, että isovanhemmuus toteutuu täysimääräisesti silloin, kun lapsia saadaan omaan kotiin eli lapsen mummulaan. Tätä isovanhemmuuden toteutumista olisi mahdollista käsitellä esimerkiksi David Morganin (2011) kotiin liittyvien ajatusten kautta. Morganin mukaan koti ei ole ainoastaan fyysinen paikka, vaan tila, jonka avulla tuotetaan ja vahvistetaan omaa identiteettiä. Symbolisena tilana koti ilmaisee henkilökohtaisia ajatuksia perheestä, omistamisesta, yksityisyydestä ja yksilön tavasta elää. (emt., 13-14.)

Mielenkiintoisena tutkielmaa tehdessä näyttäytyi sukulaisuuden tai perheenjäsenen määrittely. Sukulaisuuden määrittelyssä biogeneettisen ”verisukulaisuuden” lisäksi esiin nousivat myös sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja kanssakäymiseen pohjautuvat yhteydet. Tällaiset suhteet muotoutuvat elämän monissa arkisissa kohtaamisissa, mutta niiden ylläpitämiseen vaadittavat esimerkiksi voimavaroihin ja talouteen liittyvät resurssit vaihtelevat yksilöiden välillä vaikuttaen siten kykyyn ylläpitää suhteita. (Castren 2009:45–46.)

Vappu Taipale (2017:40) kirjoittaa asiasta Isoätikirjassaan kauniisti näin:

*”Sukupolvisuhde ei perustu omien geenien
jatkuvuudelle, vaan sukupolvien ketjulle: uudet
sukupolvet tulevat esiin aina, ja aina yhtä
haavoittuvina ja avuttomina elämänsä alussa.”*

Lähteet

- Alitolppa-Niitamo, Anne ja Minna Säävälä. 2010. "Isovanhemmuus liikkuvuuden maailmassa". Ss. 138–56 teoksessa *Farkkumummoja ja pehmoaareja -Uusia ikkunoita isovanhemmukseen*, toimittanut S. Fågel, A. Rotkirch, ja I. Söderling. Helsinki: VL-Markkinointi.
- Allardt, Erik. 1976a. "Dimensions of welfare in a Comparative Scandinavian Study". *Acta Sociologica* 19(3):227–40.
- Allardt, Erik. 1976b. *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo: WSOY.
- Allardt, Erik. 1998. "Hyvinvointitutkimus ja Elämänpolitiikka." S. 329 teoksessa *Elämänpolitiikka*, toimittanut J. . Roos ja T. Hoikkala. Helsinki: Gaudeamus.
- Aro, Mikko. 2009. "Koulutus ja hyvinvointipuutteen". *Yhteiskuntapolitiikka* 74(5).
- Attia-Donfut, Claudine ja Martine Segalen. 2002. "The Construction of Grandparenthood". *Current Sociology* 50(2):281–94.
- Bangerter, Lauren R. ja Vincent R. Waldron. 2014. "Turning points in long distance grandparent-grandchild relationships". *Journal of Aging Studies* 29(1):88–97.
- Bauman, Zygmunt. 1997. *Sosiologinen ajattelu*. Tampere: Vastapaino.
- Blomgren, Jenni, Pekka Martikainen, Tuija. Martelin, ja Seppo. Koskinen. 2006. "Ikääntyneiden saama epävirallinen ja virallinen apu Suomessa". *Yhteiskuntapolitiikka* 71(2).
- Brissette, Ian, Sheldon Cohen, ja Teresa E. Seeman. 2000. "Measuring Social Integration and Social Networks". Ss. 53–85 teoksessa *Social Support Measurement and Intervention : A Guide for Health and Social Scientists*, toimittanut S. Cohen, L. G. Underwood, ja G. H. New York: Oxford University Press.
- Burn, Katherine ja Cassandra Szoeki. 2015. "Is grandparenting a form of social engagement that benefits cognition in ageing?" *Maturitas* 80:122–25.

- Carrascosa, Laura Lorenzo. 2015. "Ageing Population and Family Support in Spain". *Journal of Comparative Family Studies* 46(4):499–516.
- Castren, Anna-Maija. 2009. *Onko perhettä eron jälkeen? eroperhe, etäperhe, uusperhe*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Chapman, Ashton ym. 2016. "Negotiating a Place in the Family—A Grounded Theory Exploration of Stepgrandmothers' Enactment of Roles". *The Gerontologist* 57(6):1148–57.
- Cohen, Sheldon. 2004. "Social relationships and health". *American Psychologist* 59(8):676–84.
- Danielsbacka, Mirkka ym. 2013. *Sukupuolvien vuorovaikutus - Auttaminen ja yhteydenpito suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä*. Helsinki.
- Diener, Ed ja Katherine Ryan. 2009. "Subjective well-being : a general overview". *South African Journal of Psychology* 39(4):391–406.
- Diener, Ed ja Eunkook Suh. 1997. "Measuring Quality of Life: Economic, Social, and Subjective Indicators". *Social indicators Research* 40(1–2):189–216.
- Diener, Ed, Eunkook M. Suh, Richard E. Lucas, ja Heidi L. Smith. 1999. "Subjective Wellbeing: Three Decades of Progress". *Psychological bulletin* 125(2):276–302.
- Eckersley, Richard. 2000. "The Mixed Blessings of Material Progress: Diminishing Returns in the pursuit of happiness". *Journal of Happiness Studies* 1:267–92.
- European Convention of Human Rights. 2015. "Italy: Grandparents' contact rights protest wins judges' support". *Council of Europe - Human Rights Europe*. Noudettu 14. marraskuuta 2018 (<http://www.humanrightseurope.org/2015/01/italy-grandparents-contact-rights-protest-wins-human-rights-support/>).
- Fågel, Stina. 2009. "Isovanhemmuuden uudet haasteet -kirjoituskilpailu 2009 [elektroninen aineisto] FSD2815, versio 1.0 (2013-01-30)". Helsinki: Väestöliitto. Väestötutkimuslaitos [tuottaja], 2009. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]2013.
- Fågel, Stina, Anna Rotkirch, ja Ismo Söderling. 2010. *Farkkumummoja ja pehmovaareja : uusia ikkunoita isovanhemmuuteen*. Helsinki : VL-Markkinointi.

- Fiske, Susan T., Amy J. C. Cuddy, ja M. I. Norton. 2005. "This old stereotype: The Pervasiveness and Persistence of the Elderly Stereotype." *Journal of Social Issues* 61(2):267–85.
- Forsberg, Hannele. 2003. "Johdanto: Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä". Ss. 7–16 teoksessa *Perhe murroksessa : kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*, toimittanut H. Forsberg ja R. Nätkin. Helsinki : Gaudeamus.
- Gabriel, Zahava ja Ann Bowling. 2004. "Quality of life from the perspectives of older people". *Ageing and Society* 24(05):675–91.
- Gauthier, Anne. 2002. "The Role of Grandparents". *Current Sociology* 50(2):295–307.
- Giarruso, R. ja M. Silverstein. 1996. "Family complexity and the grandparent role". *Generations* 20(1):17.
- Haarni, Ilkka. 2010. *Kolmas elämä: aktiiviset eläkeikäiset kaupungissa*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Haavio-Mannila, Elina ym. 2009. *Sukupolvien ketju - Suuret ikäluokat ja sukupolvien välinen vuorovaikutus Suomessa*. Sosiaali-. Helsinki: Vammalan kirjapaino Oy.
- Hatch, L. R. 2005. "Gender and Ageism". *Ageism in the New Millennium* 19–24.
- Heikkilä, Tiina. 2018. "Miten koettu hyvinvointi on muuttunut? Tampereen yliopiston tutkijat toistavat Erik Allardtin klassikkotutkimusta". *Alusta!* Noudettu 11. syyskuuta 2018 (<http://alusta.uta.fi/juttuset/2018/01/09/miten-koettu-hyvinvointi-on-muuttunut-yhteiskuntatieteiden-tiedekunnan-tutkijat-toistavat-erik-allar.html>).
- Helliwell, John F., Richard Layard, ja Jeffrey. Sachs. 2018. *World happiness report 2018*. New York.
- Herlofson, Katharina ja Gunhild O. Hagestad. 2012. "Transformations in the role of grandparents across welfare states". Ss. 27–50 teoksessa *Contemporary Grandparenting : Changing Family Relationships in Global Context*, toimittanut V. Timonen ja S. Arber. Bristol: The Policy Press.
- Hietanen, Päivi. 2016. "Etäällä vai lähellä? - Ensi- ja turvakotien liitto". *Ensi- ja turvakotien liitto*. Noudettu 7. lokakuuta 2018

(<https://ensijaturvakotienliitto.fi/blogi/etaalla-lahella/>).

- Holladay, Sherry J. ja Heather L. Seipke. 2007. "Communication between Grandparents and Grandchildren in Geographically Separated Relationships". *Communication Studies* 58(3):281–97.
- Houni, Pia. 2015. "Hyvinvointipuhetta uuden työn aallossa". *Tiedepolitiikka* (4).
- Hsiu-Fang, Hsieh ja Sarah E. Shannon. 2005. "Three Approaches to Qualitative Content Analysis". *Qualitative Health Research* 15(9):1277–88.
- Hurme, Helena ja Riitta-Leena Metsäpelto. 2004. "Iäkkäiden sukupolvisuhteet perheessä". Ss. 514–28 teoksessa *Geropsykologia : vanhenemisen ja vanhuuden psykologia*, toimittanut T. Hänninen, H. Pajunen, T. Suutama, ja T. Raitanen. Porvoo: WSOY.
- Hurme, Helena, Susanne Westerback, ja Tatiana Quadrello. 2010. "Traditional and New Forms of Contact Between Grandparents and Grandchildren". *Journal of Intergenerational Relationships* 8(3):264–80.
- Igel, Corinne ja Marc Szydlik. 2011. "Grandchild care and welfare state arrangements in Europe". *Journal of European Social Policy* 21(3):210–24.
- Ivan, Loredana ja Shannon Hebblethwaite. 2016. "Grannies on the Net: Grandmothers' Experiences of Facebook in Family Communication". *Romanian Journal of Communication & Public Relations* 18(1):11.25.
- Jallinoja, Riitta. 1985. *Johdatus perhesosiologiaan*. Porvoo: WSOY.
- Jallinoja, Riitta ja Eric D. Widmer. 2011. "Introduction". Ss. 3–12 teoksessa *Families and Kinship in Contemporary Finland*, toimittanut R. Jallinoja ja E. D. Widmer. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kainulainen, Sakari. 2011. "Hyvinvointitutkimuksen kehityslinjat Suomessa". S. 1 verkkoaineisto (398 sivua) teoksessa *Hyvinvointi: suomalaisen yhteiskunnan perusta*, toimittanut J. Saari. Helsinki : Gaudeamus Helsinki University Press.
- Kallio, Kirsi Pauliina, Riikka Korkiamäki, ja Jouni Häkli. 2015. "Myönteinen tunnistaminen - näkökulma hyvinvoinnin edistämiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen". Ss. 9–36 teoksessa *Myönteinen Tunnistaminen*, toimittanut J. Häkli,

- K. P. Kallio, ja R. Korkiamäki. Helsinki.
- Kangaspunta, Seppo. 2011. "Traditionaalista yhteisöstä verkkoyhteisyyteen". teoksessa *Yksilöllinen yhteisöllisyys : avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*, toimittanut S. Kangaspunta. Tampere: Tampere University Press.
- Karisto, Antti. 2008. "Hyvinvoinnin käsite on hukassa". *Hyvinvointikatsaus* (2):28.
- Karisto, Antti. 2008. *Satunmaa : suomalaiseläkeläiset Espanjan Aurinkorannikolla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Katvala, Satu. 2001. "Missä äiti on? : äitejä ja äitiyden uskomuksia sukupolvien saatossa". University of Jyväskylä.
- Kemp, Candace L. 2007. "Grandparent- Grandchild Ties". *Journal of Family Issues* 28(7):855-81.
- Keurulainen, Alexandra. 2014. *Muuttuva suomalainen perhe*. Kuopio : Itä-Suomen yliopisto.
- Kilpi, Eeva. 1987. *Animalia*.
- Kinnunen, Kirsi, Pekka Virtanen, ja Hannu Valtonen. 2011. "Koettu onnellisuus ja koettu terveys : sairaus ei tee onnettomaksi, mutta onneton ei pysy terveenäkään". *Yhteiskuntapolitiikka* 76(4):387-96.
- Kolbe, Laura. 2004. "Piirteitä vanhuuden eurooppalaisesta historiasta". S. 187 teoksessa *Mummokirja*, toimittanut N. Baer, A.-L. Haavikko, ja L. Vihmanen. Helsinki : Kirjapaja.
- Konu, Anne. 2002. "Oppilaiden hyvinvointi koulussa". Tampere University Press, Tampere.
- Korkeila, Sirkka-Liisa. 2018. "Lapsen huolto ja tapaamisoikeus". *Eduskunta, Lakihankkeiden Tietopaketti*. Noudettu 3. lokakuuta 2018 (https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/lapsen-huolto-ja-tapaamisoikeus.aspx).
- Koskinen, Simo. 2004. "Ikääntyneiden voimavarat". Ss. 24-90 teoksessa *Ikääntyminen voimavarana*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

- Kristoffersen, Ingebjørg. 2018. "Great expectations: Education and subjective wellbeing". *Journal of Economic Psychology* 66(April):64–78.
- Kuismanen, Sonja. 2018. "Valloittava ja vastuullinen isovanhemmuus".
- Kunnari, Marika. 2017. "Aikuisväestön hyvinvointiin liittyvät huolet ja hyvinvoinnin tekijät". Oulun yliopisto.
- Kuronen, Marjo. 2014. "Perheen ideologinen tuottaminen". S. 286 teoksessa *Perhetutkimuksen suuntauksia*, toimittanut H. Hurme, K. Jokinen, ja R. Jallinoja. Helsinki: Gaudeamus.
- Lahdenperä, Mirkka, Virpi Lummaa, Samuli Helle, Marc Tremblay, ja Andrew F. Russell. 2004. "Fitness benefits of prolonged post-reproductive lifespan in women". *Nature* 428(6979):178–81.
- Lammi-Taskula, Johanna. 2004. "Isovanhemmat apuna koululaisen hoidossa". teoksessa *Puhelin, mummo vai joustava työaika? : työn ja perheen yhdistämisen arkea*, toimittanut J. Lammi-Taskula ja M. Salmi. Helsinki : Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Ledbetter, Andrew M. ym. 2011. "Attitudes Toward Online Social Connection and Self-Disclosure as Predictors of Facebook Communication and Relational Closeness". *Communication Research* 38(1):27–53.
- Ledbetter, Andrew M. 2009. "Family Communication Patterns and Relational Maintenance Behavior: Direct and Mediated Associations with Friendship Closeness". *Human Communication Research* 35(1):130–47.
- Liikanen-Renger, Helena. 2016. "Hetket etäisovanhemman kanssa ovat juhlaa – mutta arkisin ulkосуomalaiset lapset ikävöivät mummoa ja vaaria". *Helsingin Sanomat* 26.12.
- Mahne, Katharina ja Oliver Huxhold. 2015. "Grandparenthood and Subjective Well-Being: Moderating Effects of Educational Level". *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences* 70(5):782–92.
- Martela, Frank. 2018. "Maailman onnellisin vai keskinkertaisen masentunut kansa – miten onnellisuutta politiikan päämääränä tulisi mitata Suomessa?"

Yhteiskuntapolitiikka 83(3):330–37.

- Mason, Jennifer. 2004. "Managing Kinship over Long Distances: The Significance of 'The Visit'". *Social Policy and Society* 3(4):421–29.
- Mason, Jennifer. 2011. "What it Means to be Related". Ss. 59–71 teoksessa *Sociology of Personal Life*, toimittanut V. May. Croydon: Palgrave Macmillan.
- Mason, Jennifer, Vanessa May, ja Lynda Clarke. 2007. "Ambivalence and the paradoxes of grandparenting". *The Sociological Review* 55(4):687–706.
- May, Vanessa, Jennifer Mason, ja Lynda Clarke. 2012. "Being there yet not interfering: the paradoxes of grandparenting". Ss. 139–58 teoksessa *Contemporary Grandparenting : Changing Family Relationships in Global Contexts*, toimittanut S. Arber ja V. Timonen. Bristol: Policy Press.
- Mazzarella, Merete. 2008. *Illalla pelataan Afrikan tähteä: isovanhemmista ja lapsenlapsista*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Merolla, Andy J. 2012. "Connecting here and there: A model of long-distance relationship maintenance". *Personal Relationships* 19(4):775–95.
- Michalski, Richard L. ja Todd K. Shackelford. 2005. "Grandparental Investment as a Function of Relational Uncertainty and Emotional Closeness with Parents". *Human Nature* 16(3):293–305.
- Mikkola, Leena. 2006. "Tuen merkitykset potilaan ja hoitajan vuorovaikutuksessa". Jyväskylän yliopisto.
- Miller, Darryl W., Teresita S. Leyell, ja Juliann Mazachek. 2004. "Stereotypes of the Elderly in U.S. Television Commercials from the 1950s to the 1990s". *The International Journal of Aging and Human Development* 58(4):315–40.
- Minkkinen, Jaana. 2015. "Lapsen hyvinvointimalli. Lasten emotionaalinen hyvinvointi ja sosiaaliset suhteet alakoulussa." Tampereen Yliopisto.
- Monserud, Maria A. 2011. "Changes in Grandchildren's Adult Role Statuses and Their Relationships with Grandparents". *Journal of Family Issues* 32(4):425–51.
- Monserud, Maria A. 2008. "Intergenerational Relationships and Affectual Solidarity

- Between Grandparents and Young Adults". *Journal of Marriage and Family* 70:182–195.
- Morgan, David. 2011. "Conceptualizing the Personal". Ss. 11–21 teoksessa *Sociology of personal life*, toimittanut V. May. Croydon: Palgrave Macmillan.
- Mustavuori, Jaana-Miriam. 2013. "Etämummo ikävöi iltaisin". *Kotiliesi* 27.12., joulukuuta.
- Neuberger, Franz S. ja Klaus Haberkern. 2014. "Structured ambivalence in grandchild care and the quality of life among European grandparents". *European Journal of Ageing* 11:171–81.
- OECD. 2018. "OECD Better Life Index". Noudettu 6. maaliskuuta 2019 (<http://www.oecdbetterlifeindex.org/#/111111111111>).
- Oikeusministeriö. 2002. *Laki rekisteröidystä parisuhteesta*.
- Oikeusministeriö. 2017. *Lapsenhuoltolain uudistaminen. Työryhmän mietintö*. Helsinki.
- Oinonen, Eriikka. 2004. *Finnish and Spanish families in converging Europe*. Tampere University Press.
- Pajuriutta, Satu. 2017. "Mitä tehdä, kun riidat ajavat isovanhemmat erilleen lapsenlapsista? Nyt pohditaan, pitäisikö lakiin kirjata oikeus tavata lapsenlapsia - Kaupunki | HS.fi". *Helsingin Sanomat*, heinäkuuta 14.
- Pelkonen, Inka. 2011. "Isovanhemmat Suomessa". *Väestöliitto*. Noudettu 5. maaliskuuta 2017 (http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja/isovanhemmuus/isovanhemmat-suomessa/).
- Pessi, Anne Birgitta ja Marjaana Seppänen. 2011. "Yhteisöllisyys". S. 398 teoksessa *Hyvinvointi : suomalaisen yhteiskunnan perusta*, toimittanut J. Saari. Helsinki : Gaudeamus Helsinki University Press.
- Pinazo-Hernandis, Sacramento ja Catherine J. Tompkins. 2010. "Aging Societies and Intergenerational Solidarity". *Journal of Intergenerational Relationships* 8(1):99–100.
- Pirskanen, Henna ja Kati Kallinen. 2018. "Jännitteisten vanhempi-lapsisuhteiden

- tunnesidokset”. Ss. 241–57 teoksessa *Perhe ja tunteet*, toimittanut P. Eerola ja H. Pirskanen. Tallinna: Gaudeamus Oy.
- Pirttilä-Backman, Anna-Maija, Eero Suoninen, Anja Riitta Lahikainen, ja Ahokas Mrja. 2013. ”Arjen sosiaalisuus”. Ss. 11–28 teoksessa *Arjen sosiaalipsykologia*, toimittanut M. Ahokas, A. R. Lahikainen, A.-M. Pirttilä-Backman, ja E. Suoninen. Helsinki: Sanoma Pro.
- Pollard, Elizabeth L. ja Patrice D. Lee. 2002. ”Child well-being: a systematic review of the literature”. (April):59–78.
- Puusa, Anu ja Pauli Juuti. 2011. ”Mitä laadullinen tutkimus on?” Ss. 47–57 teoksessa *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan.*, toimittanut A. Puusa ja P. Juuti. Hansaprint.
- Raijas, Anu. 2011. ”Hyvinvoinnin käsite ja mittaaminen - mistä ja miten tietoa?” *Hyvinvointikatsaus* 1:53–57.
- Rauhala, Pirkko-Liisa, Jussi Simpura, ja Hannu Uusitalo. 2000. ”Hyvinvoinnin tutkimusperinteet, hyvinvointipolitiikka ja 1990-luvun uudet avaukset”. *Yhteiskuntapolitiikka* 65(3):191–207.
- Reitzes, Donald C. ja J. Mutran, Elizabeth. 2004. ”Grandparenthood : Factors Influencing Frequency of grandparent-grandchildren”. *Journal of Gerontology* 59(1):9–16.
- Rotkirch, Anna. 2013. *MIKÄ PERHE? Perhe eri kulttuureissa*. toimittanut O. Haapasaari ja E. Korhonen. Helsinki.
- Rotkirch, Anna. 2014. *Yhdessä: lapsen kasvatus ei ole yksilölaji*. Helsinki: WSOY.
- Ruoppila, Isto. 2014. ”Elämänkulun teoria perhetutkimuksessa”. S. 286 teoksessa *Perhetutkimuksen suuntauksia*, toimittanut H. Hurme, K. Jokinen, ja R. Jallinoja. Helsinki: Gaudeamus.
- Saaranen-Kauppinen, Anita ja Anna Puusniekka. 2006. ”KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkójulkaisu]”. *Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]*.
- Sauli, Hannele. 2011. ”Koettu hyvinvointi osaksi elinolotutkimusta”. *Hyvinvointikatsaus* 1:38–42.

- Sawchuk, Dana. 2009. "The Raging Grannies: Defying Stereotypes and Embracing Aging Through Activism". *Journal of Women & Aging* 21(3):1–25.
- Selwyn, Neil, Stephen Gorard, John Furlong, ja Louise Madden. 2003. "Older adults' use of information and communications technology in everyday life". *Ageing and Society* 23:561–82.
- Sevier, Holly. 2013. "Distance grandparenting". Ss. 139–53 teoksessa *Indian Diaspora : Voices of Grandparents and Grandparenting*, toimittanut A. Singh. Rotterdam: Sense Publishers.
- Siltaniemi, Aki. ym. 2011. *Kansalaisbarometri 2011 : hyvinvointi, palvelut ja osallisuus kansalaismielipiteissä*. Helsinki : Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Simpura, Jussi ja Hannu Uusitalo. 2011. "Hyvinvointi ja sosiaalinen kehitys". S. 398 s. : teoksessa *Hyvinvointi : suomalaisen yhteiskunnan perusta*, toimittanut J. Saari. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Sims, Margaret ja Maged Rofail. 2013. "The experiences of grandparents who have limited or no contact with their grandchildren". *Journal of Aging Studies* 27(4).
- Soliz, Jordan. 2008. "Intergenerational Support and the Role of Grandparents in Post-Divorce Families: Retrospective Accounts of Young Adult Grandchildren". *Qualitative Research Reports in Communication* 9(1):72–80.
- Somary, K. ja G. Strieker. 1998. "Becoming a Grandparent: A Longitudinal Study of Expectations and Early Experiences as a Function of Sex and Lineage". *The Gerontologist* 38(1):53–61.
- Stafford, Laura ja James R. Reske. 1990. "Idealization and Communication in Long-Distance Premarital Relationships". *Family Relations* 39(3):274–79.
- Stephoe, Andrew, Angus Deaton, ja Arthur A. Stone. 2015. "Subjective wellbeing , health , and ageing". *The Lancet* 385(9968):640–48.
- Suomenmaa. 2018. "Lakiehdotus voi laajentaa lapsen oikeutta tavata läheisiä aikuisia – ei automaattinen isovanhempien tapaamisoikeus". *Suomenmaa* 6/2018. Noudettu 14. marraskuuta 2018 (<https://www.suomenmaa.fi/uutiset/lakiehdotus-voi-laajentaa-lapsen-oikeutta-tavata-laheisia-aikuisia-ei-automattinen->

isovanhempien-tapaamisoikeus-6.3.382403.4f456326f8).

Taipale, Vappu. 2017. *Isoäitikirja*. 2. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Tan, Jo Pei, Ann Buchanan, Eirini Flouri, Shalhevet Attar-Schwartz, ja Julia Griggs. 2010. "Filling the parenting gap? grandparent involvement with U.K. adolescents". *Journal of Family Issues* 31(7):992–1015.

Tanskanen, Antti O. 2014. *Isovanhemmat, vanhempien lastenhankinta ja lasten hyvinvointi*. Helsinki: Väestöliitto.

THL. 2015. "Hyvinvointi - Hyvinvointi- ja terveyserot". Noudettu 5. syyskuuta 2018 (<https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi>).

Tiikkainen, Pirjo. 2003. "Sosiaalinen Toimintakyky". S. 439 teoksessa *Gerontologia*. Helsinki: Duodecim.

Tilastokeskus. 2015. "Liitetaulukko 1.Perheet tyypeittäin 1950-2015". Noudettu 20. maaliskuuta 2017 (http://www.tilastokeskus.fi/til/perh/2015/perh_2015_2016-05-30_tau_001_fi.html).

Tilastokeskus. 2016. "Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet". Noudettu 20. maaliskuuta 2017 (<http://www.stat.fi/til/perh/>).

Tontti, Sari. 2011. "Isoäitien ja lastenlasten välisen yhteydenpidon haasteita ja esteitä". Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteiden laitos, Helsinki.

Tuomi, Jouni ja Anneli Sarajärvi. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vaarama, Marja, Susanna Munkkila, ja Katri Hannikainen-Ingman. 2014. "Suomalaisten elämänlaatu nuoruudesta vanhuuteen". Ss. 20–39 teoksessa *Suomalaisten hyvinvointi 2014, Teema ; 22.*, toimittanut M. Vaarama, S. Karvonen, L. Kestilä, P. Moisio, ja A. Muuri. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Väestöliitto. 2017. "Avio- ja avoliiton lakitieto-isovanhempien asema". Noudettu 7. maaliskuuta 2017 (http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/avio-ja-avoliiton-lakitieto/isovanhempien-asema/).

- Veenhoven, Ruut. 2008a. "Healthy happiness: effects of happiness on physical health and the consequences for preventive health care". *J Happiness Stud* 9:449–69.
- Veenhoven, Ruut. 2008b. "Sociological Theories of Subjective Well-Being". Ss. 44–61 teoksessa *The Science of Subjective Well-being: A Tribute to Ed Diener*, toimittanut M. Eid ja R. Larsen. New York: Guilford Publications.
- Veenhoven, Ruut. 2000. "The four qualities of life. Ordering Concepts and Measures of the Good Life". *Journal of Happiness Studies* 1:1–39.
- Wessman, Jenni, Kaaren Erhola, Satu Meriläinen-Porras, Richard Pieper, ja Minna-Liisa Luoma. 2013. *Ikääntynyt ja teknologia - Kokemuksiani teknologian käytöstä*. Helsinki.
- WHO. 2014. "WHOQOL: Measuring Quality of Life". Noudettu 17. syyskuuta 2018 (<http://www.who.int/healthinfo/survey/whoqol-qualityoflife/en/>).
- Williams, Angie ja Jon F. Nussbaum. 2001. *Intergenerational communication across the life span*. New York: Routledge.
- Wilska, Terhi-Anna. 2010. "Isovanhemmat lapsiperheiden taloudellisena turvana". teoksessa *Farkkumummoja ja pehmovaareja : uusia ikkunoita isovanhemmukseen*, toimittanut S. Fågel, A. Rotkirch, ja I. Söderling. Helsinki : VL-Markkinointi.
- Wong, J. ja M. Shoham. 2011. "The Emotional Strength of Weak Ties: Reevaluating Social Support Online". Ss. 1–9 teoksessa *2011 44th Hawaii International Conference on System Sciences*. IEEE.
- Wood, Suzanne ja Poppy Liopsis. 2007. "Potentially Stressful Life Events and Emotional Closeness Between Grandparents and Adult Grandchildren". *Journal of Family Issues* 28(3):380–98.
- Wright, Georg Henrik von. 2001. *Hyvän muunnelmat*. Helsinki: Otava.